

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Historický ústav Filozofické fakulty

Bakalářská práce

ZEMŠTÍ ŠKŮDCI NA POČÁTKU RANÉHO NOVOVĚKU

Vypracoval: Tereza Valigová

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Král, Ph.D.

České Budějovice 2015

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Poděkování:

Děkuji PhDr. Pavlovi Královi, Ph.D. za odborné vedení, čas a cenné rady, kterými mi pomáhal při psaní bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce poskytuje ucelený pohled na zemské škůdce na základě právních dokumentů od přelomu 14. a 15. století do roku 1627. Prostřednictvím *Zemských zřízení*, královských nařízení a konkrétních příkladů čerpaných ze šlechtické korespondence v časovém období konce 15. a začátku 16. století vymezuje typologii a průběh škůdcovství. Vymezuje konkrétní zemské škůdce, kteří byli známí po celém Království českém. Jednalo se především o Kryštofa a Jindřicha z Gutštejna, kteří působili za hranice země a tím ohrožovali království. Dále známý příběh msty Starému Městu pražskému od Jiříka Kopidlanského, na jehož pozadí se promítal stavovský boj šlechty a měst.

Annotation

This bachelor work provides a comprehensive view of the land rebel on the basis of legal documents from the turn of the 14th and 15th century till 1627. Through the Land Code-book, royal decrees and concrete examples drawn from the noble correspondence from the end of the 15th century and the beginning of the 16th century, the work delimits the typology and the course of detriment. It defines the concrete land rebels, who were known throughout whole the Bohemian Kingdom. These were mainly Kryštof and Jindřich of Gutštejn, whose impact was extended to the foreign countries and thus they endangered the Bohemian Kingdom. Another one is the famous story of revenge to The Old Town of Prague from Jiřík Kopiclanský. The fight of estates between the nobility and cities was depicted on the background of this story.

Obsah

Obsah	6
I. Úvod	8
I.1 Literatura.....	8
I.2 Pramenná základna.....	13
I.3 Struktura	16
II. Terminologie	18
III. Zemský škůdce na základě právních pramenů	23
III.1 Ondřej z Dubé	23
III.2 Viktorín Kornelius ze Všehrd	25
III.3 Zemská zřízení.....	27
III.4 Zemské sněmy.....	40
IV. Typologie – přečiny proti právu zemského škůdce	43
IV.1 Delikt moci	43
IV.2 Odehnání dobytka	45
IV.3 Zavázání slibem.....	49
IV.4 Paličství	50
IV.5 Jízdy za hranice	52
IV.6 Fedrování	54
IV.7 Cizí služby.....	55
V. Průběh zemského škůdcovství	57
V.1 Vyhlášení „ <i>opovědnictví</i> “	57
V.2 Spáchané škody od zemských škůdců	60
V.3 Právní reakce na zemského škůdce	63
VI. Zemští škůdci přelomu 15. a 16. století	66
VI.1 Kryštof z Gutštejna.....	66
VI.2 Jindřich z Gutštejna.....	69
VI.3 Jiřík Všerubský z Gutštejna	76
VI.4 Drobní zemští škůdci.....	80
VI.5 Reakce Vladislava II. Jagellonského na zemské škůdcovství.....	82

VII. Zemský škůdce Jiří Kopidlanský	84
VII.1 Konflikt ve Starém Městě pražském	85
VII.2 Vyhlášení opovědnictví	86
VII.3 Činy zemského škůdce	88
VII.3.1 Paličství	88
VII.3.2 Osekávání končetin	89
VII.3.3 Přepady a krádeže	90
VII.4 Reakce panovníka	91
VII.5 Reakce šlechty	92
VII.6 Zápas měst a šlechty	97
VII.7 Cesta k usmíření	99
VII.8 Jiří z Kopidlna po roce 1509	101
VIII. Závěr	103
IX. Seznam použitých pramenů a literatury	106
IX.1 Prameny vydané	106
IX.2 Použitá literatura	107
IX.3 Internetové zdroje	109

I. Úvod

Bakalářská práce se věnuje zemskému škůdcovství na konci 15. a začátku 16. století na území Království českého za vlády Vladislava II. Jagellonského. Pokládá si otázku, zda byl rozdíl mezi zemským škůdcem, „*zhoubcem*“, nepřítelem a „*opovědníkem*“. Snaží se najít spojitost v právních pramenech od rozhraní 14. a 15. století až do *Obnoveného zřízení zemského* roku 1627. Na základě těchto dokumentů definuje zemského škůdce. Využívá korespondenci a královská nařízení k vytvoření typologie škůdcovství a vyzdvihuje nejčastější delikty, které byly na tomto území spáchány. Vše dokládá konkrétními případy. Díky výše získaným poznatkům se zabývá otázkou, jak mohlo vypadat zemského škůdcovství. Jak se člověk škůdcem mohl stát, jaký způsob chování a spáchaných činů následoval a nakonec, jak reagoval král a jaký způsob potrestání zvolil. Pro plné vyobrazení předkládá konkrétní příklady zemských škůdců. Pokládá si otázku, zda splňovali načrtnutou charakteristiku podle práva nebo se v některých bodech odchýlili a v určitém jednání se odlišovali. Popisuje mimo jiné nejznámějšího zemského škůdce sledovaného období Jiřího Kopidlanského. Ten se dostal do všeobecného povědomí především díky svému boji proti Pražanům za výrazné podpory šlechty. Díky pozadí této osobní msty za smrt svého bratra, kterým byl stavovský boj měst a šlechty, je jeho osud popisován od odborné literatury až po středoškolské učebnice věnující se počátku 16. století. Navzdory tomuto známému případu zemského škůdce, se škůdcovství a jednotlivým zemským „*zhoubcům*“ literatura téměř nevěnuje.

I.1 Literatura

Téma sleduje zemské škůdce Království českého v jagellonské době na přelomu 15. a 16. století. Pro pochopení této doby a uchopení tématu bylo nutné blíže prostudovat výše zmiňované období. V několika rovinách se této době podrobně věnoval Josef Macek ve svých syntézách *Jagellonský věk v českých zemích*.¹

¹ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích I (1471-1526). Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích II (1471-*

Ve čtyřech dílech propracoval různé aspekty v království. Podrobným rozbořením seznámil s mnoha faktory ovlivňující situaci v Českém království. Mimo jiné se věnoval šlechtě a měštům, které budou zmíněny později. V jedné z kapitol rozpracoval také boj s „*opovědníky*“ a to především spor měst s Jiřím Kopidlanským.² Petr Čornej zpracoval toto období ve svazku *Velké dějiny zemí Koruny české*.³ V druhé části knihy rozebral vládu Vladislava II. Jagellonského. Zvláštní pozornost upřel také k českým stavům a *Vladislavskému zřízení zemskému*. I on se v krátkosti zaměřil na osobní mstu Kopidlanského, přestože se dále zemskými škúdcí podrobněji nezabýval.⁴ Tito dva autoři se zabývali hlavně pozadím činů Jiříka Kopidlanského, což byl politické a hospodářské napětí mezi městy a šlechtou. Obdobím od roku 1471 až 1526 se zabýval František Palacký v díle *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*.⁵ Tato kniha byla využita spíše okrajově pro dokreslení určitých faktů. Těmi byly doplňující informace o zemských škúdcích z rodu Gutštejnů a Jiřího Kopidlanského. Hlavně tyto tři knihy napomohly k pochopení situace v Království českém, která vytvořila prostor pro rozmach zemského škúdcovství. Kniha, která sleduje období jagellonské vlády je také *Přehled dějin Československa* díl první, který popisuje české dějiny až do roku 1526.⁶ Syntézy navazující na tuto dobu napsal Josef Janáček a Petr Vorel.⁷ Ty popsaly následující události, během kterých byla sepsána *Zemská zřízení až po Obnovené zřízení zemské*.

1526). *Šlechta*, Praha 1994; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích III (1471-1526)*. Města, Praha 1998.

² J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344-349.

³ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437-1526)*, Praha 2007.

⁴ Tamtéž, s. 527-532.

⁵ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě V*, Praha 1906.

⁶ Jaroslav PURŠ – Miroslav KROPILÁK, *Přehled dějin Československa I/1*, Praha 1980.

⁷ Josef JANÁČEK, *České dějiny: doba předbělohorská 1526-1547*, Praha 1984; Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII (1526-1618)*, Praha 2005.

Pro psaní bakalářské práce bylo potřeba pochopit, jak šlechtický stav ve sledovaném období fungoval, reagoval a čím se vyznačoval. „Zhoupci“ se stávali pouze zástupci vyšší nebo nižší šlechty, a proto bylo nutné prostudovat toto téma k porozumění důvodů, které mohly vést ke změně společenského statutu ze šlechtice na zemského škůdce. Šlechtickou problematiku tohoto období podrobně rozpracoval Josef Macek v druhém dílu *Jagellonský věk v českých zemích*.⁸ Podrobně vysvětlil vnitřní hierarchii šlechtického stavu, majetek, konflikty uvnitř stavu a také se pokusil přiblížit její uvažování. V kapitole o šlechtických atributech rozvinul domněnky, proč se šlechta ve sledovaném období stávala agresivnější a konfliktnější vůči sobě navzájem. Hlavní důvod spatřoval v zadluženosti, která vyvolávala závist vedoucí k násilným činům.⁹ Konfliktům uvnitř tohoto stavu řešila také syntéza *Společnost českých zemí v raném novověku*.¹⁰ Přispěla hlavně v otázce cti šlechtice, čímž dopomohla vysvětlit spory některých z níže uvedených zemských škůdců.¹¹ Šlechtickému prostředí se věnuje i kniha *Věk urozených*.¹² Ta zobrazuje šlechtu opět z několika úhlů pohledů například ze společenského a politického. Pochopení rodinných vztahů šlechtických rodů, se kterými bakalářská práce pracuje, umožnila hesla z *Ottova slovníku naučného*.¹³

Zájem o dějiny měst pramenil především pro zodpovězení otázky, zda města výrazněji posílila zemské škůdcovství vzhledem k nepřátelství měšťanského a šlechtického stavu. Historii měst a měšťanské společnosti se opět věnoval Josef Macek.¹⁴ V druhé polovině své knihy popsal spory měšťanů královských měst

⁸ J. MACEK, *Jagellonský věk II*.

⁹ Tamtéž, s. 95-102.

¹⁰ Václav BŮŽEK a kolektiv, *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

¹¹ Tamtéž, s. 500-501.

¹² Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Josef HRDLIČKA – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

¹³ *Ottův slovník naučný X*, Praha 1896, s. 1075.

¹⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk III*.

se šlechtou.¹⁵ Podle Macka mezi s sebou nezápasili pouze na diplomatické úrovni v boji o moc, ale spor se přesunul i do běžného života. Rozděлил tyto boje do tří základních skupin, ve kterých se šarvátky projevovaly. První z nich byla snaha měšťanů bránit se proti „*opovědníkům*“, v další se jednalo o regionální bitky a v poslední útočili samotní měšťané na šlechtická sídla. O historii měst psal také Zikmund Winter, který se zaměřil na rozvíjející se města po husitských válkách.¹⁶ Problematikou měst po roce 1500 se zabýval Jaroslav Miller v knize *Uzavřená společnost a její nepřátelé*.¹⁷ Z hlediska vztahů měst a šlechty sledoval narůstající urbanizaci šlechtického stavu a ústup politického vlivu měšťanů do pozadí.¹⁸

Zemské škůdce postihovalo trestní právo, které rozpracoval Karel Malý v knize *Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století*.¹⁹ V kapitole soustřeďující se na přečiny proti feudálnímu vlastnictví lze vysledovat delikty typické pro zemské škůdcovství. Karel Malý ochranu vlastnictví definoval na základě pramenů (hlavně Archiv český) a *Zemských zřízení*.²⁰ Nevěnoval se tedy konkrétně zemskému škůdcovství, ale v jednotlivých bodech přibližoval čtenáři protiprávní jednání, ke kterému docházelo. Pro pozdější typologii a konkrétní zločiny zemských škůdců v bakalářské práci pomohl pochopit delikt moci a žhářství.²¹

Následující výčet použité literatury se vztahuje k tématu škůdcovství. K vysvětlení terminologie několika výrazů, které označovaly zemské škůdce, byly použity mimo právní prameny dvě studie. Jednu z nich napsala Veronika Slezáková.²² Již název *Opověď nebo odpověď?* naznačuje sémantický rozbor

¹⁵ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 322-372.

¹⁶ Zikmund WINTER, *Zlatý věk měst českých*, Praha 1991.

¹⁷ Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, Praha 2006.

¹⁸ Tamtéž, s. 147-167.

¹⁹ Karel MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*, Praha 1979.

²⁰ Tamtéž, s. 119-165.

²¹ Tamtéž, s. 120-30.

²² Veronika SLEZÁKOVÁ, *Opověď nebo odpověď?* in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd), *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 559 – 562.

významu těchto dvou pojmů. Rozebrala na základě pramenů a literatury rozdíl těchto dvou označení a poukázala na chybu historiků v zavedené terminologii, kteří používají „*opovědnictví*“ místo „*odpovědnictví*“. Jakub Mamula se vytyčením pojmů zabýval především v úvodu své studie.²³ Vymezil „*opovědnictví*“ v dané době, co znamenalo a jak bylo možné proti němu postupovat. Rychlé a nenáročné čtení o orientaci v pojmech poskytl také Valentin Urfus.²⁴

K zemskému škúdcovi Jiřímu Kopidlanskému existuje relativně velké množství literatury. Nejzásadnější studie k tomuto tématu napsali Milan Moník²⁵ a Jiří Štáinc.²⁶ Moník se zaměřil na celý rod Kopidlanských žijící ve východních Čechách. Přiblížil tragické okolnosti smrti Jana Kopidlanského, vyhlášení nepřátelství a zemské škúdcovství Jiřího. Na závěr shrnul domněnky o konci života Jiříka. Štáinc popsal na rozdíl od Moníka pouze život Kopidlanského v letech 1506-1509. Svůj text často doplňoval citacemi z dobových pramenů. Pokusil se vysledovat stopy Kopidlanského po roce 1509, ale šlo především o spekulace. Obdobně sledoval tohoto zemského škúdce Jaroslav Prokop, který do své studie výrazně zakomponoval stavovský boj měst a šlechty, který Jiřího také výrazně ovlivnil (v podpoře své osoby šlechtici).²⁷ Odlišný způsob pohledu na toto téma zvolil Jiří Jánský.²⁸ Prostřednictvím plzeňského kronikáře rekonstruoval události, které se v kraji vlivem Kopidlanského a jeho služebníků odehrávaly. Tomek se ve své knize *Dějepis města*

²³ Jakub MAMULA, *Jiřík Stoš z Albrechtic – opovědník nebo zemský škúdcove?*, Acta historica Universitatis Silesinae Opaviensis, 2008, s. 71-85.

²⁴ Valentin URFUS, *O opovědnících a škúdcích zemských*, Dějiny a současnost 4, 1961, s. 34-36.

²⁵ Milan MONÍK, *Opovědník Jiří a epilog rodu Kopidlanských z Kopidlna*, Východočeské listy historické 26, 2009, s. 5-25.

²⁶ Jiří ŠTÁINC, *Příběh odbojného zemana Jiřího z Kopidlna*, in: Aleš Zářický (ed.), *Studia iuvenilia MMIV-MMV*. Sborník prací mladých historiků, Ostrava 2006, s. 35-45.

²⁷ Jaroslav PROKOP, *Opovědník, král a měšťané*, Listy Starohradské kroniky 16, 1993, s. 85-94.

²⁸ Jiří JÁNSKÝ, *Plzeňský kronikář Šimon Plachý o Jiříkovi Kopidlanském*, Minulostí Západočeského kraje 27, 1991, s. 79-85.

Prahy podrobně zabýval tímto škůdcem včetně náčrtu Kopidlanského záškodnických akcí a cestě k usmíření.²⁹ O tomto sporu se zmiňuje také Čornej a Macek.³⁰

Obsáhlejšímu tématu zemskému škůdcovství rodu Gutenštejnů na konci 15. a začátku 16. století se věnoval Jiří Jánský v knize *Hroznatovci a páni z Gutštejna*.³¹ Svou práci věnoval především členům rodu Gutštejnů, mezi nimiž byli také sledování zemští škůdci Jindřich, Kryštof a Jiří Všerubský. Vystihl prolínání české a německé strany v myšlení Gutštejnů. V menším rozsahu popsal severočeský rod Ivan Martinovský.³² Pouze okrajově a spíše o jejich majetkových vazbách psal také Jiří Fák.³³

I.2 Pramenná základna

V následujících kapitolách byly zpracovány čtyři typy písemných pramenů. Jedná se o právní, diplomatické a narativní prameny a dobovou osobní korespondenci.

Bakalářská práce přináší ojediněle ucelený právní pohled na zemské škůdcovství v časovém úseku přelomu 14. a 15. století až po vydané *Obnovené zřízení zemské* roku 1627. Mimo jiné využívá práci Ondřeje z Dubé jménem *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*.³⁴ V té obsáhl činy, kterými zemští škůdci překračovali právo a jakým způsobem měli být potrestáni. Časově na něj navázal Viktorius Kornel ze Všehrd, který zveřejnil svůj

²⁹ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy X*, Praha 1894, s. 632.

³⁰ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344-349; P. Čornej – M. Bartlová, *Velké dějiny VI*, s. 527-532.

³¹ Jiří JÁNSKÝ, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009.

³² Ivan MARTINOVSKÝ, *Die Rolle der Herren von Guttenstein in den böhmisch-pfälzischen Grenzbeziehungen am Beginn des 16. Jahrhunderts*, Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 131, 1991, s. 313-319.

³³ Jiří FÁK, *Gutštejnové na severním Plzeňsku*, Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro dějiny severního Plzeňska 4, 1994, s. 5-7.

³⁴ František ČÁDA (ed.), *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*, Praha 1930.

spis až roku 1508, přestože jej dokončil již roku 1500.³⁵ Ten se věnoval spíše problematice desek zemských a způsoby, jak by se lidé měli v jím uváděných situacích chovat. Velmi okrajově do knihy zařadil škůdcovství, které specifikoval pouze deliktem moci a vymezil, jak postupovat v případě zjištění škody. Za základní dokument pro vymezení zemského škůdce na základě práva lze považovat *Vladislavské zřízení zemské* vydané roku 1500.³⁶ Nejvíce popisovalo škůdcovství včetně trestů, kterými mělo být protiprávní chování postiženo. Velmi dobře ilustrovalo svými zákazy a nařízeními, jak mohlo škůdcovství probíhat. Na něj navazovala *Zemská zřízení* z let 1530, 1549 a 1564.³⁷ Posledním sledovaným zemským zřízením bylo *Obnovené právo a zřízení zemské* z roku 1627.³⁸ Po vydaném *Vladislavském zřízení zemském* navazující vydané zřízení především navazovala a citovala to předchozí. Minimálně doplňovala o drobné detaily v postihu nebo definici rozšířila o určitý delikt. Do právních pramenů byly zahrnuty sněmovní artikule. Na zemských sněmech probíhala jednání, v kterých se objevovaly drobné zmínky o zemských škůdcích. Jako stěžejní byl vybrán zemský sněm, který se konal roku 1533 a celý se věnoval a rozebíral pouze zemské škůdcovství na území království.³⁹ Zemským zřízením se věnuje poměrně rozsáhlé množství literatury.⁴⁰

³⁵ Viktorín Kornelius ze Všehr, *Knihy dewatery O práwiech a súdiech i o doskách země české*, Praha 1841.

³⁶ Petr KREUZ – Ivan MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Hradec Králové 2007.

³⁷ Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská Království Českého XVI. věku*. Praha 1882.

³⁸ Hermenegild JIREČEK, *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého 1627*. Praha 1888.

³⁹ Bedřich JENŠOVSKÝ (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877.

⁴⁰ Jaroslav PÁNEK, *Prezentace společného díla střeoevropských historiků („Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích“ v Clam-Gallasově paláci)*, Bulletin Historického ústavu AV ČR 13, č. 1, 2002, s. 36; Marek STARÝ, *Konference Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, Právněhistorické studie 36, 2003, s. 282-288; Karel MALÝ, *Vladislavské zřízení zemské*

Jako diplomatické prameny byly řazeny nařízení krále a šlechty týkající se zemských škůdců na území Království českého. Panovník vydával dokumenty v obecné rovině, především proti rozmáhajícímu se škůdcovství na území Království českého.⁴¹ Vzhledem k závažné situaci vyzýval stavy, aby se postavily proti zemským škůdcům.⁴² Následovala nařízení určená osobám, jako byl Jiří Kopidlanský⁴³ nebo Jindřich z Gutštejna, proti kterému povolával vojenskou hotovost.⁴⁴ Stavy se také snažily postihnout škůdce a řešily tento problém.⁴⁵ Také byly prostudovány spisy české kanceláře, komory a místodržitelství ve sbírce Staré manipulace uložené v Národním archivu v Praze. V těchto záznamech však nebyly nalezeny žádné údaje o zemských škůdcích pro období přelomu 15. a 16. století. Prameny přibližující se k sledovanému tématu měly především charakter kriminálních deliktů, ale o zemské škůdce se nejednalo.

v ústavním vývoji českého státu, Bulletin Historického ústavu AV ČR 13, č. 1, 2002, s. 38-40.

⁴¹ František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské VI. Akta veřejná i sněmovní w Čechách od roku 1500 do 1509*, Praha 1872. (Archiv český VI, č. 88, s. 376-377); František KAMENÍČEK (ed.), *Archiv český čili staré památky české i moravské X. Jednání sněmovní a veřejná v Markrabství moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, Brno 1889. (Archiv český X, č. 55, s. 326.)

⁴² Archiv český VI, č. 70, s. 349-350.

⁴³ Václav SCHULZ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XXI. Listy do Budějovic zaslané z let 1405-1526*, Praha 1901. (Archiv český XXI, č. 216, s. 256-257.)

⁴⁴ Antonín REZEK (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XI. Dopisy rodu Hrádeckého a Rosenberského od roku 1507 až 1519*, Praha 1892. (= Archiv český XI, č. 1200, s. 141.)

⁴⁵ František DVORSKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVII. Listinář pana Viléma z Pernštejna z let 1304-1521*, Praha 1899. (= Archiv český XVII, č. 877, s. 98-101); Archiv český VI, č. 54, s. 322

Zdrojem informací pro konkrétní činy zemského škůdce se stala šlechtická osobní korespondence. Jednalo se o švaberské,⁴⁶ rožmberské a hradecké,⁴⁷ rožmitálské⁴⁸ dopisy a psaní dalších osob.⁴⁹ Šlechta si mezi sebou sdělovala problémy se škůdci nejen na svých panstvích a navzájem se varovala proti určitým osobám. Na základě těchto listů se podařilo fakticky podložit konkrétními příklady obecnou definici zemského škůdce na podkladu právních pramenů. Ke specifickým deliktům se bakalářská práce pokusila najít příklady, aby vytvořila přesnou typologii zemského škůdce.

Průvodcem života Jiřího Kopidlanského se staly také *Staré letopisy české coby* narativní pramen.⁵⁰ Kronikář podporoval městský stav, a proto Jiříka líčil velmi barvitě s podtónem odporu vůči šlechtě. Seznamoval čtenáře s násilnými činy Kopidlanského. Z letopisů pak následně čerpal V. V. Tomek a další autoři věnující se tomuto tématu jako například Milan Moník.⁵¹

I.3 Struktura

Po seznámení s literaturou a prameny, ze kterých bylo čerpáno, se bakalářská práce snaží vysvětlit rozdíly v terminologii. Vymezuje výrazy používané pro sledované téma a pomocí *Zemských zřízení* a literatury vysvětluje později používané termíny.

⁴⁶ Antonín REZEK – František MAREŠ – Josef KALOUSEK (edd.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské XV. Dopisy rodu Švaberského z let 1449-1526*, Praha 1895, s. 1-170. (Archiv český XV)

⁴⁷ A. REZEK (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské XI. Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do roku 1526*, Praha 1892, s. 121-240. (Archiv český XI)

⁴⁸ František DVORSKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské XI. Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508-1535*, Praha 1892, s. 1-121. (Archiv český XI)

⁴⁹ František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské VI. Psaní rozličných osob z r. 1471-1490*, Praha 1872, s. 127-216. (Archiv český VI)

⁵⁰ František ŠIMEK – Miloslav KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy české*, Praha 1959.

⁵¹ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 5-25.

Ojedinele se snaží pokrýt definici zemského škůdce na podkladech právních pramenů. Nejstarším právním dokumentem vydaným na přelomu 14. a 15. století je spis o českém právu Ondřeje z Dubé *Práva zemská česká*. Navazují *Knihy Dewatery*, zemská zřízení, zemské sněmy až po *Obnovené zřízení zemské* roku 1627. V průběhu relativně širokého časového úseku lze sledovat vývoj škůdcovství, podrobnější popis v určitých zemských zřízeních, a jakým způsobem postihovalo viníka. Tímto se lze dozvědět jaké delikty a činy byly považovány za zemské škůdcovství. Na základě toho pak další kapitola zkoumá typologii zemského škůdce. Vybrané typy dokládá v časovém rozmezí sedmdesátých let 15. století až prvního desetiletí 16. století konkrétními případy zemských škůdců, o kterých se mezi sebou informovala šlechta v korespondenci. Díky zjištěným skutečnostem o škůdcovství pomocí práva a dopisů se pokouší rekonstruovat, jak mohl vypadat život zemského škůdce od jeho vzniku až po jeho lapení. Vytýčuje, jak se člověk mohl stát zemským škůdcem, jaké páchal zločiny proti právu a samozřejmě také, jak byl po svém dopadení potrestán. V těchto několika výše zmíněných kapitolách bakalářská práce seznámí čtenáře se zemským škůdcovstvím především v obecné rovině. Některé zjištěné údaje o zemském škůdci se mohou opakovat, což je způsobeno především snahou o různé úhly pohledu na dané téma. Pak se začne orientovat na specifické příklady zemských škůdců. Ze škůdců z řad šlechty byli na základě pramenů zpracováni páni z Gutštejna zastoupeni Kryštofem, Jindřichem a Jiřím Vserubským. Příbuzenství, majetek a moc jim poskytla možnost chovat se protiprávně na severním Plzeňsku. Jejich mocenský vliv a škůdcovské jízdy se přesunuly dokonce až za hranice do německých zemí. V tomto období působili na území i drobní zemští škůdci, kteří neměli takový mocenský vliv a prostředky jako Gutštejnové. Nebyli tedy natolik známí na území Království českého, přesto se o nich dochovaly drobné zmínky ve šlechtické korespondenci. Nejznámějším příkladem zemského škůdce byl Jiří Kopidlanský, který po podle jeho názoru nespravedlivém odsouzení svého bratra vzal právo do vlastních rukou a pokusil se svůj rod pomstít. V jeho osudu se promítá stavovský boj šlechty a měst, které spolu zápasily o mocenské postavení uvnitř království. Právě díky boji Jiřího proti městům se šlechta postavila na jeho stranu, skrytě či veřejně mu pomáhala a tím dostal celý konflikt celozemský charakter.

II. Terminologie

Tato kapitola vymezuje několik termínů používaných pro zemské škůdcovství. Prostřednictvím *Zemských zřízení* a literatury se vysvětluje rozdílnost nebo shodu ve specifických termínech. Zemští škůdci překračovali zákon, přesto je nutné hned pro začátek upozornit, že se nejednalo o kriminální delikty, ale o porušení zákona v mezích, které různými způsoby mohly ohrožovat panovníkovu moc, zemi a pořádek v Království českém například nebezpečím v podobě osobních bojů mezi šlechtou, které mohly přerůst v občanskou válku.⁵²

Za „*odpovědníka*“ byl považován ten, který někomu vypověděl nepřátelství v takzvaném „*odpovědním listu*“.⁵³ Po doručení listu bylo nutné vyčkat tří dnů, až po jejich uplynutí mohl zaútočit na svého protivníka i se svými poddanými, ať mu bylo odpovězeno či nikoli.⁵⁴ V případě, že nebyl list odeslán nebo nebyla doba tří dnů dodržena, byl tento člověk zbaven cti a označen za zemského škůdce.⁵⁵ Tento systém legitimně fungoval v dobách, kdy se na území odehrávaly války a zemské soudy neměly čas ani možnost řešit konflikty jednotlivých stran (jednalo se především o nižší šlechtu).⁵⁶ V době míru se však vyhlášení nepřátelství považovalo za nezákonné a mohlo být stíháno.⁵⁷ Oповěď nepřátelství bylo možné vyhlásit nejen osobě, ale také městu, zemi a králi.⁵⁸ Ve všech krajích se „*opovědníci*“ ohlašovali krajskými hejtmany, popřípadě místodržícím krále, aby byli co nejdříve dopadeni.⁵⁹

⁵² K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 119-121.

⁵³ J. MAMULA, *Jiřík*, s. 71-85; V. SLEZÁKOVÁ, *Oповěď*, s. 559-560; V. URFUS, *O opovědnících*, s. 34-36.

⁵⁴ J. MAMULA, *Jiřík*, s. 72; *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 430. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221.

⁵⁵ J. MAMULA, *Jiřík*, s. 72.

⁵⁶ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 430. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221; M. MONÍK, *Oповědník*, s. 12; J. PROKOP, *Oповědník*, s. 86.

⁵⁷ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. T.28. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská*, s. 386-387.

⁵⁸ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. R.19. Více tamtéž, s. 338.

⁵⁹ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. R.19. Více tamtéž, s. 338.

Jestliže byla situace neúnosná, panovník umožňoval najímání špehů na své vlastní náklady, a to z důvodu rychlého lapení odbojníka.⁶⁰ V dobových pramenech se vyskytuje i označení „odpovědník“⁶¹ a „odpověď“.⁶² Všechny čtyři výše zmiňované výrazy byly totožné. Studie Veroniky Slezákové zařazuje termín „opověď“ do pozdního středověku. Poukazuje na chybné používání terminologie, kdy správně měla být používána „odpověď“. „Opověď“ znamená podle Slezákové ohlášení škody soudu zemským úředníkům.⁶³ V praxi se lze setkat se všemi výše zmiňovanými termíny často ve stejném kontextu a významu. V následujícím textu bakalářská práce pracuje s výrazy „opověď“ a „opovědník“, kdy přijala tuto terminologii stejně jako ostatní historikové pracující s tímto tématem.

Zemský škůdce mohl být také nazýván „zemským zhoubcem“.⁶⁴ Zemským škůdcem se mohl stát každý, kdo se nějakým způsobem provinil proti králi. Například vstoupil do služeb cizího vojska,⁶⁵ prodal majetek cizinci,⁶⁶ působil škody

⁶⁰ *Zemské zřízení z roku 1530*, čl. 204. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 84.

⁶¹ *Zemská zřízení k roku 1564*, čl. K.42. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 596-597.

⁶² *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 430. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221.

⁶³ V. SLEZÁKOVÁ, *Opověď*, s. 559-560.

⁶⁴ B. JENŠOVSKÝ (ed.), *Sněmy*, s. 371.

⁶⁵ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 1606. Více F. ČÁDA (ed.), *Nejvyššího sudího*, s. 162; *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 429. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221. „A ktož by přes právo toto psané svrchu učinil, na své zámky, tvrze a přiebytky přijal, věda o tom, nebo jemu pomáhal; tehdy ten každý jest odsouzen zbožie na královu Milost, tak jakož svrchu psáno stojí.“

⁶⁶ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 432. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 223. „Pakli by kto přes tento nález které hrady, tvrze nebo města anebo všelijaké jiné zboží zastavil, prodal, dal nebo směnil cizozemcóm, ten aby ztratil svú česta jmien byl jako psanec a zhúbce Království českého a ze země vypovězen ...“

na cizím majetku⁶⁷, „šacoval“⁶⁸ a používal násilí k vynuceným slibům na nevinných lidech ve svůj prospěch.⁶⁹ Stávalo se, že „zhoubce“ obsadil město, tvrz či hrad.⁷⁰ Na tuto situaci musel okamžitě reagovat hejtman kraje, který svolal celý region a postupoval proti škůdci ve snaze získat daný majetek zpět svému majiteli.⁷¹ Zemským škůdcem se označoval i ten, kdo „zhoubcům“ pomáhal a přechovával je.⁷² Jejich velebení a líčení druhým bylo trestáno ročním vězením ve věži.⁷³ Poskytnutí koně, jídla nebo obsluhování v krčmě bylo postiženo peněžitou pokutou.⁷⁴

⁶⁷ *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.30.* Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 388. „Item, kdož by se komu za řádu a práva (když jdau) v rybníky dědiční, manské nebo zápisné uvázal, lidi bera šacoval, rybníky cizí zkopával, nejsa toho v držení pravé sám.“

⁶⁸ *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.30.* Více tamtéž, s. 388.

⁶⁹ *Vladislavské zřízení zemské, čl. S.8.* Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 271. „Jest-li pak, že by kto z stavu panského aneb rytířského jakú škodu na osobě neb na statku neměl a osedlý nebyl, aby ten, komuž by škoda stala na osobě neb na statku aneb komuž by na svém místě poručil, mohl toho žádati tu, kdož by jej přistihl, aby byl ctí a vierú zavázán, aby stál a dostál před soudem zemským...kromě zjevných a vyhlášených zůbcí zemských a osob podezřelých, k těm aby se zachovalo podle zřízení zemského prvního, neb jim na slib nemá věřeno býti.“

⁷⁰ *Zemská zřízení z roku 1549, čl. T.25.* Více J. JIREČEK – H. JIREČEK, *Zřízení*, s. 384-385. „Kdož by se koli mocí naoře psanau komu tak, jakož se nahoře píše, v hrad, v tvrz, město, městečka, vesnice a dvory uvázal, a na nich zuostal anebo je osadil lidmi a je držel ...“

⁷¹ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 107. Více F. ČÁDA (ed.), *Nejvyššího sudího*, s. 163; *Zemská zřízení z roku 1549, čl. T.25.* Více J. JIREČEK – H. JIREČEK, *Zřízení*, s. 384-385. „... tehdy ten, komuž by se takovau mocí uvázal v hrad, nebo v tvrz, nebo v město, aby ihned hejtmanu, neb hejtmanuom toho kraje oznámil, že se jemu taková moc stala.“

⁷² *Vladislavské zřízení zemské, čl. 477.* Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 231.

⁷³ *Zemská zřízení z roku 1549, U24,* více: J. JIREČEK – H. JIREČEK, *Zřízení*, s. 407; *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627, čl. S VIII.* Více H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo*, s. 522. „... na žádném místě a v žádné příčině, při nepřátelských, buďto odpovědníkuov nebo zhaubcí zemských, těch všech, kteříž se právem a řádem

Za „zemského nepřítele“ byl v první řadě považován cizinec, který nejčastěji vojensky ohrožoval království. Panovník mu mohl vydat „glejt“⁷⁵ a zajistit průvodce, který ho mohl dopravit na jednání s králem nebo k hranicím, odkud již dále pokračoval sám.⁷⁶ Dále za něho označovali ty, kteří zabili někoho v době míru (ať vyhlásili odpověď či nikoli).⁷⁷ „Zemským nepřítelem“ se mohl stát i ten, kdo

nespravují, nevelebil, nelíčil a v ničemž nezastával, zjevně ani tejně. A jestliže by kdo v tom shledán a vinen byl, a z toho že by se nevyměřil a nevyvedl, že ten každý má rok u věži seděti.“

⁷⁴ *Zemská zřízení z roku 1530, čl. 147. Více: J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), Zřízení, s. 64-65. „... aby na gruntích jich žádných stanovišť lidem neznámým a zvláště vyhlášeným nepřátelům zemským a jich pomocníkům a povalečům nedávali; a lidé sedlští, ani jiní všech stavuov poddaní do svého obydlé a do krčem takových nepřijímali, ani jim jídlem a potravú, ani ničimž jiným neposluhovali, ani také ne pole neb do lesuov zjevně ani tajně nenosili, ani jinč jakžkoli nefedrovali. ... Pakli by se neujistil, a člověka svého před hajtmany nepostavil, aby tomu, od kohož jest žádán, padesáte kop grošuo českých propadl, a jest-li že by nad to více oč k němu právem hleděti chtěl, toho aby vuoli měl.“*

⁷⁵ *Vladislavské zřízení zemské, čl. 448. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), Vladislavské zřízení, s. 231. „... že žádný jest nemá takovým zločincům geljtuov dávati bez povolenie královy Milosti, pána zemského, aneb panuov a vládyk z plného soudu. Pakli by se kto toho dopustil a takové zločince glejtoval, má trestán býti bez milosti vedlé panuov a vládyk z plného soudu.“*

⁷⁶ *Zemská zřízení z roku 1564, čl. S.10. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK, Zřízení, s. 617. „ žádný s žádným nepřítelem odpovědným krále JM^t a země stávati, ani jemu raditi, co proti králi JM^{ti} a zemi nemá, kdož by za glajtem přijel. A také komuž glajt dán bude, nemá s sebou voditi žádného do země v ten glajt jiného odpovědníka, který svau válku má.“*

⁷⁷ *Zemská zřízení z roku 1549, čl. T.24. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK, Zřízení, s. 383-384. „... takový napřed čest, hrdlo ztratiti má, a statek jeho na krále JM^t připadnouti má, a má býti jako psanec, a nemá žádného práva užiti proti žádnému, a zase ke cti na věčné časy nemá navrácen býti ni žádným právem, duchovním ani světským.“*

vypověděl nepřátelství nebo jinak napadal a provokoval knížata ze sousedních zemí, která měla s panovníkem uzavřenou smlouvu, a obě strany ji dodržovaly.⁷⁸

⁷⁸ *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627, čl. S.III. Více H. JIREČEK (ed.), Obnovené právo, s. 518-520. „... jeden druhému na hrdlo neb na statek zjevně odpověděl, jej pod tau odpovědí jal neb statek jeho jakkoli odňal; tehdy ten, komuž by tak odpovědíno bylo, má to hned hejtmanům toho kraje v známost uvésti. A hejtmané krajští mají toho odpovědníka před sebe obeslati, a našlo-liby se co toho při něm, ním se ujistiti a na hrad Pražský dodatí.“*

III. Zemský škůdce na základě právních pramenů

Kapitola se pokouší zachytit vývoj vymezení zemského škůdce z hlediska práva od přelomu 14. a 15. století až po rok 1627. Na rozdíl od předchozí kapitoly zabývající se terminologií, se zde pokouší o obsahový rozbor. Zabývá se tím, zda bylo právo v odlišných obdobích odlišné nebo na sebe navazovalo a popřípadě se doplňovalo. Ke komplexnímu pohledu na sledovanou problematiku bylo připojeno také jednání zemského sněmu roku 1533, které se zabývalo pouze zemským škůdcovstvím. V předchozích sněmech se zemští škůdci řešili pouze v okrajové míře letmou zmínkou, a proto zde nejsou podrobněji rozváděny.

III.1 Ondřej z Dubé

Ondřej z Dubé byl nejvyšší sudí Království českého na přelomu 14. a 15. století. Jeho právní kniha *Práva zemská česká* je považována za první právní spis s uvedeným autorem. Mezi svými vrstevníky byl oblíbený, a proto se kniha ve své době dostala do širšího povědomí. Lze předpokládat, že položil základy k oficiální specifikaci zemského škůdcovství.⁷⁹

Ondřej z Dubé psal o zákazu, aby jakýkoli příslušník Království českého přijal zemského škůdce a „zhoubce“ na svoji tvrz či do svého obydlí, obcoval s nimi a poskytl jim pomoc. V případě, že se lidé neřídili nařízením krále, ztráceli veškerá práva a stávali se psanci, pokud je v jejich protiprávním činu usvědčili alespoň tři svědci z panského stavu.⁸⁰ Když chtěl král chytit „zemského zhoubce“, napomáhal mu k tomu pražský purkrabí a jeho úředníci, města, kláštery. Nestačila-li tato pomoc,

⁷⁹ F. ČÁDA (ed.) *Nejvyššího sudího Království*, s. 3-4.

⁸⁰ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 107. Více F. ČÁDA (ed.), *Nejvyššího sudího Království*, s. 163. „... že ižádný člověk v české koruně, buď pán, rytieř, panoš, města nebo člověk kteréhož kolivěk řádu nemá přijeti ižádného takového zemského zhúbce a škódce. Ktož by přes nález panský a svrchupsaný učinil, v své tvrze a přiebytky přijal, ani má s ním obcovati, ani jemu ižádnú věc nakládati. Pakli by kdo přesto přijal neb pomáhal, tehdy každý ten jest otsúzen zbožie na královu milost tak, jakož jest svrchu psáno. A práva nemá mieti s ižádným a má býti jako psanec, když by popravce toho kraje, drie páni přísežní naň vysvědčili a vyznali.“

povolal na pomoc pány a popravčí postiženého kraje. Jednalo-li se o „zhoubce“, který se vyhýbal právu i dopadení, vyžádala se pomoc ostatních krajů a panského stavu.⁸¹ Jestliže se kdokoli rozhodl sloužit v nepřátelském vojsku nebo být ve službě proti Království českému a nevyslyšel povolání krále, a tím jakkoli zemi škodil, ztrácel veškerý svůj majetek i veškerý majetek uložený u svých přátel nebo příbuzných. Tento majetek propadl králi, který ho po radě se svými pány využil jako prostředek pro obecné dobré. Následně se stával psancem a byl prohlášen za zemského škůdce a zloděje.⁸² Šlechta se snažila bojovat i proti zlodějům na silnicích, násilí, výbojům, obsazování tvrzí, přechovávání zlodějů tím, že zločinci byli oznámeni a měla pátrat celá země a pomstít se jim.⁸³ „Zemský zhoubce“ byl potrestán mimo jiné vypovězením ze země, stejně jako například vrah, únosce

⁸¹ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 137. Více F. ČÁDA (ed.), *Nejvyššího sudího Království*, s. 175. „... že králova milost má pro takovou věc sáhnúti s purkrabím pražským a svými úředníky, s městy a kláštery napřed, a bylo-li by, že by k tomu nic nemohli učiniti, má povolati pánov a popravcí toho kraje, v kterémž se taká věc děje, aby jeho milosti pomohli. Pakli by ti všichni nemohli tomu nic učiniti, ale mají povolati na jiné pány i na obec; a ti všickni mají jemu pomoci, ale má jim králova milost za oraženou škodu státi a ztravu dáti, jakož od satar dávna bylo.“

⁸² Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 106. Více tamtéž, s. 162. „... A viece aby ižádný neslúžil ke škodě proti této zemi a koruně, ani jie viece hubil. Pakli by kdož kolivěk nepřijeli k tomu času nebo ji dále hubili aneb proti niej slúžili, tehdy by ztratil své dědictvie i všechen svůj nápad, kterýž by kolikověk v české koruně jměl, buď u otce, u bratří, u strýcív po dskách nebo kterak kolikověk. A ty dědiny i nápady má králi dáti a obrátiti podle panské rady jakožto odsúzené pro zemské dobré. Pakli by vždy slúžili proti koruně anebo koruně škodili přes ten čas, tehdy každý otsúzen jest práva všeho cti jako psanec ze zemského škódcí a zloděje.“

⁸³ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 110. Více tamtéž, s. 164. „Také páni pravie, ješto strahují proti panskému nálezu, lúpežové na silniciech, násilé, výbojové a jímanie, kteréž se dějí, tvrzí stiekání, osazování, příjmy a zlodějív chování proti panskému nálezu a proto se ižádná pomsta a poprava neděje.“

či škůdce a ztrácel veškerý majetek. Podle dodatku v článku 13 je možné usuzovat, že se velmi častým stávalo prosazování práva mimo soud, především pomsta.⁸⁴

Odbojníci byli souzeni mimo soudy a právní řád (pravděpodobně prostřednictvím pomsty), protože sami právo nedodržovali.⁸⁵ Prokázal-li se kdo z jakéhokoli stavu coby odbojník, který neuposlechl volání k „*půhonu*“, mohlo být jeho zboží zabaveno. V případě ohrožení bylo povoleno ho zabít. Stalo-li se však, že sám odbojník zabil nebo zranil úředníka či komorníka, neprodleně byl popraven a jeho majetek byl konfiskován.⁸⁶

III.2 Viktorín Kornelius ze Všehrd

Viktorín Kornel ze Všehrd byl místopísař desk zemských a stal se autorem knihy *Knihy dewatery O práwíech a súdiech i o doskách země české*. Toto dílo začal psát roku 1595 a dokončil ho roku 1500. Knihu zveřejnil až roku 1508, kdy předložil Vladislavovi II. svůj rukopis.⁸⁷

Viktorín na rozdíl od soudobých právních dokumentů vkládal do svého výkladu také své názory a rady, jak by se daný člověk měl v určité situaci zachovat.

⁸⁴ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 13. Více F. ČÁDA (ed.), *Nejvyššího sudího Království*, s. 127. „*Na tom také právu svobodném o každú věc, buď o dědinu, o dluh, o škodu, nepřiezeň, mord, násilí, podávenie, únoc neb očkoli, každý člověk má dosti jmieti, jiných všech věcí neb pomst nechaje pod pokutú cti, viery a vyhnánie z země z zhúbci a zloděje zemského a pod ztracením svého statku věho i nápadu. Ale pohřiechu již mnozí práva nechavše jinak svú vouli vedú. A proč to? Jedno, že vina pomsty nejma a kdež vina lehce sejde, tu ráda vuele zlá panuje, nad níž by vždy pomsta měla býti.*“

⁸⁵ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 71. Více tamtéž, s. 149. „*... leč by byl otbojník, ten buď súzen mimo právo, neb jest nepřítelem práva.*“

⁸⁶ Ondřej z Dubé, *Práva zemská česká*, čl. 140. Více tamtéž, s. 176. „*(...) Z toho všichni odbojníci neb ozhončie práva jsu vyňati, když otboj bude ukázán na koho a on jsa pohnán, roky zmešká, móż naň ihned beze všeho volánie saženo býti i k sboží, i k hrdlu. Pakli by ranil neb zabil komorníka neb úředníka, ihned má k němu i bez póhonu k hrdlu i k sboží jeho saženo býti.*“

⁸⁷ Viktorín Kornelius ze Všehrd, *Knihy dewatery O práwíech a súdiech i o doskách země české*, Praha 1841, s. 11-12.

Sledoval morální rovinu u deliktu moci ve smyslu, zda by měl postižený člověk utéct a čekat na výkon práva nebo vzít právo do vlastních rukou a bránit se. V případě, že by se nebránil, mohla být ohrožena jeho čest označením za bojácného člověka. Naopak kdyby se snažil získat své sídlo zpět, zaplatil pokutu. Vyzýval k předvolání viníka před soud, aby vše vyřešilo právo a postižený se nechoval jako útočník.⁸⁸ Pokud si někdo koupil dědictví a zemský škůdce na něm „spáchal moc“, přelstil ho nebo vypálil jeho majetek, měl se odvolat na zemský soud a získat zpět své statky pomocí práva. Kdyby ani právo proti škůdci nepomohlo, měla být povolána vojenská hotovost, která by zakročila svojí silou.⁸⁹

Při zjištění škody, mohl postižený předvolat škůdce před soud. Musel ovšem ihned dojít za hospodářem, aby spolu sepsali způsobené ztráty na majetku, které měli být později nahrazeny.⁹⁰ Byla-li způsobená škoda větší jako například krádež ryb, obilí nebo posekání louky, měl poškozený odvést komorníka na místo činu a opět vše sepsat. Následně komorník poslal obviněnému „půhon“.⁹¹ Zemský škůdce se však podle Viktorína neměl právo u soudu bránit.⁹²

⁸⁸ Viktorín Kornelius ze Všehrd, *Knihy*, s. 138-131. „A tak tehdy, kdož moc od hrdla swého, od statku, od zboží mocie zažene, a swému nepřieteli, kterýž naň mocí sahá, obrání, tu zastaw, již mocí wiece naň ani na jeho zboží a lidi, jako on jest na tě a na twé sáhl, nesahaj, aby jemu w neprawosti a w moci podoben nebyl, než ty jeho od té doby hled', ne jako on tebe mocí ale práwem ...“

⁸⁹ Tamtéž, s. 175. „Než kdožby s dědistwie kúpeného mocí byl wytištěn, spálen, nebo lstí zlú a úkladem s toho se zlúdití dal, a wálku nebo jinák se zboží kúpeného nebo zámku zlezeniem stištěn byl, (...) každý tak o swé dědistwie připrawený toho na swém zhúbci nepřieteli nebo úkladníku póhonem, práwem a súdem zemským dobýwati má. ... Pakli práwa nejdú, tehdy rownú mocí swého móž zase na každém dobýwati, ... práw nečekaje; neb w wálku, w hřmotu wojenského práwa ...“

⁹⁰ Tamtéž, s. 84-85. „Kto chce s užitkem ze škod otporníka swého pohnati, w tom se ne teruw, když ze škod požene, ale prwé, když o prwní při pohánie, nebo pohnán bude opatřiti má.“

⁹¹ Tamtéž, s. 141-142. „A takowý způsob práwa wedenie jest při škodách, při spasení, sžetí, ssečení luk a obilí všelikého, při lesów, luków, stromów a štěpów sekání, při ryb z rybníkůw pokradení ...“

Kdokoli se postavil proti právu, byl označen za odbojníka a přišel o svůj majetek. Srovnával s nimi „zemské zkázce“, které lze chápat jako zemské škůdce. Lze z toho vyvodit, že pokud zemské škůdce dopadli, přišli o svůj majetek.⁹³

III.3 Zemská zřízení

Vladislavské zřízení zemské vydané roku 1500 nejlépe dokládá a vykresluje zemského škůdce. Na jeho základy pak navazují *Zemská zřízení* z let 1530, 1549 a 1564 a *Obnovené zřízení zemské*. Minimálně doplňují články z roku 1500.

Podle *Vladislavského zřízení zemského* byl za zemského škůdce považován každý, kdo sloužil v cizí službě proti králi. V případě, kdy nastala tato situace, byl okamžitě obeslán, aby se vrátil zpátky do Království českého. Když však neuposlechl, ztratil veškerý majetek, který v království měl ve prospěch krále, který uvážil, jak s ním naloží. Dále byl označen jako zemský škůdce a postaven v právu do stejné roviny jako psanec či zloděj a stejně i souzen. Postih se vztahoval také na obyvatele království, kteří na svých zámcích a tvrzích tyto škůdce přijali, přechovávali nebo jim pomáhali, a to takový, že pán zámku se stal sám zemským škůdcem.⁹⁴ *Zemské zřízení* z roku 1564 zmiňuje, že kdo chtěl zemského škůdce, „odpovědníka“ nebo jejich pomocníky vinit ze zrady služeb proti králi a v tu dobu právě neprobíhal soud, krajský hejtman či královský místodržící viníka obeslal, aby se dostavil k následujícímu soudu, jenž v případě uznání jeho viny žalovaného

⁹² Viktorín Kornelius ze Všehrd, *Knihy*, s. 48. „... *neb každému slušie, ktož požene odpowiedati, neřádně na svět příšlému; item zločinci, item zhúbci zemskému, item, ktož w zemi oheň púští pokojné, ...*“

⁹³ Tamtéž, s. 336-337. „... *že ktož odboj učiní, že jest statek ztratil podle práwa, jako jiný zkázce a rušitel práv a všeho dobrého obecného zemského.*“

⁹⁴ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 429. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221. „*A ktož by přes právo toto psané svrchu učinil, na své zámky, tvrže a přiebytky přijal, věda o tom, nebo jemu pomáhal; tehdy ten každý jest odsouzen zbožie na královu Milost, tak jakož svrchu psáno stojí.*“

označil za „zemského zhoubce“. Při zjištění jeho nevinny nebyl nucen platit pokutu a byl propuštěn.⁹⁵

Zemské zřízení z roku 1500 označuje zemským škůdcem a psancem kohokoli, kdo by prodal, zastavil, směnil nebo dal svůj hrad, tvrz, město i další zboží Království českého cizinci.⁹⁶ Jednotliví „zhoubci“ bývali zemi oznámeni, aby mohli být chyceni pomocí obyvatel země. Každý měl za povinnost tyto zločince zadržet v případě, že by je potkal, například projíždět přes města, vsi nebo se s nimi setkal na cestě. V situaci, kdy nebyl „zhoubce“ zadržen, se člověk stával sám zemským škůdcem. Trest byl navýšen o ztrátu hrdla a konfiskaci majetku.⁹⁷ Zakázaný byl i jakýkoli kontakt s těmito stíhanými „zhoubci“ stejně jako jejich přechovávání.⁹⁸ Páni, rytíři i města mohli mít ve svých domovech uloženy „ručnice“ pro potřebu

⁹⁵ *Zemská zřízení z roku 1564*, čl. K.42. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 596-597. „Kdož by chtěl takového fedrovníka, odpovědníka aneb zhoubci zemského z toho viniti a na ten čas že by saud zemský držán nebyl: tehdy hajtmané neb hajtman, byl-li by v tomto království, aneb krále JM^{ti} místodržící, má aneb bude moci pány a vládyky saudce zemské, aby se na hrad Pražský na den jmenovitý sjeli, a též téhož fedrovníka, odpovědníka aneb zhaubci zemského obeslati, aby před pány a vladykami na den jmenovaný stál.“

⁹⁶ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 432. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 223. „Pakli by kto přes tento nález které hrady, tvrze nebo města anebo všelijaké jiné zboží zastavil, prodal, dal nebo směnil cizozemcóm, ten aby ztratil svú česta jmien byl jako psanec a zhúbce Království českého a ze země vypovězen ...“

⁹⁷ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 447. Více tamtéž, s. 230. „Kteříž by kolikověk takoví zjevní zhúbce a zločince byli, ješto by byli zemi oznámeni a po zemi jezdili bud' skrze města, městečka, vsi, zámky, dvory, tvrze neb se s nimi kto na cestě potkal a k tomu moha je zjímati, i toho neučinil, že takovému každému k hrdlu a k statku hned hleděno má býti jako k zhúbci obecnímu zemskému.“

⁹⁸ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 447. Více tamtéž, s. 231. „A také jestliže by kto s takovými zločinci a zjevnými zhúbcei zemskými (věda, že by takový zločince byli) obcoval, kvasil a fedroval a v tom, že by byl usvědčen, že takový každý trestán býti má vedle zdanie pánuov a vládyk na plném soudu.“

stíhání mimo jiných zločinců i nepřátel země, proti kterým tyto zbraně mohli použít.⁹⁹

Ochranný list („glejt“) mohl být stíhaným osobám vydán pouze se souhlasem krále nebo soudu, v odlišném případě byl vydávající trestán a postaven před soud.¹⁰⁰ Kdyby získali „glejt“ zemští nepřátelé, neměli jim lidé poskytovat koně, zbroj, zbraně ani jiné věci, kromě jídla a pití, které záviselo jen na vůli každého. Neuposlechnutí znamenalo trest ztráty cti a hrdla.¹⁰¹ I *Zemské zřízení* vydané roku 1530 říkalo, že žádný obyvatel Království českého jakéhokoli postavení nemá napomáhat a přechovávat „zemské nepřátele“ s jejich pomocníky. Krčmy tyto zločince nesměly přijímat, obsluhovat ani tajně poskytnout jídlo a pití. Jestliže poddaní tajně nosili vyžádané věci na pole nebo do lesů těmto lidem, jejich pán byl obeslán a byl povinen vydat ony poddané, kteří se provinili, krajskému hejtmanovi. Neučinil-li tak, vyplatil hejtmanovi pokutu padesáti kop grošů českých.¹⁰²

⁹⁹ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. Z.22. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 291. „A také mají jich k tomu užívati, jestliže by pokřik sšel, honiti nepřátel zemských i jakýchžkoli zhůbcí, aneb také že by i bez pokřiku který pán, rytířský člověk nebo město chtěli by kde na zločince, zhůbce a lúpežníky vyslati aneb kdo sám svú osobú za ním jel nebo šel k takovým potřebám mohú jich užítí.“

¹⁰⁰ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 448. Více tamtéž, s. 231. „... že žádný jest nemá takovým zločincuum geljtuov dávati bez povolenie královy Milosti, pána zemského, aneb panuov a vládyk z plného soudu. Pakli by se kto toho dopustil a takové zločince glejtoval, má trestán býti bez milosti vedlé panuov a vládyk z plného soudu.“

¹⁰¹ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. S.28. Více tamtéž, s. 278. „Jestliže kterýmžkoli nepřátelóm zemským, buďto stavu nebo osoby glejtové dáni byli, aby v tom glejtu žádnému takovému ani jich pomocníkom žádný koní nedával, neprodával a nesměňoval ani nepůjčoval ani zbroje, ani brani všelijaké, též ani peněz a pod žádným vymyšleným obyčejem jich jinak nijakž nefedroval, leč jídlém neb pitím buď za peníze neb darmo, toho vuoli každej měj, než jiným ničím ani radou pod pokutou cti, hrdla ztracení, a to po dnešní den.“

¹⁰² *Zemské zřízení z roku 1530*, čl. 147. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 64-65. „... aby na gruntích jich žádných stanovišť lidem neznámým a zvláště vyhlášeným nepřáteluum zemským a jich pomocníkuom a povalečuom nedávali; a lidé

Páni a rytíři mohli spáchat škodu na osobě, majetku nebo mohla být učiněna výhružka. Pokud viník činil škodu před svědkem, mohl svědka poškozený zavázat slibem na čest a víru. Následně mohl být spor řešen před zemským soudem. Svědkem ovšem nemohl být „zemský zhoubce“ nebo jiný zločinec, protože jeho slib neměl žádnou váhu a nikdo mu nevěřil.¹⁰³

V období, kdy království bylo ve válce, v zemi se rozmáhaly sváry, nešlechtné chování a vše, co by v míru bylo považováno za nezákonné. Panský a rytířský stav mohl řešit vyvolané spory a konflikty sám pod určitými pravidly. Jestliže chtěl být jeden druhému nepřítelem, musel svého budoucího nepřítele obeznámit tři dny předem. Tomuto obeslání se říkalo „opověď“. Tuto dobu tří dnů musel vyčkat a nesměl na něj nijak zaútočit, jinak by jeho čest byla ztracena. Po této lhůtě, ať již nepřítel odpověděl nebo nikoli, mohl proti němu postupovat včetně jeho poddaných, kteří hájili čest svého pána.¹⁰⁴ Ztráta cti nebo její ohrožení mohlo být také původcem konfliktů mezi šlechtou. Pokud se šlechtic dostal do situace, kdy

sedlstí, ani jiní všech stavuov poddaní do svého obydlé a do krčem takových nepřijímali, ani jim jídlem a potravú, ani ničimž jiným neposluhovali, ani také ne pole neb do lesuov zjevně ani tajně nenosili, ani jinč jakžkoli nefedrovali. (...) Pakli by se neujistil, a človeka svého před hajtmany nepostavil, aby tomu, od kohož jest žádán, padesáte kop grošuo českých propadl, a jest-li že by nad to více oč k němu právem hleděti chtěl, toho aby vuoli měl.“

¹⁰³ Vladislavské zřízení zemské, čl. S.8. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), Vladislavské zřízení, s. 271. „Jest-li pak, že by kto z stavu panského aneb rytířského jakú škodu na osobě neb na statku neměl a osedlý nebyl, aby ten, komuž by škoda stala na osobě neb na statku aneb komuž by na svém miestě poručil, mohl toho žádati tu, kdož by jej přistihl, aby byl ctí a vierú zavázán, aby stál a dostál před soudem zemským kromě zjevných a vyhlášených zůbcí zemských a osob podezřelých, k těm aby se zachovalo podlé zřízení zemského prvního, neb jim na slib nemá věřeno býti.“

¹⁰⁴ Vladislavské zřízení zemské, čl. 430. Více tamtéž, s. 221. „... i ktož by pak v tom neřádu (an práva nejdú) chtěl komu v zemi nepřítelom býti, má dáti jeden druhému tři dny napřed věděti do jeho domu, kdež bytem jest, a až do západu slunce třetieho dne od toho dne, když mu dal věděti tu odpověď do jeho domu, nemá nic počínati. Pakli by kto prvé dříve času toho počal, ten čest svú ztratí.“

došlo k znevážení jeho společenského postavení nebo autority, měl potřebu se bránit.¹⁰⁵ Jedinec mohl vyhlásit „*opověď*“ nejen osobě, ale i městu, zemi a dokonce králi. Krajští hejtmané, popřípadě místodržící, reagovali podle *Zemského zřízení* vydaného roku 1549 okamžitým oznámením této odpovědi do všech krajů, aby mohly být ve všech krajích učiněny opatření a „*opovědník*“ byl chycen. Povoleno bylo najímání špehů na náklady královské pokladny pro rychlé dopadení.¹⁰⁶

Neobvyklé nebylo ani zadržování lidí na cestách, kteří byli výhružkami a násilím nuceni k slibu. Právo však zaručovalo, že pokud by slib nebyl dodržen, postižený neztrácel čest.¹⁰⁷ Zemští škůdci a nepřátelé také zavazovali slibem poddané, aby je schovávali ve svých obydlích a napomáhali jim. *Zemské zřízení* z roku 1549 varuje, že tento slib není platný ani v případě, pokud byl uzavřen vlivem

¹⁰⁵ V. BŮŽEK a kol., *Společnost*, s. 500-501.

¹⁰⁶ *Zřízení zemské z roku 1549*, čl. R.19. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 338. „*Item, jestli že by kdo králi JM^{ti}, neb zemi, neb osobě, aneb kterému městu odpověděl: to hejtman aneb hejtmané království českého, aneb místodržící JM^{ti} královské, mají do krajuov hned oznámiti, aby se k takovému odpovědníkovi podlé Zřízení zemského zachovali. A k tomu mají na to mysliti, a těch cest hledati, pokudž najvejše budau moci, aby takovau válku a odpověď přerhli. A mají na špehy nakládati, na náklad krále JM^{ti}, aby mohl takový odpovědník aneb odpovědníci dosažení býti.*“

¹⁰⁷ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 445. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 229. „... *kterak v království tomto neslušné a nepravé věci povstávají, tak že zločinci a lúpežníci lidi na svobodných cestách aneb kdežkoli zlúpiece, a nad to je vymyšlenými obyčeji a skrytými sliby a závazky zavazují, aby tudy jich nešlechtná nepravost přikryta byla: i protož kdožkolivěk kterězhokolivěk stavu krom otevřené války a odpovědi takovou nepravostí a násilnou mocí k jakémužkoli vymyšlenému slibu přinucen byl, že takového slibu není povinen držetu ani stavěti se, ani pro nezdržení takového slibu a nestavenie takový na své cti a pověsti dobré nemá žádné újmy mieti.*“

násilí. Kdo přesto škůdce přechovával, pomáhal jim a dokonce s nimi jezdil na škodu, sám se stal zemským škůdcem.¹⁰⁸

Zemské zřízení z roku 1530 uvádí, že nařčený „zemský zhaubce“ nemohl s nikým uzavírat žádné smlouvy (ani tajné), dokud se neospravedlnil u soudu. Jestliže tak neučinil, veškeré smlouvy, které uzavřel, se považovaly za neplatné.¹⁰⁹

Podle *Zemského zřízení* z roku 1549 byl každý, kdo někoho zabil v době míru, ať mu vyhlásil „opověď“ či ne, proti právu a byl označován jako „zemský nepřítel“.¹¹⁰ Následně pak ztratil čest, hrdlo a majetek, který připadl králi, jenž z tohoto statku musel zaplatit výdaje na soud s daným zločincem. Lidé se k němu měli chovat jako ke zrádci. Dalším krokem bylo jeho oznámení k deskám dvorským, úřadům a soudům, aby se nemohl soudit a vkládat do desek zemských.¹¹¹ Jestliže

¹⁰⁸ *Zřízení zemské z roku 1549*, čl. U.15. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 402. „Item, když by koho koli z obyvateluoiv království Českého který nepřítel nebo zhaubce zemský jal, a potom toho obyvatele kdy by zavázal slibem, aby jeho aneb takové nepřátely a zhaubce zemské na svém obydlí přechovával, že takových slibuov nemají činiti. Pakli by násilím ty a takové sliby činili, že potom těm nepřáteluoiv a zhaubcím zemským takových slibuov nemají a nebudau povinni držeti. Pakli by kdo učinil přes tento obecní nález, a ty zhaubce a nepřátely zemskétím slibem přechovával, anebo je fedroval, a nebo s nimi jezdil na škodu zemskau: že k takovému každému hned má hledíno býti a míti se jako k zhaubci zemskému.“

¹⁰⁹ *Zemské zřízení z roku 1530*, čl. 173. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 64. „Jestliže by na koho bylo vyznáno od kterého zločince, což by se obecního neřádu zemského zjevného všech zlého dotýkalo: aby žádný takový nařčený a psanec nemohl žádné tajné smlúvy s kým kolivěk, což by se toho nařčení od zločincuoiv dotýkalo, činiti. Než aby takový každý na schválení saudu zemského z toho se vyvedl a nevinu svú ukázal, tak aby známo bylo všem, že ten jistý nařčený, jda po své poctivosti, řádně a vedlé práva přede všemi jest ji ukázal, aby také ode všech zjevně za dobrého jmín býti mohl.“

¹¹⁰ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. T.22. Více tamtéž, s. 383. „Item, kdož by koho v odpovědi, i bez odpovědi, mocí a násilím (když práva jdau) jal, vezma k němu příčinu jako k nepříteli, proti *Zřízení Zemskému*.“

¹¹¹ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. T.24. Více tamtéž, s. 383-384. „... takový napřed čest, hrdlo ztratiti má, a statek jeho na krále JM^t připadnouti má, a má býti jako psanec,

zemský škůdce obsadil tvrz, hrad nebo město, měl být ihned informován hejtman kraje, který v případě potřeby poslal pro pomoc do sousedních krajů. Dalo se okamžitě zvonit ke „šturmu“, aby celý kraj táhl k obsazenému hradu a pomohl ho dobýt zpět. Veškeré náklady byly vedeny na království a nikoli pouze na kraj. Kdo ovšem neohlásil tuto zprávu krajskému hejtmanovi, byl sám veden jako ten, kdo „zemské zhoubce“ přechovává a „fedruje“, a souzen při prvním zasedání soudu.¹¹² Zločinci se také pokoušeli osvobodit vězně a pomáhali jim utéct. Podařilo-li se jim to, ihned byl informován hejtman a postupovalo se proti nim stejně, jako ve výše uvedeném deliktu moci na hrady, tvrze či města.¹¹³ Podle *Zemského zřízení* z roku 1530 se v každém kraji pod vedením místních hejtmanů vždy po dobu dvou měsíců chytali „zemští zhoubci a povaleči“. Pečlivě se prohledávali města, tvrze, vesnice a další místa kraje. Úředníci mohli tajně pověřit panský a rytířský stav nebo královská města, na jaké místa se mají zaměřit takovým způsobem, aby byla pokryta celá oblast regionu a nekřížili si cestu.¹¹⁴ V obtížných situacích se mohli povolat

a nemá žádného práva užiti proti žádnému, a zase ke cti na věčné časy nemá navrácen býti nižádným právem, duchovním ani světským.“

¹¹² *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.25. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 384-385. „„Kdož by se koli mocí naoře psanau komu tak, jakož se nahoře píše, v hrad, v tvrz, město, městečka, vesnice a dvory uvázal, a na nich zuostal anebo je osadil lidmi a je držel: tehdy ten, komuž by se takovou mocí uvázal v hrad, nebo v tvrz, nebo v město, aby ihned hejtmanu, neb hejtmanuom toho kraje oznámil, že se jemu taková moc stala.“

¹¹³ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.26. Více tamtéž, s. 386. „A jakž hejtman to uslyší, tehdy hned též beze všeho prodlévání má honiti a k šturmu kázati zvoniti a pokřik učiniti, a všickni aby honili tam, když by utekli ti jistí, na který zámeck, tvrz neb město.“

¹¹⁴ *Zemské zřízení* z roku 1530, čl. 204. Více tamtéž, s. 84. „Toto také svoleno jest, aby v každém kraji vždy ve dvou měsících, aneb jakž by se na potřebě uznalo, bylo vysláno na zhůbce zemské a povaleče, a to na několikero, do městeček, vesnic, krčem, aneb kdež by se jich nadáli. A to páni hajtmané krajští míti na starosti mají na své práci. A když by koli čas uznali, neb jich úředníci: tehdy tajně mají oznámiti osobám, kterým se zdá, stavu panskému, rytířskému aneb do města krále JM^{fi}, v která místa sami vyslati chtí, a každému oznámiti též, v který kaut a stranu mají vyslati, aby se sami nepotkali a neshledali.“

špehové, kteří v případě nutnosti měli pravomoc požádat stavy, královská města a osoby o posily.¹¹⁵ Totožným způsobem se postupovalo i proti paličům, kteří záměrně působili škody.¹¹⁶

Za trestné se považovalo vyhlášení „*opovědi*“ v době míru a postup proti těmto „*opovědníkům*“ se shodoval svrchu psaným (ohlášením hejtmanovi, následné zvonění k „*šturmu*“ a hromadné honění zločince).¹¹⁷ Všechny tyto postihy provázely i ty, kteří se dopustili deliktu moci, čímž je chápáno například šacování lidí nebo ničení rybníků, přestože nebyli vlastníky majetku či pány poddaných.¹¹⁸ Pokud se stala vražda, žhářství, loupež či jiná škoda, všichni měli za povinnost honit viníky. Jestliže je však některý z jakéhokoli stavu nepronásledoval, dokonce svým poddaným chycení zločince zakázal či jinak napomáhal, obdržel pozvánku před zemský soud, kde se zpovídal z těžkého zločinu, jehož trestem byla ztráta hrdla.¹¹⁹ *Zemské zřízení* pamatuje na ty, kteří se vydávali za vězně, které postihuje

¹¹⁵ *Zemské zřízení* z roku 1530, čl. 204. Více tamtéž, s. 84. „*A kdež by se uznala potřeba buď skrze skrze špehy aneb jináč: ti puovodé mají se tam obrátiti. A do kteréhož koli kraje aneb míst sjedau a požádají pomoci na stavu panském, rytířském, osobě nebo osobách, též na městech krále JMti: má každý slušný počet s nimi vypraviti na pomoc.*“

¹¹⁶ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.27. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 386. „*Item, kdož by za řádu a práv zemi ohněm hubil ...*“

¹¹⁷ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.28. Více tamtéž, s. 386-387. „*Tehdy hned hejtmané toho kraje kterýmž by ta odpověď oznámena byla, se vším krajem majíc přitáhnauc obehnati ten hrad, tvrz nebo město, kdež by ten (kdož jest odpověděl) byl, a nemají dáti škody činiti.*“

¹¹⁸ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.30. Více tamtéž, s. 388. „*Item, kdož by se komu za řádu a práva (když jdau) v rybníky dědiční, manské nebo zápisné uvázal, lidi bera šacoval, rybníky cizí zkopával, nejsa toho v držení pravé sám.*“

¹¹⁹ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.35. Více tamtéž, s. 391. „*... jestli že by křik zšel a nebo dáno bylo věděti, že by koho zranili, aneb zabili aneb jali, aneb jakauž koli vpádem d země škodu laupežem nebo vohněm učinili, aneb jakž kolivěk, a kdo z panského, aneb rytířského, aneb městského stavuov nehonil, neb honiti svým nekázal svévolně, tehdy má ten obeslán býti před saud zemský listem od úřadu, a tu aby sauzen byl vedlé příčiny provinění na hrdle.*“

označením „zemského zhoubce“ a „nepřátele země“ pod ztrátou hrdla. Bylo k nim takto přístupováno a mohli být kýmkoli zabiti jako kterýkoli jiný zemský škůdce bez postihu svého činu.¹²⁰ Zemský soud trestal smrtí také ty, kteří vyhrožovali sedlákům a obyčejným lidem vypálením vesnice nebo jiným poškozením jejich majetku v případě, že je budou pronásledovat, jak říkal zákon.¹²¹ Jestliže vesničané nehonili zemské škůdce z vlastní vůle, postavili je před hejtmana jejich kraje, který je nechal bez milosti oběsit.¹²² Najímání pro chytání a špohování „opovědníků“ a zemských škůdců bylo zakázáno, kdokoli toto nařízení porušil, byl povinen zaplatit pokutu.¹²³ Stejně jako ve *Vladislavském zřízení* se v době míru zakazovalo brát na svůj zámek nebo hrad vězně a šacovat ho (osobně prohlédnout) bez zemského nebo královského souhlasu. V opačném případě zakročil zemský soud a donutil pána vrátit poškozenému veškerý „šacuňk“ a vzniklé škody.¹²⁴ Škodu mohl spáchat cizinec, na kterého si obyvatelé stěžovali králi (v případě jeho nepřítomnosti zemskému soudu). Panovník postupoval na základě smlouvy se státem, odkud cizozemec

¹²⁰ *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.35. Více tamtéž, s. 391. „Také jestli že by kdo pravil, že jest vězněm (aneb by i vězněm nebyl), odpovědníka neb zhaubci zemského a nepřitelem tohoto království se učinil: takový hrdlo ztratiti má a na takového každého bude neb budaumoci každý sáhnauti, jako na jiného zhaubce a psance, a v ty ve všecky pokuty, jakž prvé zřízeno a svoleno jest, upadnauti.“*

¹²¹ *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.35. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), Zřízení, s. 391.*

¹²² *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.37. Více tamtéž, s. 392. „Item, když by k šturmu zvoněno bylo, a pokřik by zšel, a nebo že by věděti dáno bylo, kdož by to kolivěk z sedlských lidí uslyšel, a těch zhaubcí zemských neb zlodějuov nehonil: ten má být před hejtmany toho kraje postaven býti; a bude-li to naň uvedeno, že jest svévolně nehonil, tehdy má bez milosti oběšen býti.“*

¹²³ *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.38. Více tamtéž, s. 392. „... k té potřebě zemské zřízeného pro honění a vyšpohování odpovědníkuov, škuodcí a zhaubců zemských, směl čím na jeho poctivosti dotýkati a jeho tejně nebo zjevnými slovy omlouvati, jakoby taková jeho služba pro obecní dobrý řád od něho učiněná měla býti k újmě jeho poctivosti ...“*

¹²⁴ *Zemské zřízení z roku 1549, čl. T.39. Více tamtéž, s. 393.*

pocházel. Jestliže pachatel neuhradil napáchanou škodu, král se zemským soudem po úvahách mohl jeho hrad dobývat.¹²⁵

Podle zákona mohl kdokoli zabít toho, kdo ukrýval „zemského zhoubce“, „nepřítele země“ a jejich pomocníky, aniž by se musel obávat spravedlnosti, protože činem přechovávání se řadil do stejné úrovně s psanci, tedy neměl žádná práva.¹²⁶ „Glejt“ vydával „nepřátelům země“ pouze král spolu s průvodcem, jenž provedl nepřítele mezi hranicemi přes Království české. Nesměl se ovšem ptát na otázky ohledně země či krále a doprovod jiného „opovědníka“ též nepřicházel v úvahu.¹²⁷ Kdokoli velebil či líčil zemské škůdce a „opovědníky“, byl potrestán vsazením

¹²⁵ Zemské zřízení z roku 1549, čl. U.10. Více tamtéž, s. 399. „Item, jestli že by se komu škoda od cizozemcuov stala, ten má to na krále JMⁱ vznésti... Pakli by komu z cizích zemí přes smlúvy a podlé smluv svévolně spravedlivého učiniti nechtěli, oč by kdo s cizozemci činiti měl, tehdy napřed král JMⁱ se pány a vladykami z saudu zemského, i s úředníky zemskými,...,rozháziti to má, jak ten svého na cizozemcích dobývati má a jak jemu toho dopomáháno býti, aby k své spravedlnosti přijíti mohl; tak při tom se ten zachovej, což mu tu nalezeno bude.“

¹²⁶ Zemské zřízení z roku 1549, čl. U.21. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), Zřízení, s. 406. „... kolivěk nepřátelé a zhaubci zemští, aneb jejich pomocníci, přechovávali a u koho bývali, a on sa obeslán i nestál, aneb stojc se nevyvedl: k tomu každému, i k jeho statku, aneb na jeho statek, též i na jeho hrdlo hejtmané, i každý, sáhnauti a hleděti všelikterak, jak kolivěk, bez ujmy své poctivosti, muože.“

¹²⁷ Zemské zřízení z roku 1564, čl. S.10. Více tamtéž, s. 617. „A žádný s žádným nepřitelem odpovědným krále JMⁱ a země stávati, ani jemu raditi, co proti králi JMⁱ a zemi nemá, kdož by za glajtem přijel. A také komuž glajt dán bude, nemá s sebou voditi žádného do země v ten glajt jiného odpovědníka, který svau válku má.“

do věže po dobu jednoho roku.¹²⁸ Král a všechny stavy si měli být nápomocni při postupování proti zemským škůdcům, „*opovědníkům*“ a nepřátelům.¹²⁹

Obnovené zřízení zemské z roku 1627 potvrzovalo vývoj práva v českých zemích v boji proti zemskému škůdcovství. Z velké části vycházelo a popřípadě jinak interpretovalo předchozí zemská zřízení. Stejně řešilo *Obnovené zřízení zemské* delikty moci včetně jeho neoznámení krajskému hejtmanovi, výtržnost a především přechovávání a napomáhání zemským škůdcům, odmítání pomoci při jejich sledování z osobního nebo jiného důvodu (například zastrašování ze strany zločinců). Tito lidé, kteří nepostupovali podle nařízení zákona, byli následně předvoláni před soud nebo před krále, kde se ze své neposlušnosti zodpovídali.¹³⁰ Doplňuje předchozí definice deliktu moci. Za „*moc*“ se považovalo násilné držení hradů, tvrzí, měst a další, která patřila jinému majiteli. Dále zabití člověka, ať dostal „*opověď*“ či nikoli. Posledním bodem bylo záměrné pálení a působení škody v zemi pomocí

¹²⁸ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. U.24. Více tamtéž, s. 407. „... na žádném místě a v žádné příčině, při nepřátelských, buďto odpovědníkuov nebo zhaubcí zemských, těch všech, kteříž se právem a řádem nespravují, nevelebil, nelíčil a v ničemž nezastával, zjevně ani tejně. A jestliže by kdo v tom shledán a vinen byl, a z toho že by se nevyměřil a nevyvedl, že ten každý má rok u věži seděti.“

¹²⁹ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. U.25. Více tamtéž, s. 407. „... kdož by zhaubce byli zemští, anebo odpovědníci a nepřátelé, než na takové napřed král JM^t, i my všickni tři stavové, máme sobě radni i skutečně pomocni býti.“

¹³⁰ *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627*, čl. B XI. Více H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo*, s. 74. „Nápodobně z mordu neb moci, jako i z toho, žeby někdo o předsevzaté anebo spáchané zjevné moci věděl, však o tom heytmanům krajským neoznámil, aneb že by se s morděrem, moha to učiniti, neujistil, buď před Námi nebo na saudu zemském viniti se může; jako také z provedené veytržnosti, kdežby se gruntův dotýkalo, aneb lípání a metání zrádných cedulí, jako i o přechovávání a fedrování zjevných škůdcův zemských, anebo žeby je někdo honiti nechtěl, aneb ti, kdožby je honiti chtěli, odstrašoval a jim překážku činil, a z jiných podobných případností na saudu Našem zemském viněno býti má.“

ohně.¹³¹ Proti škůdci se postupovalo stejně jako k „zemskému zhoubci“ a nepříteli, jeho majetek propadl králi, který s ním naložil podle svého uvážení.¹³²

„Opověď“ se řešila obdobně jako v předešlých letech oznámením hejtmanovi kraje a následným obesláním a dopravením škůdce, který poslal odpověď, na Pražský hrad.¹³³ Kdo „opověděl“ říšským knížatům, kteří měli s králem dědičné a jiné smlouvy, byl vykázán ze země a nikdo ho u sebe nesměl schovávat ani mu pomáhat, jinak byl sám označen za „zemského nepřítele“ a uvězněn.¹³⁴ Ten, jenž věděl o těchto škůdcích nebo dokonce na něm spáchali škodu nebo „opověď“, měl ihned informovat krajského hejtmana, který dále seznámil s danými skutečnostmi krále (v případě jeho nepřítomnosti místodržícího). Jako ve svrchu psaných

¹³¹ *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627, čl. S I. Více tamtéž, s. 518. „Kdoby se mocí a brannau rukau v hrady, tvrze, města a městečka, bud' to dědičná, manská neb zápisná, druhému náležející, anby jich ten v držení byl, uvázal; nebo jestliže by kdo druhého, odpovědě neb neodpovědě jemu, proti řádu Zřízení Zemského jako nepřítele jal; aneb že by kdo v zemi zjevně ohněm škodu činil a pátil.“*

¹³² *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627, čl. S I. Více tamtéž, s. 518. „Však z těch statkův tomu, nad nímž moc provedena jest, škody vzaté, když je nejprve prokáže, nahražené býti mají, a k dotčenému škůdci jako k zjevnému nepříteli a zhaubci zemskému s trestáním, a sice ve všem jiném, jak se předešle zachovávalo, přikročeno bude.“*

¹³³ *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627, čl. S III. Více tamtéž, s. 518-520. „... jeden druhému na hrdlo neb na statek zjevně odpověděl, jej pod tau odpovědí jal neb statek jeho jakkoli odňal; tehdy ten, komuž by tak odpovědíno bylo, má to hned hejtmanům toho kraje v známost uvést. A hejtmané krajští mají toho odpovědníka před sebe obeslati, a našlo-liby se co toho při něm, ním se ujistiti a na hrad Pražský dodati.“*

¹³⁴ *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627, čl. S III. Více H. JIREČEK (ed.), Obnovené právo, s. 518-520. „Kdyžby okolním knížatům, kteříž s Námi nebo s Našimi budoucími, králi Českými, dědičné smlouvy mají a podle nich se chovají: ten a takový žádného bytu v zemi míti, od žádného se přechovávat ani fetrovat nemá, než kdyžby byl doptán, jako jiní Naši země nepřátelé vyzdvižena do vězení dán býti má.“*

případech se proti nim zakročilo jako proti „zemským nepřátelům“.¹³⁵ „Opovědník“, který se dopustil těchto deliktů moci, ztratil čest, hrdlo a majetek, který propadnul králi. Jestliže utekl z království a nemohl být postižen právem, žádná práva se k němu již nevztahovala, jeho majetek byl zkonfiskován a on označen navždy za psance.¹³⁶ Líčení a pochvalné mluvení o zemských škůdcích a nepřátelích bylo formulováno obdobně jako v předchozích *Zemských zřízeních*, se stejným trestem vsazením o věže po dobu jednoho roku.¹³⁷

Všechna výše zmíněná *Zemská zřízení* na sebe navazují, citují se a popřípadě se doplňují. *Vladislavské zřízení zemské* položilo základy k postihům zemských škůdců, nepřátel, „odpovědníků a zhoubců“ v oblasti práva. Na tyto stavební kameny navazují všechny tři *Zemská zřízení* z let 1530, 1549, 1565. *Obnovené zřízení zemské* z roku 1627 minimálně doplňuje artikule vydané v předešlých letech.

¹³⁵ *Obnovené právo a zřízení zemské* z roku 1627, čl. S IV. Více tamtéž, s. 520. „A kdyby se takový zjevný odpovědník a zemský škůdce vyjevil: tehdy ten, kdyžby o takových lidech nešlechetných předzvěděl, a ti, jímž by se předně a obzvláště škoda stala, to hejtmanu toho kraje v známost povinni uvéstí budau, oznámíce, co se kde komu a od koho násilně ublížilo. A hejtmané krajští, kdyžby se to na ně vzneslo, to Nám nebo místodržícím Naším přednesti, a dále ptori takovým lidem neřádným, jak by toho potřeba ukazovala, tím vším způsobem, jako proti zjevným nepřátelům, chovati se mají.“

¹³⁶ *Obnovené právo a zřízení zemské* z roku 1627, čl. S V. Více tamtéž, s. 520. „Jeden každý takový, kdož by se které koli nahoře psané zjevné moci dopustil, aneb zjevným odpovědníkem byl, čest a hrdlo ztratiti, a statek jeho na Nás, jakožto krále Českého, připadnauti má. Kdyby pak ujel a v zemi nalezen a postižen býti nemohl: ten již žádného práva neužije, statek svůj Nám propadne a psancem zůstávati bude.“

¹³⁷ *Obnovené právo a zřízení zemské* z roku 1627, čl. S VIII. Více, H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo*, s. 522.

III.4 Zemské sněmy

Na zemských sněmech se jednalo také o škůdcovství. Roku 1497 jedním z bodů, které bylo potřeba vyřešit, bylo zavazování slibem zemskými škůdci.¹³⁸ Pozornost se upnula na jakéhosi Jiřího Wosterského, kterého přinutili neznámí škůdci složit slib. Stavby povolovaly beztrestně zabití škůdců, kteří se dopustili tohoto deliktu.¹³⁹ Podařilo-li by se lapit tyto „zrádce“, bez milosti měli přijít o všechny majetek a hrdlo.¹⁴⁰ Na závěr vyzdvihovaly povinnost chytit tyto škůdce. V opačném případě by se lidé sami stali „zemskými zhoubci“ a čekal by je stejný trest.¹⁴¹ Nikdo jim nesměl jakkoli pomáhat nebo je schovávat, jinak ho čekalo obvinění před zemským soudem.¹⁴²

Od roku 1526 lze sledovat drobné zmínky o zemských škůdcích či „zemských nepřátelích“. Roku 1533 byly vypsány artikuly z dřívějších zemských zřízení a sněmů, čímž byla shrnuta definice zemského škůdce, „zemských zhoubců“ a „opovědníků“. Následně vyšly tiskem z tiskárny Jiřího z Lobkovic v Praze. V předmluvě páni upozorňují, že cílem artikulí je vymýcení všech škod a zhoubců: „(...) aby mohl býti zachován dobrý řád, jednomyslnost a svornost, (nad kterúžto

¹³⁸ Poslanecká sněmovna České republiky – Digitální knihovna české sněmy. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/snemy/ac/vol05/1466_00/t0051_00.htm#g, [online], 23. 4. 2015.

¹³⁹ Tamtéž. „... a také že on Wosterský jest těch všech záwazkuow prázden, kterýmiž jest od nich zawázán, a že k nim a k hrdluom jich sám nebo skrze kohožkoliwěk jiného sáhnúti může, kdo jsú jemu to učinili ... “

¹⁴⁰ Tamtéž. „... a ten aby hrdlo i statek ztratil, tak jako ti nešlechovníci a zrádci, kteříž jsú téhož Jiříka tím slibem zawázali ... “

¹⁴¹ Tamtéž. „Také na tom jest zuostáno, kteřížby koliwěk takowí zjewní zhúbce a zločinci byli, ježtoby byli zemi oznámeni a po zemi jezdili, bud' skrze města, městečka, wsi, mimo zámky, twrze, dwory, a neb se s nimi na cestě potkal, a kdo moha je zjímati, i toho neučinil, že takowému každému k hrdlu a statku hned hledíno býti má, jako k zhúbci obecnímu zemskému.“

¹⁴² Tamtéž. „A také jestližeby kdy kdo s takowými zločinci zjewnými zemskými zhúbce, wěda žeby takowí zločinci byli obcowal, kwasil, je fedrowal a w tom žeby byl uswědčen, že takowý každý trestán býti má wedle zdání pánuow a wládyk na plném saudu.“

proti nepřátelům nic mocnějšího není).¹⁴³ Následuje jednadvacet artikulů, ve kterých jsou rozepsány meze překročení zákona. Pouze osm artikulí je z nového zřízení, zbytek vychází ze zřízení starého a tedy z předchozích zkušeností a zápisů v právních dokumentech dříve zmiňovaných.

První artikul varuje před zvyšujícím se počtem „*opovědníků*“ a stanovuje pokutu pro ty, kteří budou těmto „*zlořádům*“ napomáhat. Páni se obávají podvodníků, kteří by mohli pokutu vymáhat ve svůj prospěch a stanovují, že ji může vybírat pouze král.¹⁴⁴ Druhý artikul chrání služebníky, kteří pracují ve prospěch království, aby zhoubce dopadli. Špiony, vyslané králem k dopadení škůdců, nikdo nesměl urážet či zpochybňovat jejich poctivost.¹⁴⁵ Následující artikuly vycházejí z přecházejících *Zemských zřízení*. Zmiňují se o povinné účasti při sledování a chytání škůdců, dále o zákazu „*fedrování*“ a dalším napomáhání v podobě jídla, poskytnutí požadovaných věcí nebo ubytování.¹⁴⁶ Sedmý artikul vyžaduje v době nepřítomnosti zemského sněmu, aby se sjeli na Pražský hrad zemští soudci, pražský purkrabí nebo celou záležitost vyřídili hejtmané. Následně postavili k soudu vinného „*opovědníka*“, „*fedrovníka*“ nebo „*zhoubce zemského*“ a při prokázání vinny vyřkli trest.¹⁴⁷ Artikuly vycházející ze starého zřízení se věnují především povalečům

¹⁴³ B. JENŠOVSKÝ (ed.), *Sněmy*, s. 369.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 370. „... cožby se kolivěk na jaký nelušný neřád ztahovalo, proti králi J. M. a zemi se dopustil, že taková pokuta pro jeho provinění na J. M. Kr. připadá a že J. M. na obecné dobré zemský díl toho obrátiti měl. Ale poněvadž mimo osobu krále J. M. žádný k takovým lidem pro pokuty jest nehleděl a nepřistúpil, a skrze to i pokuty mýjely a vajstupkové svooj pruochoď že jsú mívali, ...“

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 370. „... služebníka k té potřebě zemské zřízeného směl čím na jeho poctivosti dotýkati a jeho tejně nebo zjevně lehkaými slovy omlúvati, jakoby taová služba pro celý obecný dobrý řád od něho učiněná, měla býti k ujmě jeho poctivosti, tehdy ten každý, kdož smel dotýkati, má upadnutí v tu pokutu, kteráž o tom v svolení zemském uložena i také týmž svolením zapsána jest.“

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 370.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 371. „Kdožby chtěl takového fedrovníka, odpovědníka aneb zhoubce zemského z toho viniti, a na ten čas žeby soud zemský držán nebyl, tehdy hejtmané neb hejtman,

a zločincům, přičemž vycházejí z dříve vydaných *Zemských zřízení*. O zemských škůdcích hovoří málo a i tehdy citují předešlé právní dokumenty.¹⁴⁸

bylliby v tomto království, aneb nejvyšší purkrabě pražský má aneb bude moci pány J. M. a vladyky soudce zemské, aby se na hrad pražský sjeli na den jmenovitý a též téhož fedrovníka, odpovědníka aneb zhoubci zemského obeslati, aby před pány J. M. na den jmenovitý stál.“

¹⁴⁸ B. JENŠOVSKÝ (ed.), *Sněmy*, s. 372-375.

IV. Typologie – přečiny proti právu zemského škůdce

Vzhledem k definici na základě *Zemských zřízení* byly vyzdvíženy nejčastější přečiny zemského škůdce proti právu. U každého deliktu byla snaha v úvodu seznámit čtenáře se zločinem v obecné rovině. Následují konkrétní příklady škůdcovství doložené šlechtickou osobní korespondencí. Nejčastěji škůdci odehnávali dobytek a pálili vsi. Tyto dvě činnosti nebyly v *Zemských zřízeních* označovány jako zemské škůdcovství. Přesto viníky šlechta v dopisech jasně označovala jako zemské škůdce.¹⁴⁹

IV.1 Delikt moci

Mezi nejzávažnější čin zemského škůdcovství patřil delikt moci. Šlo o násilné obsazení zámku, tvrze nebo hradu.¹⁵⁰ Takto označováno bylo také šacování či záměrné ničení cizího majetku.¹⁵¹ Obsazení cizího sídla se vyskytuje v dopisech velmi málo, a proto nelze vysledovat, zda se vždy jednalo o obdobný průběh nejen samotného obsazení, ale i následného řešení problému.

Násilné obsazení hradu se odehrálo na území Nových Hradů roku 1477. Škoda se stala Diviši Malovcovi, kterému hrad patřil, když mu sídlo obsadili a zajali některé jeho poddané jako rukojmí: „*Wědětiť dáwáme, že Diviš Malowec wznesl na J[e]hoK[rálovské]M[ilosti]’, žeby na Nowý hrad lidem jeho škoda sě stala, a někteří lidé jeho žeby také tam zjímáni byli, a tak se rozumie, že by toho zámku nepřátelóm postúpil.*“¹⁵² V listu o této skutečnosti informovali hejtmana Bohuslava ze Švamberka dva vysocí zemští úředníci, kterými byli nejvyšší komorník království Vilém mladší z Rýzmburka a nejvyšší pražský purkrabí Jan z Janovic. Prosili, aby se vše vrátilo do starých pořádků. Lidé měli být propuštěni bez „šacuňku“ a škody

¹⁴⁹ Archiv český XI, č. 970, s. 17.

¹⁵⁰ *Obnovené právo a zřízení zemské* z roku 1627, čl. S I. Více H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo*, s. 518.

¹⁵¹ *Zemská zřízení* z roku 1549, čl. T.30. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 388.

¹⁵² Archiv český VI, č. 25, s. 147.

uhrazeny: „(...) a což tu jest uškozeno lidem pana Diwiše, ať jim jest napraveno, a kteří jsú zjímáni, ať jsú bez šacuňku propuštění.“¹⁵³

Deliktem moci se provinil také Jindřich z Gutštejna roku 1510.¹⁵⁴ Obsadil sídlo Kynžvart, které patřilo jeho vlastnímu bratru Volfovi: „(...) že jest pan Hendrych, bratr jich, Kunžvart ztekl (...).“¹⁵⁵ Rozmáhající moc tohoto škůdce popisoval nejvyšší pražský purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu. Vyjadřoval obavy před obsazením Tachova. Toto závažné překročení práva si žádalo podle *Zemského zřízení* potrestání. Řešením, které chtěl zvolit i pán z Rožmitálu, bylo povolat zemskou hotovost a obsazená sídla vydobýt jejich původním majitelům zpět: „(...) hned obeslati many, kláštery a města tu přisedící i také některé okolní sousedy odtud nedaleko JMti poddané (...).“¹⁵⁶ Pokud v království neměla zavládnout soukromá válka, která mohla přejít do závažnějšího celozemského charakteru uvnitř státu, bylo nutné proti odbojníkům tvrdě zakročít. Ti, kdo obsadili cizí hrad či tvrz, museli mít dostatek financí a služebníků, aby se jim jejich cíl podařilo uskutečnit. Přesto se lze setkat s nepřítel známým zemským škůdcem Petrem Holickým, kterému se roku 1477 podařilo obsadit Lešno.¹⁵⁷

V dubnu roku 1477 si hejtman Jindřich z Hradce stěžoval Bohuslavovi ze Švamberka na jeho lidi. Jindřich v listu vyprávěl, jak se za ním ještě téhož dne zastavil Jan ze Šelmberka. Žaloval, že mu byl v Kletci stržen a rozbořen most, který tam stál od pradávna: „Pan Šelnberk byl dnes u mě, a mezi řečí jinou žalował mi, (...) tak že sú jemu u Kletci na jeho gruntech most ssekali a smetali, ješto od starodávna ten most tu jest wyzdwižen.“¹⁵⁸ Pán z Hradce žádal, aby se pán ze Švamberka zapříčinilo vyřešení sporu. Obával se, aby nepřerostl v nepřítelství mezi oběma stranami: „(...) nežby jaká žalování s obú stranú a nesnáz zjiti měla,

¹⁵³ Archiv český VI, č. 25, s. 147.

¹⁵⁴ Archiv český VII, č. 8, s. 13.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 13.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 13.

¹⁵⁷ Archiv český VI, č. 34, s. 151–152.

¹⁵⁸ Archiv český VI, č. 29, s. 148.

*raději o to spolu susedsky uložte; nebž bych já nerad viděl, by co nepřátelského mezi vámi vyjítí mělo.*¹⁵⁹

IV.2 Odehnání dobytka

Mezi nejčastější škody způsobené zemskými škůdci patřilo odehnání dobytka a koní. Více se o těchto případech krádeží lze dočíst v korespondenci šlechty. Jednotliví šlechtici si stěžovali a žalovali na muže, kteří jim nebo jejich poddaným dobytek ukradli.¹⁶⁰ Škůdci neméně často nabízeli pánům a rytířům navrácení koní a dobytka, pokud ovšem za ně zaplatili.¹⁶¹ Jednalo se o výhodný zisk, kdy šlechta mohla svá zvířata odkoupit zpět nebo například zcizení koně sloužili škůdcům samotným. Následující konkrétní příklady vykreslují situaci z hlediska krádeží dobytka na území Prácheňského kraje, který sousedil s rakouskými zeměmi. Ty byly lákadlem pro zemské škůdce, kteří vyjížděli škodit za hranice a riskovali tím přátelské vztahy obou zemí. „*Němci*“ také škodili a podnikali přepady na českou stranu.¹⁶²

Dopisy byly psány jako stížnosti, ve kterých žádali postižení lidé náhradu nebo navrácení dobytka.¹⁶³ Jednalo se hlavně o českokrumlovského purkrabího, kterým byl v této době Kunrát z Petrovic.¹⁶⁴ Jeden z listů byl poslán dokonce až nejvyššímu zemskému hejtmanovi.¹⁶⁵ Hejtmané kraje měli za úkol řešit problémy se „*zemskými zhoubci*“. Pokud uznali situaci jako alarmující a závažnou, mohli si

¹⁵⁹ Archiv český VI, č. 29, s. 148.

¹⁶⁰ Archiv český IX, č. 715, s. 121; Archiv český IX, č. 881, s. 208.

¹⁶¹ Archiv český IX, č. 881, s. 208.

¹⁶² Archiv český IX, č. 715, s. 121.

¹⁶³ Archiv český IX, č. 885, s. 211.

¹⁶⁴ Archiv český IX, č. 881, s. 208; Archiv český IX, č. 901, s. 220; Archiv český IX, č. 932, s. 238.

¹⁶⁵ Archiv český IX, č. 885, s. 211.

na pomoc k dopadení nepřítele povolat vojenskou hotovost.¹⁶⁶ Korespondence nepřekračovala formální charakter nejen z hlediska oslovení.

Opakovalo se několik modelů stížností. Lidé mohli být okradeni o dobytek a chtěli finanční vynahrazení škody nebo zpátky vrátit svá zvířata.¹⁶⁷ V dalším typu psali o předejití ztráty, kdy pachatele chytili.¹⁶⁸ Obvykle šlechta informovala úředníky o množství ukradených kusů a jejich požadavcích. Buď o dopadení „zhoubce“, který vše organizoval a loupeže se účastnil, nebo narovnání vztahů mezi nimi.¹⁶⁹ Pravděpodobně v situaci, kdy by hejtman či purkrabí na výzvy nereagoval, hrozilo riziko, že mohli vzít vesničané spravedlnost do svých rukou.

Jedním z případů nabídky koupě ukradeného dobytka původnímu majiteli se odehrál v Netolicích. Oldřich Roubík z Hlavatec a na Netolicích poslal stížnost českokrumlovskému purkrabímu Kunrátovi z Petrovic roku 1477. Žaloval na dva muže ze vsi Lomy u Jindřichova Hradce, kteří mu odehnali 10 kusů dobytka. Na dřívější poměry se jednalo o dlouhou cestu. Zároveň zajali Šimka, muže, který hnával dobytek.¹⁷⁰ Na konci listu Oldřich v zájmu zachování dobrých vztahů žádal, aby se Kunrát postaral o to, aby byl dobytek přihnán zpátky a Šimek propuštěn.¹⁷¹ Problémy měl Oldřich Roubík se zhoubci z Heršláku. Ten byl mezi šlechtici často zmiňován. Ležel na hranicích s rakouskými zeměmi a bandy škůdců podnikaly výjezdy do obou zemí. Od roku 1475 Roubík žádal o pomoc na Kunrátovi proti pánům z Cinišpánu sídlících na Heršláku, kteří vše organizovali. Odehnání dobytka a únos rukojmích se stalo pravidlem.¹⁷² Opovážlivě dokonce stříleli z hákovnic

¹⁶⁶ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. R.19. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 338; *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.28. Více tamtéž, s. 386-387.

¹⁶⁷ Archiv český IX, č. 932, s. 237-238; Archiv český X, č. 941, s. 2-3.

¹⁶⁸ Archiv český IX, č. 901, s. 220.

¹⁶⁹ Archiv český X, č. 977, s. 20-21.

¹⁷⁰ Archiv český IX, č. 881, s. 208. „... a Šimka že by jal, kterýž ten dobytek s nimi hnal.“

¹⁷¹ Tamtéž, s. 208.

¹⁷² Archiv český X, č. 956, s. 9; Archiv český X, č. 957, s. 9.

na projíždějící služebníky Roubíkova syna: „(...) když syna mého služebníci jedú do Rakús, že je honie z Heršláku a že návešče dávají, střelejíc z hákovnic.“¹⁷³

V opačné situaci se Oldřich Roubík ocitl ještě téhož roku 1477, kdy jeho lidé byli nařčeni, že hnali dobytek ze vsi Třešňové, která patřila do Horních Rakous: „V[aší]M[ilos]ti věděti dávám, že Roubíkovi pobrali v Třešňové, ješto příslušie ciesaři JMti, a ten dobytek hnali na úsvitě mimo zámek, i přehnali několikrát přes řeku pod zámek.“¹⁷⁴ Tímto zámekem byl Rožmberk, jehož purkrabí psal list adresovaný nejvyššímu zemskému hejtmanovi Bohuslavovi ze Švamberka. Jakmile purkrabí viděl, co se pod zámekem děje, ohlásil poplach. Rožmberští se snažili Roubíkovi lidi chytit, ale těm se podařilo uprchnout až na jednoho muže, který byl ihned zajat a odveden na zámek: „A mně to lidé povědie, a já je kázal honiti, i odejmu jim ten dobytek, a ti, kdož sú jej hnali, utekú, a jeden ještě za nimi zóstal s jednú krávú, i toho jali i přivedli jeho na zámek.“¹⁷⁵ Zabavený dobytek purkrabí ukázal vesničanům, kterým byl ukraden. Lidé, kteří svůj skot poznali, si jej mohli odvézt zpět domů. K listu patřila také cedule, která informovala o ukradení zběhlého koně tovaryšem Ježkem, který ho pravděpodobně přivedl na Heršlák. Upozorňovala na možné nebezpečí z jeho strany a žádala o něm více informací.¹⁷⁶

Vyskytovaly se i případy, kdy se škůdce podařilo zajmout a koně či dobytek uchránit před krádeží. Jeden z nich popisoval roku 1478 třeboňský lovčí a rychtář Prokop.¹⁷⁷ Informoval Kunráta z Petrovic, že lidé z Doňova mu přivedli pět zajatých mužů. Ti jim chtěli na jedné z cest ukrást koně: „Věděti dáváme, že páně lidé z Duňova přivedli pět věžňuov a praviec, že by jim koně na cestě zlodějsky pobrali (...)“.¹⁷⁸ Holubovi, jednomu z pachatelů, se podařilo utéct. Prokop dále českokrumlovského purkrabího žádal, aby do Třeboně poslal zástupce krajského

¹⁷³ Archiv český IX, č. 715, s. 121.

¹⁷⁴ Archiv český IX, č. 885, s. 211.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 211.

¹⁷⁶ Archiv český IX, č. 885, s. 211.

¹⁷⁷ Archiv český IX, č. 901, s. 220.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 220.

hejtmana, který by případ vyřešil. Hejtman měl pravomoc rozhodnout a potrestat škůdce, kteří se v jeho kraji vyskytovali.¹⁷⁹

Ve většině dopisů se psalo o pobráním několika kusů dobytka.¹⁸⁰ Lze se domnívat, že s menším počtem krav nebo koní se lépe cestovalo a škůdci nebyli tolik nápadní. Okolí si mohlo myslet, že cestují na trh či si dobytek koupili a vedou ho domů. Stanislav z Přerova však píše o velkých počtech domácích zvířat, které byly zcizeny lidem z Lomů roku 1478.¹⁸¹ Jednalo se o tři telata, 23 krav, 14 koní, 60 ovcí s 52 jehňaty.¹⁸² Pro vesnické obyvatelstvo to musela být velká ztráta nejen vzhledem k jejich obživě. Pisatel uváděl, že to udělali škůdci z Českých Budějovic. Navrch během svého lupu zajali a odvezli rychtáře. Stanislav z Přerova na konci listu sděloval Hynkovi ze Švamberka, kterému byl dopis adresován, že oběťmi se stal také farář z Českého Krumlova a Pech ze Zhoře. Se škůdci cestovalo obrovské stádo výše zmiňovaných 152 kusů dobytka společně s dalším odehnaným skotem zcizeným faráři. Stanislav z Přerova žádal, aby Hynek napsal do Českých Budějovic o navrácení ukradených zvířat: „*V[aší]M[ilos]t zpraviti mají, bude-li potřeba o ně psáti jim na Budějovice, čili snad navrátie.*“¹⁸³

Poddaným mohli být koně buď vráceny zpět, nebo získali peněžitou náhradu. Zdeněk Lev z Rožmitálu takto zaplatil škodu, která se stala prachatickým lidem a knězi, když cestovali a oloupili je na silnici: „*(...) neb ty koně sú na mé silnici zlodějsky pobrání, od pana Lva jest navráceno lidem mým i knězem biskupovým.*“¹⁸⁴

Ukradeno mohlo být opravdu cokoliv. V dopisech se psalo o zcizených koních, kravách, ovcích, kozách i sviních.¹⁸⁵ Opakované škody byly prisuzovány panošovi Matěji Holkovci z Holkova. V blízkosti vsi Holkov ležel Český Krumlov. Ten byl také okrádán o dobytek a Vok z Rožmberka si často stěžoval Zdeňkovi

¹⁷⁹ Archiv český IX, č. 901, s. 220.

¹⁸⁰ Archiv český IX, č. 881, s. 208.

¹⁸¹ Archiv český IX, č. 925, s. 234-235.

¹⁸² Tamtéž, s. 234.

¹⁸³ Tamtéž, s. 235.

¹⁸⁴ Archiv český X, č. 941, s. 2-3.

¹⁸⁵ Archiv český X, č. 944, s. 3-4.

Lvovi z Rožmitálu, který byl hejtmanem Prácheňského kraje. Holkovec kradl nejen výše zmiňovaná zvířata.¹⁸⁶ Na jaře roku 1479 napadl poddané pana Voka, kteří vypustili jeden z rybníků a šli lovit ryby: „(...) a tu přepadše na ty, kteříž jsou u toho rybníka byli, zkladli jsou je, že jsou musili na tvářiech k zemi ležeti, aby jich nepoznali.“¹⁸⁷ Nepřátelé vylovili rybník a ryby ukradli. Jednalo se o přepadení, neváhali tedy neozbrojené rybáře obrát o peníze, šaty a další věci: „A tak jsou slovíli ten rybníček a ryby pobrali, a při tom lidem mým něco peněz, šatuov i jiných věci pobrali.“¹⁸⁸ Lidé pověření od Holkovce ke krádeži se snažili, aby okradení muži nepoznali, odkud pocházeli. Pokoušeli se proto uprchnout opačným směrem a až později v lese se vrátit zpět. Rožmberští je stopovali a tím odhalili, že se jednalo o holkovské. Vok upozorňoval na cesty Holkovce z jeho panství do německých zemí, kde přepadal a škodil. Na závěr listu žádal hejtmana, aby mu poradil a pomohl proti tomuto škůdci, kterého již dále na svém panství nehodlal trpět.¹⁸⁹ Lze vidět, že mohl být ukraden poměrně široký sortiment věcí a zvířat, přestože se na první pohled zdály těžce odcizitelné jako například ryby.

IV.3 Zavázání slibem

Jednou z praktik zemských škůdců bylo „zavázání slibem“.¹⁹⁰ Tímto způsobem mohl být pomocí slibu umlčen svědek, který páchané škodě přihlížel.¹⁹¹ Při ohrožení obyvatel na cestách byli lidé výhrůzkami a násilím přinuceni k slibu.¹⁹² Tento závazek používali škůdci na poddané, pokud se cítili ohroženi, potřebovali se schovat

¹⁸⁶ Archiv český X, č. 977, s. 20-21.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 21.

¹⁹⁰ Archiv český VI, č. 34, s. 151-152.

¹⁹¹ Vladislavské zřízení zemské, čl. S.8. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), Vladislavské zřízení, s. 271.

¹⁹² Vladislavské zřízení zemské, čl. 445. Více tamtéž, s. 229.

nebo někde tajně přespat.¹⁹³ V korespondenci se šlechta o „zavazování slibem“ zmiňovala málo. Lze se domnívat, že o většině případů nevěděla. Principem zavázání bylo udržení v tajnosti a vykonání činnosti, kterou po lidech škůdce požadoval, aniž by byla prozrazena.

Roku 1477 napsal stížnost kníže Hynek Minsterberský na Petra Holického ze Šternberka. Dopis byl adresován švagrovi pana Šternberka Jindřichovi z Hradce. Podle Hynka Petr Holický obsadil Lešni. Následně „zavázal slibem“ bystřického rychtáře: „*A wědětiť dávám, že pan Holický Lešni osadil jest bez našeho wědomí; a mám za to, že jest wěděl, že já najwětší diel zbožietoho w držení jsem; i zavázal jest slibem richtáře mého z Bystřice.*“¹⁹⁴ Vyjadřoval také znepokojení a obavy toho, že pán ze Šternberka se bude sliby vynucovat na dalších lidech: „*(...) že mi se dále w lidi uwazowati bude.*“¹⁹⁵ Kníže se v závěru listu Jindřichovi z Hradce omlouval za svoje budoucí chování, kdy se bude muset bránit proti jemu škody činícímu Šternberkovi. Obával se, aby si to pán z Hradce špatně nevyložil a nebral to jako útočné gesto proti němu samotnému: „*Wěřím, že to proti tobě nebude, což se jeho swéwole bezděčně brániti musím, poněwadž lidé držení mého od něho w pokoji býti nemohou.*“¹⁹⁶

IV.4 Paličství

Velmi často docházelo k vypalování vesnic nebo jinému záměrnému použití ohně za účelem poškození nepřítele.¹⁹⁷ Spolu s odehnaním a krádeží dobytka se paličství stalo nejoblíbenějším prostředkem zemských škůdců. Tuto skutečnost lze demonstrovat i na případu Jiřího Kopidlanského, který vypaloval vsi téměř pravidelně.¹⁹⁸ Tímto způsobem mohli snadno ochromit protivníka, kdy mu způsobili

¹⁹³ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. U.15. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 402.

¹⁹⁴ *Archiv český VI*, č. 34, s. 151–152.

¹⁹⁵ *Tamtéž*, s. 152.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, s. 152.

¹⁹⁷ *Archiv český X*, č. 1111, s. 85.

¹⁹⁸ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 339.

vysokou finanční ztrátu a na čas omezili jeho aktivitu.¹⁹⁹ Podle *Zemských zřízení* mohl být postižen trestem smrti již ten, který vyhrožoval vypálením vesnice nebo podobným poškozením majetku.²⁰⁰

Jedním z adresátů, kterému šlechtici posílali stížnosti o škodách způsobených ohněm, byl Petr z Rožmberka ve funkci hejtmána Království českého. Roku 1498 řešil jeden z případů dokonce s králem. Hlavním viníkem se stal Jindřich Kropáč z Nevědomí a na Branci. Ten spálil všechno seno na loukách, které patřilo lidem ze Stráže nad Nežárkou: „*Jakož nám píšeš, že statečný Jindřich Kropáč z Nevědomie a na Branci lidem se zbožie Strážnického mocí svú seno na lukách spálil a velikú škodu těm lidem svévolně učinil.*“²⁰¹ Vladislav II. oznamoval pánu z Rožmberka, že Jindřichovi napsal, aby této činnosti zanechal a veškerou škodu, kterou způsobil, vynahradil: „*I věz, že sme potřebně vo to témuž Kropáčovi psáti poručili, prikazujice jemu, aby on těm lidem tu škodu, kterouž jim učinil, hned napravil aneb se s nimi vo vedle vuole jich smluvil za to jim dosti učinil, a dále aby viece na ně tiemž obyčejem nesahal, ale vši té věci v dobré míře zanechal (...).*“²⁰² Pokud by Jindřich Kropáč žhářství nezanechal, mělo se k němu zachovat podle práva. Tím bylo pravděpodobně postavení před zemský soud, odsouzení a vězení nebo poprava. Jak již bylo výše zmiňováno, žhářství bylo považováno za jeden z velmi závažných překročení zákona. Bylo nutno rozlišit, zda se jednalo o oheň způsobený přírodními živly, nepozorností nebo o záměrný chtíč způsobit škodu.²⁰³

V listech se informace o pálení objevovali spíše okrajově. Pisatel chtěl pravděpodobně vyzdvihnout další nepříjemné škody, které se mu staly a o žhářství se zmínil jen tak na okraj. Otázkou zůstává, zda nebylo žhářství natolik běžné, že nepovažovali za nutné tuto skutečnost rozepisovat a více se jí věnovat. V korespondenci z roku 1478 se pan Jindřich Cinišpán z Heršláku obhajoval, že jeho lidé nepodpálili dvůr panoše Matěje z Holkova: „*(...) jako sú tvoji člověku mému*

¹⁹⁹ J. MAMULA, *Jiřítk*, s. 73.

²⁰⁰ *Zemské zřízení* z roku 1549, čl. T.35. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 391.

²⁰¹ Archiv český X, č. 1111, s. 85.

²⁰² Tamtéž, s. 85.

²⁰³ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 130.

*duvor spálili, a to' sú učinili tobě tvoji nepřátelé, ale ne moji lidé.*²⁰⁴ Roku 1479 se ve svém dopise zmiňoval mezi řečí Řehoř Klaric, že v noci viděli oheň, který se rozšířil až k Novým Hradům.²⁰⁵

IV.5 Jízdy za hranice

Velmi nebezpečným se stalo, pokud zemské škůdcovství překročilo hranice země a škůdci vyjížděli na území jiného státu vypalovat vsi. Tyto spory ohrožovaly celé království, protože mohlo dojít k vyvolání války mezi rody nebo v nejhorším případě k válce mezi sousedními státy. Panoš Ondřej Přebor si tuto skutečnost pravděpodobně neuvědomoval nebo mu na ní nezáleželo. Bohuslav ze Švamberka mu roku 1477 poslal varování, aby přestal jezdit škodit z rožmberského panství císaři za hranice. Ondřej byl vinen, protože kradl a páčil, pravděpodobně kvůli vidině rychlého zisku: *„Jakož nynie ciesařovi J[eho]M[ilos]ti bral a páčil, došlo mně, žes odpočíval na panství pánuov z Rozmberka (...).*²⁰⁶ Nesmlouvavě psal, že nedovolí, aby odtud vyjížděl na škody. Hlavním důvodem zákazu bylo křesťanské příměří, které po válčení mezi s sebou měli s císařem a Bohuslav ze Švamberka ho nechtěl ničím ohrozit: *„I jmámť já ciesařovú M[ilos]tí stánie křesťanské, a nemienim tobě toho dopustiti, aby na našem odpočievaje, J[eho]M[ilos]ti škodil.*²⁰⁷ Vyzval Ondřeje Přebora, aby se svými kumpány odešel z jeho panství: *„Protož žádám toho na tobě a chci tomu, aby takovým během panstvie našeho prázden byl a na našem panstvie neodpočíval a tým svým, kdož se tebe držíe, též prikázal.*²⁰⁸ V situaci, kdy by neuposlechl a nadále zůstal na jeho panství, z kterého by vyjížděl škodit, mohl být zastaven pomocí síly pána ze Švamberka nebo jeho lidí: *„Pakli by se přes to ty aneb tvoji na našem panství odpočívali a z našeho a na naše ciesařovi M[ilos]ti škody činili, jestliže by tě co anebo tvé ode mne aneb od mých potkalo, v tom tobě sám od sebe a od pánuov z Rozmberka i od služebnikuov našich a lidí poddaných*

²⁰⁴ Archiv český X, č. 944, s. 3-4.

²⁰⁵ Archiv český X, č. 993, s. 29. *„Také sme noci viděli oheň až k Novému Hradu, ...[“*

²⁰⁶ Archiv český IX, č. 883, s. 210.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 210.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 210.

*vedle cti ničím vinen býti nechci.*²⁰⁹ V závěru listu hrubě vyzval Ondřeje, aby na své škůdcovské jízdě vyjížděl ze své tvrže nebo jiných panství, ale rožmberskému se má vyhnout: „*A zdá-liť se tobě s CM[ilos]tí váleť, válej s tvrže své, aneb odkudž se zdá, ale našeho buď prázden.*“²¹⁰

Téhož měsíce roku 1477 přišla Bohuslavovi ze Švamberka odpověď, ve které se Ondřej Přebor hájil. Obhajoval se nešlechtným jednáním ze strany císaře, a proto musel krást a pálit: „*(...) bral't sem já a páčil těm, ježtoť mi sej od nich neprávě a nešlechtně stalo.*“²¹¹ Přiznal, že se stavěl proti Švamberkovi a Rožmberkům, Navzdory tomu se dušoval, že nikdy nikomu z nich neškodil a ani „*neopověděl*“: „*A také V[aší]M[ilos]t toho dotýče, že sěm proti V[aší]M[ilos]ti byl a proti pánuom z Rozmberka: zviete sami, že sěm na V[aší]M[ilos]ti škodě nikdy nebyl, ani na pániech z Rozmberka, ani sěm nevodpoviedal.*“²¹² Každému na jejich panství prý zaplatil za vše, co chtěl a nic neukradl. O výše zmiňované pány se podle jeho slov začal zajímat pouze, kdyby mu „*opověděli*“: „*A takéť já na V[aší]M[ilos]t žádné péče nemám, leč byšte mi V[aší]M[ilos]t vodpověděli, ani na pány z Rozmberka (...).*“²¹³ Na konci dopisu prosil, aby mohl dál svobodně přenocovat v krčmách na rožmberském panství. Žádal odpověď, aby se podle ní mohl zachovat dál.²¹⁴

Jízdy, které škodily, přijížděly na území království také z rakouských zemí. Doklad doložil Řehoř Klaric v psaní Vokovi z Rožmberka. Stěžoval si na houfy „*Němců*“, kteří podnikali jízdy až k Táboru a Soběslavsku. Toto území se díky nim a jejich působení stalo velmi nebezpečné. Jejich hlavním aktem záškodnictví bylo žhářství: „*I jakés roty odpověděly Táboorským z Rakús, berú i pále jim a jezdiec*

²⁰⁹ Archiv český IX, č. 883, s. 210.

²¹⁰ Tamtéž, s. 210.

²¹¹ Archiv český IX, č. 884, s. 210-211.

²¹² Tamtéž, s. 210-211.

²¹³ Tamtéž, s. 211.

²¹⁴ Tamtéž, s. 211.

na ně, s kým se setkají, poberú, že jest velmi nebezpečno okolo Soběslavě a Tábora.“²¹⁵

IV.6 Fedrování

„Fedrování“ znamenalo pomáhat a podporovat zemské škůdce. Tato činnost byla v tomto období přísně zakázána. Se zemskými škůdci se lidé nesměli vídat ani jim jakkoli pomáhat. V opačném případě se stali sami zemskými škůdci a platilo pro ně stejné postižení.²¹⁶ Za pomoc mohlo být chápáno poskytnutí jídla, přístřeší, šatů nebo koní a dalších potřebných věcí, které mohl „zemský zhoubce“ potřebovat.²¹⁷ Za nepřípustné se považovalo nechat se „fedrovat“, jinak možno říci najmout, i proti Království českému do cizí služby.²¹⁸ Právě z listů české šlechty vyplýval význam slova „fedrovat“ jako najímání do služeb někoho, kdo postupoval proti státu.²¹⁹ Lze se ptát, zda někteří nebyli najímáni násilím a pod vynuceným slibem.

Roku 1478 poslal nejvyšší hofmistr království Lev z Rožmitálu stížnost radě Českých Budějovic. Hlavním bodem jeho listu se stala skutečnost, že budějovičtí narušovali příměří, které mezi nimi panovalo: „*Diwná věc jest, že na mně vždy z města vašeho počátci se dějí proti příměří tomuto křesťanskému.*“²²⁰ K porušování docházelo působením škody, kterou měšťané způsobovali jeho poddaným. Dále hlavně v tom, že proti němu „fedrovali“ Rožmitálovi nepřátele: „(...) *takové škody bezprávné lidem mým chudým činiece a nepřátely mé proti mně fedrujíce, jakož se ted' okazuje.*“²²¹ Zmiňoval se o svém úředníkovi, který jeho nepřítel zajal i s otcem, protože ho „fedroval“ a schovával ho u sebe: „*Jakož úředník mój nepřítel mého*

²¹⁵ Archiv český X, č. 978, s. 22.

²¹⁶ Vladislavské zřízení zemské, čl. 447. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), Vladislavské zřízení, čl. 447, s. 231.

²¹⁷ B. JENŠOVSKÝ (ed.), Sněmy, s. 370.

²¹⁸ Vladislavské zřízení zemské, čl. 429, více: P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), Vladislavské zřízení, s. 221.

²¹⁹ Archiv český VI, č. 42, s. 159-160.

²²⁰ Tamtéž, s. 159.

²²¹ Tamtéž, s. 159.

wzel i otcem, když ho fedroval a přechovával.“²²² Rožmitálovi se dále nelíbilo, jaký o tohoto muže projevovali Budějovice zájem, kdy toho pacholka chtěli získat na svoji stranu: „A wy o ně pak stojíte, načítajíc je, žeby waši byli (...).“²²³ Vyzýval, aby už zanechali všech zákeřných úskoků. Odmítal jakkoli trpět nadále na svém území škody, které mu byli činěny včetně fedrování nepřátel proti němu: „(...) *neb i takových hamižných podstrków a škod wám trpěti nebudu, byšte mě měli tak pomalu trhati.*“²²⁴

IV.7 Cizí služby

Za zradu bylo považováno působení obyvatel z Království českého v cizím vojsku, které postupovalo proti králi. V právu tento čin postavili na stejnou úroveň, ve které byli zloději a psanci.²²⁵ O obdobném případě se rozepsal v jediném dopise hejtman království Petr z Rožmberka roku 1499. Informoval Boleslavský a Hradecký kraj o rotmistru Rackovi. Ten měl přijet do dříve zmiňovaných krajů a najímat lidi do služeb markrabího brandenburského, který sloužil císaři. Za služby sliboval peníze: „Zpraven jsem, že by nějaký Racek rotmistr, přijev do kraje vašeho, lidi v kraji vašem přijímal k ruce markrabí Brandburského J[e]h[M]i[los]ti a peníze jim zavdával.“²²⁶ Pán z Rožmberka vnímal toto najímání jako jasné porušení práva a jak označovalo zřízení službu proti králi: „I poněvadž by ta věc byla upříemo proti králi pánu našemu J[e]h[M]i[los]ti a proti obyvateluum koruny České, J[e]h[K]rál[ovské]M[ilos]ti i tudiež této koruně k velikému zlehčení: vám na místě J[e]h[M]i[losti]K[rál[ov]ské porúciem a prikazuji, abyšte témuž Rackovi ani komu jinému v městě vašem i také v kraji vašem lidí přijímati nedopúštěli (...).“²²⁷ Rožmberk ostře vyjádřil, že mají kraje zasáhnout. Žádal zamezení činnosti Racka

²²² Archiv český VI, č. 42, s. 160.

²²³ Tamtéž, s. 160.

²²⁴ Tamtéž, s. 160.

²²⁵ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 429. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221.

²²⁶ Archiv český X, č. 1122, s. 92.

²²⁷ Tamtéž, s. 92.

a dalších, kteří by chtěli povolávat do cizích služeb obyvatele našeho království. Vydával příkaz, aby zakázali lidem vstupovat do těchto služeb: „(...) a lidem vašim přikázali, aby oni se v takové služby z země ven přijímati a smlúvati nedali obyčejem nižádným.“²²⁸ Pokud by se podařilo Racka a jemu podobným zadržet, měli ho zavázat slibem do té doby, dokud by král neposlal nařízení, jak postupovat dál: „(...) nébrž pokudž byšte nadepsaného Racka nebo kterého jiného rotmistra, kterýž by markrabí J[eho]M[ilos]ti lidi přijímal, dosáhnúti mohli, abyšte každého takového slibem zavázali k králi J[eho]M[ilos]ti až do rozkázanie dalšíeho.“²²⁹ V závěru listu vyjadřoval důvěru v oba dva kraje, kdy nepochyboval, že budou postupovat podle jeho přesně napsaných pokynů.²³⁰

²²⁸ Archiv český X, č. 1122, s. 92.

²²⁹ Tamtéž, s. 92.

²³⁰ Tamtéž, s. 92.

V. Průběh zemského škůdcovství

Zemské škůdcovství lze shrnout do třech základních fází. Vše začínalo vyhlášením „*opovědnictví*“, kterým se odbojník stal oficiálním zemským škůdcem. Následující fáze zahrnovala přečiny a delikty navzdory právu. Poslední fází bylo dopadení škůdce a následné posouzení jeho činů na základě *Zemského zřízení*.

V.1 Vyhlášení „*opovědnictví*“

Prvotním znakem zemského škůdce bylo posláni „*opovědi*“ svému nepříteli.²³¹ Na základě zažitých tradic považovali šlechtici tento způsob řešení sporů za správný, přestože podle *Zemského zřízení* se stával trestným.²³² Důvody sporů byly různé. Jiří Kopidlanský bránil svoji a bratrovu čest, když byl podle jeho mínění Jan nespravedlivě popraven.²³³ Hynek ze Švamberka vyhlášoval nepřátelství všem zemským škůdcům, kteří škodili na jeho území, a tak vnímal „*opověď*“ jako způsob obrany svého majetku a obyvatel.²³⁴ Opovědný list odeslal králi a všem poddaným také Jiří Všerubský z Gutštejna. O této skutečnosti si lze přečíst v korespondenci domažlického purkrabího, kde nepřímo zmiňuje tuto „*opověď*“, a proto není znám hlavní důvod „*opovědi*“.²³⁵ Jak již bylo dříve zmiňováno, principem vyhlášení nepřátelství se stal list, ve kterém „*opovědník*“ vymezoval svoji čest a svých služebníků vůči svému sokovi.²³⁶ Po odeslání tohoto listu musel odesílatel vyčkat podle práva tři dny, než mohl zaútočit. Pokud zahájil útok dříve, dostával se oficiálně mimo rovinu práva. Po uplynutí této doby mohl postupovat proti svému nepříteli,

²³¹ *Zemské zřízení* z roku 1530, čl. 147. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 64-65; J. MAMULA, *Jiřík*, s. 71-85; J. PROKOP, *Opovědník*, s. 85-95; Archiv Český VI, č. 68, s. 347; Archiv český IX, č. 934, s. 239.

²³² *Zemské zřízení* z roku 1530, čl. 147. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 64-65.

²³³ Archiv Český VI, č. 68, s. 347.

²³⁴ Archiv český IX, č. 934, s. 239.

²³⁵ Archiv český XV, č. 154, s. 75-76.

²³⁶ Archiv Český VI, č. 68, s. 347; Archiv český IX, č. 934, s. 239.

ať mu jedinec odpověděl či nikoliv.²³⁷ Nepřátelství mohlo být vypovězeno osobě, městu, králi a zemi.²³⁸

Do neobvyklé situace se dostal Hynek ze Švamberka, který vyhlásil nepřátelství všem svým nepřátelům.²³⁹ V listu z roku 1478 se „ohradil“ vůči všem zemským škůdcům, kteří mu škodili na jeho panství. Stával se sám také zemským škůdcem, když se pokusil svým opovědným listem legalizovat svůj postup vůči nim? Vzhledem k tomu, že list odeslal v době míru, tak na základě *Zemského zřízení* mohl být sám považován za zemského škůdce.²⁴⁰ O možných pozdějších záškodnických akcích Hynka ze Švamberka neexistují žádné další důkazy, a proto ho nelze charakterizovat podle spáchaných deliktů. Jeho úmysl byl především úspěšně bránit svá území a vypudit zemské škůdce ze svého panství. Nijak tedy nechtěl narušit chod království nebo jinak ohrozit panovníkovu moc, a proto pravděpodobně nebyl považován za typického zemského škůdce. Hlavním důvodem jím odeslaného opovědního listu bylo působení „*zhoubců*“ po kraji, kteří ohrožovali všemi nebezpečnými způsoby jeho služebníky, poddané, přátele a všechny obyvatele kraje: „*Jakož vás tajně nenie, kterak mé chudé lidi, i mých služebníkuov, i mých přátel, zhúbce a lotři, chodiec po kraji, pálé, berú, šacují, jímají, pod fidruňkem z mnohých zámkuov, z městeček, ze vsí, z mlýnuov.*“²⁴¹ V Prácheňském kraji v tuto době pravděpodobně působili takoví zemští škůdci, kteří byli vinni ve všech bodech nejen podle práva. Hynek označoval všechny ty, kteří je přechovávali ve svých domovech, za muže bez veškeré cti: „*Protož kdožkolivěk takovým fidruňky dávají, kterýmkoli obyčejem na svých panstvích je přechovávajíce, činiec hamišně proti své cti, a dávno*

²³⁷ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 430. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221.

²³⁸ *Zřízení zemské z roku 1549*, čl. R.19. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 338.

²³⁹ Archiv český IX, č. 934, s. 239.

²⁴⁰ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. T.28. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská*, s. 386-387.

²⁴¹ Archiv český IX, č. 934, s. 239.

*mnoho se to dalo a děje, dosti sme to trpěli (...).*²⁴² Následně, stejně jako o několik let později Jiří Kopidlanský, „ohradil“ svoji čest spolu se svými služebníky a pomocníky proti všem, kteří škodili v kraji: „(...) *ale již každému tomu tiemto listem svú čest ohražuji i s mými se všemi služebníky a pomocníky vedle vši potřebnosti, a cožkolivěk takového neb více budu a budem počínati, proti vám nic dále povinni býti nechcem.*“²⁴³

„Opověď“ mohla být vyhlášena také městu. Jiří Kopidlanský vyhlásil nepřátelství Starému Městu pražskému roku 1507.²⁴⁴ Domníval se, že jeho bratra urychleně mimo zemské právo odsoudili a popravili. Stejně jako ostatní zemští „opovědníci“ si myslel, že je v právu a nijak nepovažoval svojí „opověď“ za nezákonnou. List chápal jako ochranu svých práv a svobod.²⁴⁵ Po vzoru ostatních zemských škůdců „ohrazoval“ svoji čest včetně svých pomocníků vůči Pražanům ze Starého Města a jejich služebníkům: „(...) *čest ohražuji proti Pražanom Staroměstským i proti jich pomocníkóm s pomocníky jich, i proti všem poddaným J[eho]M[ilos]ti w České zemi, kteřížby jim toho chtěli pomáhati.*“²⁴⁶ Díky literatuře, dochované korespondenci a narativním pramenům lze sledovat průběh škůdcovství Jiřího Kopidlanského. Až po odeslání opovědního listu začaly záškodnické činy Jiříka z Kopidlna. Vzhledem k vysokému množství zemských škůdců, kteří se pohybovali na území království, zůstávaly činy Jiříka v roce 1506 skryty pod skutky ostatních „zemských zhoubců“.²⁴⁷ Do povědomí veřejnosti se dostal až po vyhlášení své „opovědi“.

Králi a všem lidem království „opověděl“ Jiří Všerubský z Gutštejna roku 1505.²⁴⁸ Tato informace se dochovala pouze jako nepřímý důkaz v dopise, který psal domažlický purkrabí. Opovědní list se nedochoval, a proto se lze jen domnívat,

²⁴² Archiv český IX, č. 934, s. 239.

²⁴³ Tamtéž, s. 239.

²⁴⁴ Archiv Český VI, č. 68, s. 347.

²⁴⁵ J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 38.

²⁴⁶ Archiv Český VI, č. 68, s. 347.

²⁴⁷ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 86-87.

²⁴⁸ Archiv český XV, č. 154, s. 75-76.

že podle jakéhosi nepsaného vzoru, Jiří „ohradil“ svoji čest a jeho služebníků proti králi a všem jeho poddaným. Co ho vedlo k takto zásadnímu rozhodnutí, není známo. Tímto způsobem oficiálně oznámil svůj postoj vůči panovníkovi a zemi. Následně se od něj mohly očekávat činy typické pro zemského škůdce, protože na základě opovědního listu se jím stal.²⁴⁹

V.2 Spáchané škody od zemských škůdců

Zemští škůdci se zpravidla začali projevovat až po vyhlášení nepřátelství. Mezi nejčastější způsob škůdcovství patřilo odehnání dobytka.²⁵⁰ Nepřítel byl finančně poškozen, když ztratil například celé stádo krav, a „zhoubce“ naopak získal. Mohl požadovat výkupné nebo dobytek prodat.²⁵¹ Kradlo se cokoli od krav, ovcí, jehňat, koz, sviní, koní až po ryby.²⁵² Ke krádežím dobytka docházelo nejčastěji pravděpodobně i proto, že byl na pastvinách snadno dosažitelný. Také šlo o relativně bezpečný čin, kdy sedláci nebyli ozbrojeni a nijak zásadně nemohli škůdcům ublížit. Při sebrání dobytka se „zhoubci“ nedostali v nejlepším případě do přímého kontaktu s jinými osobami, a proto byl pro ně tento způsob poškození protivníka nejbezpečnější. Zároveň nemuselo dojít k jejich odhalení, pokud nebyli přistiženi.

O mnoho riskantnějším bylo „paličství“. Zásadní bylo opět co největší poškození nepřítele při vypálení jeho poddanských vesnic.²⁵³ Žhářství bylo společností vnímáno velmi negativně, a proto ho *Zemské zřízení* přísně postihovalo. Podle něj byl potrestán již ten, který vyhrožoval vypálením vesnice.²⁵⁴ Vsi v této době podléhaly „paličství“ zemským škůdců velmi často. Jiří Kopidlanský pátil poddanské vsi pražských měst s přesnou pravidelností.²⁵⁵ Výjimkou byl Jindřich

²⁴⁹ Archiv český XV, č. 154, s. 75-76.

²⁵⁰ Archiv český IX, č. 885, s. 211.

²⁵¹ Archiv český X, č. 941, s. 2-3.

²⁵² Archiv český IX, č. 925, s. 234-235; Archiv český X, č. 977, s. 20-21; Archiv český X, č. 944, s. 3-4.

²⁵³ Archiv český X, č. 1111, s. 85.

²⁵⁴ *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. T.35. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 391.

²⁵⁵ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 339.

z Nevědomí a na Branci, který roku 1498 spálil seno a nikoli vesnici, jak bylo tehdy zvykem. I tímto činem mohl způsobit poddaným potíže, které se odrážely od nedostatku krmiva pro domácí zvířata.²⁵⁶ Jindřich z Gutštejna si na tuto práci v podobě žhářství najal služebníky, kteří pálili za peníze místo něj.²⁵⁷ Nebezpečné pro království bylo vyjíždění „zhoubců“ za hranice a následné „paličství“ v tamních vsích.²⁵⁸ Regionální spory překračující hranice mohly vyvolat napětí a v nejhorším případě válku.

K poškození nepřítele docházelo také prostřednictvím přepadení jeho poddaných na silnicích a cestách. Obohatili se o peníze, které ukradli a zcizené věci a zvířata, které mohli následně prodat. Specificky se u přepadů vyznačoval Jiří Kopidlanský, který přepadeným lidem osekával končetiny, uši a nos.²⁵⁹

Pokud zemské škůdce přistihli při činu poddaní, zavázali je „zhoubci“ slibem kvůli mlčenlivosti.²⁶⁰ Jak již bylo výše psáno, ke slibu mohli být přinuceni při přepadení na cestách nebo veřejných silnicích.²⁶¹ Toho také využívali, pokud potřebovali nocleh, jídlo či další potřebné věci, které nebyli schopni si sami obstarat.²⁶² *Zemské zřízení* nabádalo obyvatele, aby se slibem, který byli nuceni složit zemskému škůdci, neřídili. Nejednalo se o čestné muže, kteří měli právo slibem zavazovat.²⁶³ Přesto se tak dělo a z mála důkazů lze říci, že mnoho z těchto případů zůstalo neodhaleno.

²⁵⁶ Archiv český X, č. 1111, s. 95.

²⁵⁷ Archiv český XV, č. 157, s. 77-78.

²⁵⁸ Archiv český IX, č. 883, s. 210.

²⁵⁹ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 87; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 247.

²⁶⁰ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. S.8. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 271.

²⁶¹ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 445. Více tamtéž, s. 229.

²⁶² *Zemské zřízení z roku 1549*, čl. U.15. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská*, s. 402.

²⁶³ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 445. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 229.

Osamocený zemský škůdce by nedokázal sám odehnat stádo krav, podpálit ves nebo přepadnout obchodníky na cestě. Potřeboval služebníky, kteří mu buď ze svého vlastního přesvědčení, nebo za peníze pomáhali. V této době bylo napomáhání a přechovávání označováno jako „*fedrování*“. Podle *Zemského zřízení*, jak bylo řečeno dříve, nikdo neměl „*fedrovat*“ zemské škůdce, jinak jím byl sám označen.²⁶⁴ Jako pomoc se chápalo poskytnutí přístřeší, jídla, ošacení nebo koní.²⁶⁵ Pochopitelně ne všichni dbali na právo a „*zhoubcům*“ pomáhali snad dobrovolně nebo pod příslibem násilí a zavázání slibem. Bez pomoci ostatních by se škůdci jen těžko mohli po království takto rozmoci. Například Jiří Kopidlanský byl výrazně podporován šlechtou, která v něm viděla bojovníka za svá zemská práva.²⁶⁶ V dobové korespondenci se také psalo o „*fedrování*“ do cizích služeb. Tedy sloužit nepříteli království, který postupoval proti králi.²⁶⁷ To bylo považováno za těžký přestupek a v rovině práva byl škůdce postaven vedle psance a zloděje.²⁶⁸

Mezi nejzávažnější činy byl zařazen delikt „*moci*“. V situaci, kdy měl šlechtic kolem sebe mohutnou základnu služebníků a dostatek financí, mohl přikročit k obsazení cizí tvrze, hradu nebo sídla.²⁶⁹ O těchto deliktech se dochovalo jen málo informací, a proto je pravděpodobné, že se neodehrávaly v dobách míru na území Království českého často.

²⁶⁴ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 447. Více: P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 231.

²⁶⁵ B. JENŠOVSKÝ (ed.), *Sněmy*, s. 370.

²⁶⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 528.

²⁶⁷ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 429. Více P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221; *Archiv český VI*, č. 42, s. 159.

²⁶⁸ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 429. Více: P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 221.

²⁶⁹ *Obnovené právo a zřízení zemské z roku 1627*, čl. S. I. Více H. JIREČEK (ed.), *Obnovené právo*, s. 518.

V.3 Právní reakce na zemského škůdce

Jednou z variant na cestě k smíru bylo udělit zemskému škůdci „glejt“ vydávaný králem.²⁷⁰ Jeden z nich dal Vladislav II. roku 1509 Jiřímu Kopidlanskému.²⁷¹ Díky tomuto ochrannému listu mohl Jiřík bez postihu vstoupit na půdu Starého Města. Hlavním důvodem k poskytnutí „glejtu“ byla nutná přítomnost Kopidlanského při jednání o urovnání dlouholetých sporů mezi ním a Pražany.

Došlo-li k deliktu „moci“, tedy k obsazení tvrze, sídla nebo hradu, musel být podle *Zemského zřízení* ihned informován hejtman kraje. Ten, pokud byla situace závažná, mohl požádat o pomoc hejtmany sousedních krajů.²⁷² Ihned mělo být zvoněno na poplach, aby se zmobilizovali všichni lidé kraje. Ti měli pomáhat získat obsazené sídlo zpět do rukou původního majitele.²⁷³ Veškeré výdaje spojené s dobýváním obsazeného hradu byly financovány na náklady krále.²⁷⁴ Tuto situaci musel řešit hejtman království Petr z Rožmberka, když Jindřich z Gutštejna obsadil Kynžvart a chystal se obsadit Tachov.²⁷⁵ Rožmberk byl vyzván, aby obeslal všechna města, kláštery a další sousedy na pomoc proti škůdci Gutštejnovi. Chtěli zabránit obsazení Tachova a zpět dobýt Kynžvart.²⁷⁶

Setkal-li se kdokoli s odbojníkem, měl za povinnost vše ohlásit, dát zvonit k „šturmu“ a „zhoubce“ ihned honit.²⁷⁷ Takto dopadli škůdce lidé z Doňova při krádeži jejich koní.²⁷⁸ Tento případ byl však spíše výjimkou. Lze předpokládat, že prostí poddaní měli strach „zhoubce“ sami stíhat a pouze oznámili způsobené škody

²⁷⁰ *Vladislavské zřízení zemské*, čl. 448. Více: P. KREUZ – I. MARTINOVSKÝ (edd.), *Vladislavské zřízení*, s. 231.

²⁷¹ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 269-270.

²⁷² *Zemská zřízení z roku 1549*, čl. T.25. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 384-385.

²⁷³ *Zemská zřízení z roku 1549*, čl. T.25. Více tamtéž, s. 384-385.

²⁷⁴ *Zemská zřízení z roku 1549*, čl. T.25. Více tamtéž, s. 384-385.

²⁷⁵ Archiv český VII, č. 8, s. 13-14.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 13-14.

²⁷⁷ *Zemská zřízení z roku 1549*, čl. T.30. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 388.

²⁷⁸ Archiv český IX, č. 901, s. 220.

své vrchnosti. Například při pálení Jiřího Kopidlanského roku 1508 ho sedláci zahnali na útěk, ale nepokusili se ho sami bez pomoci chytit.²⁷⁹ Ze známých zemských škůdců jako Kopidlanský šel jistě strach a předcházela ho jeho pověst, a proto se sedláci pravděpodobně neodvážili ho polapit a měli dost starostí s uhašením vzniklého požáru.

Zemské zřízení určilo dva měsíce v roce, během kterých se určily jízdy, které chytaly po krajích zemské škůdce a povaleče.²⁸⁰ Pokud byl některý ze zemských škůdců nepolapitelný, mohl hejtman kraje najmout špehy, kteří měli za úkol „*zhoubce*“ vysledovat.²⁸¹

Král se pokusil omezit škůdcovství na přelomu 15. a 16. století vydávanými nařízeními. Jedním z nich bylo nařízení z roku 1505 pro hejtmany chrudimského kraje.²⁸² Hlavním problémem byl stále narůstající počet zemských škůdců, kteří pálili a okrádali poddané na svých škůdcovských jízdách, které podnikali směrem na Moravu a Slezsko.²⁸³ Panovník vyzýval stavy, aby se přičinily o znovuoobnovení pořádku v zemi roku 1507.²⁸⁴ V tuto dobu se dostával na vrchol své moci Jiří Kopidlanský a již nebylo možné dále jeho činy přehlížet.²⁸⁵ Situace se roku 1508 ukázala natolik závažná, že Vladislav II. nařizoval českobudějovické radě, aby vyslala na pomoc své lidi na pomoc Starému Městu pražskému.²⁸⁶ Roku 1509 se panovník rozhodl k radikálnímu zakročení proti Kryštofovi z Gutštejna, který se provinil deliktem „*moci*“ proti Šlikům. Dochovaly se záznamy o povolávání zemské hotovosti k Plzni. Povolával všechny stavy, aby mu pomohli dobýt zpět majetek Šliků, který byl obsazen Gutštejnem.²⁸⁷

²⁷⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 253.

²⁸⁰ *Zemské zřízení z roku 1530*, čl. 204. Více J. JIREČEK – H. JIREČEK (edd.), *Zřízení*, s. 84.

²⁸¹ *Zemské zřízení z roku 1530*, čl. 204. Více tamtéž-, s. 84.

²⁸² Archiv český VI, č. 55, s. 326.

²⁸³ Tamtéž, s. 326.

²⁸⁴ Archiv český VI., č. 70, s. 349-350.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 349-350.

²⁸⁶ Archiv český XXI, č. 216, s. 256-7

²⁸⁷ Archiv český X, č. 1200, s. 141.

Opakovaným modelem se staly zákazy k přechovávání a „fedrování“ zemských škůdců.²⁸⁸ O tyto opakované fráze se král opíral především v letech před začátkem působení Kopidlanského v království.²⁸⁹ Po roku 1507, kdy vyhlásil Jiří z Kopidlna své „opovědnictví“, v nařízeních panovník zdůrazňoval především povinnost všech obyvatel země postupovat proti zemským škůdcům podle *Zemského zřízení*. V opačném případě bylo nutno učinit kroky podle práva, jakými byla ztráta majetku, hrdla a cti.²⁹⁰ Vladislav však proti škůdcům nepostupoval tak tvrdě, jak vyhrožoval ve svých nařízeních. V případě Kopidlanského ho omilostnil včetně jeho služebníků navzdory protestů měšťanů.²⁹¹ Proti Kryštofovi z Gutštejna postupoval přísněji. Veškerý jeho majetek mu byl odebrán, přesto nebyl popraven, jak král hrozil, a zůstala mu také čest. Dokonce měl možnost usadit se podle své vůle kdekoli na území království.²⁹²

²⁸⁸ Archiv český VI, č. 55, s. 326; Archiv český VI., č. 70, s. 349-350.

²⁸⁹ Archiv český VI, č. 55, s. 326.

²⁹⁰ Archiv český VI., č. 70, s. 349-350.

²⁹¹ V. V, TOMEK, *Dějepis X*, s. 284-5; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 17; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 340.

²⁹² J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 208.

VI. Zemští škůdci přelomu 15. a 16. století

Období přelomu 15. a 16. století bylo zlatým věkem pro šlechtu, která vyhledávala spory v době míru.²⁹³ Šlechta se více zadlužovala a dostávala se do finančních potíží.²⁹⁴ Někteří šlechtici svoji ekonomickou situaci nedokázali zvládnout a zužovala je bída a nedostatek.²⁹⁵ Josef Macek spekuluje, že především tyto dva atributy vedly k závisti, která dala popud k zločinu a násilnostem. „*Opovědníci*“ zemští škůdci také mstili své křivdy.²⁹⁶ Obvinili takové, o kterých se domnívali, že můžou za jejich situaci a zpravidla jim vyhlásili nepřátelství a bojovali za právo pomoci násilím.²⁹⁷ Po odchodu krále do Uher se šlechtě uvolnil prostor, a tak si vyvodila, že má vzít spravedlnost do svých rukou a podle toho se také chovala.²⁹⁸

Mezi nejvýraznější postavy zemských škůdců konce 15. a začátku 16. století patřili páni z Gutštejna. Pět bratrů (Jan, Jetřich, Jindřich, Kryštof, Volf) ze severního Plzeňska mělo spory mezi sebou, se svými sousedy, s královstvím a také přes hranice země.²⁹⁹ Vynikali z nich především dvě postavy – Jindřich a Kryštof z Gutštejna. Tito bratři nezávisle na sobě škodili nejen na území Království českého. Po celé zemi se vyskytovali i škůdci, kteří neměli takovou moc a finance jako páni z Gutštejna, a proto působili v menších regionech. Král byl na situaci nucen reagovat vydáváním nařízení, která zakazovala „*fedrování*“ a jiné napomáhání zemským škůdcům.³⁰⁰

VI.1 Kryštof z Gutštejna

Kryštof z Gutštejna pocházel z rodu Gutštejnů sídlících na Plzeňsku z původního hradu u Bezdrůžič. První zmínky o zakladateli rodu Jetřichovi se datují

²⁹³ I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 313.

²⁹⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 97.

²⁹⁵ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12.

²⁹⁶ J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 101-102.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 134.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 107.

²⁹⁹ *Ottův slovník naučný X*, s. 663; J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 94.; I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 314; J. FÁK, *Gutštejnové*, s. 5-7; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 309.

³⁰⁰ *Archiv český X*, č. 55, s. 326.

k roku 1316.³⁰¹ Roku 1474 udělil Vladislav II. Gutštejnům jako doživotní léna Maibernheim a Heidingsfeld na území dnešního Německa nedaleko hranic. Roku 1489 se stal hejtmanem Žateckého kraje. V této funkci vystřídal jako nejstarší syn svého otce. Po smrti jeho otce Buriana II. výrazně ochably vztahy se sousedícími Švamberky. Literatura vyobrazila Kryštofa jako bojovného a spory vyhledávajícího muže.³⁰²

Roku 1495 byl Kryštof z Gutštejna zažalován k zemskému soudu. Žalující stranou byl Burian Bohatý ze Švamberka, nejvyšší zemský sudí Půta Švihovský z Rýzberka a Jindřich ze Švamberka. Jednalo se o počáteční spor, od kterého se následně vyostřily vztahy mezi těmito dvěma rody. Kryštof byl obviněn, že spolu se svými bratry Jindřichem a Jetřichem spáchali delikt „*moci*“ na jejich majetku. K tomu zajali a věznili rukojmí, pálili a do budoucích časů ještě „*opověděli*“ žhářství. Podle *Zemského zřízení* mohli být trestáni propadnutím majetku, ztrátou cti a majetku. Největší problém spatřovali Švamberkové v tom, že jim Gutštejn nevyověděl nepřátelství. Král jim překvapivě udělil milost a spokojil se pouze s omluvou.³⁰³

Stížnost ohledně mýcení lesů a lovení královské zvěře odeslal hejtman království Petr z Rožmberka roku 1498 králi.³⁰⁴ Celý list se zaměřoval na popis škod, které Kryštof z Gutštejna způsobil okolo Křivoklátu. Pravděpodobně se jednalo o výtržnost. Ta byla definována jako útok proti cizímu majetku. Především šlo o poškození svého nepřítele, škoda tedy nebyla způsobena za účelem vlastního obohacení.³⁰⁵ Takto lze charakterizovat i činy, kterých se v tomto případě dopouštěl pán z Gutštejna. Na křivoklátském panství naháněl a zabíjel zvěř. Lze se domnívat, že možná nevědomě překročil hranice panství pohlcen do své lovecké vášně.³⁰⁶ Tím ovšem nevysvětlil kácení lesa a odvážení královského dřeva: „(...) *kerak by urozený*

³⁰¹ *Ottův slovník naučný X*, s. 663.

³⁰² J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 191.

³⁰³ Tamtéž, s. 195-196.

³⁰⁴ *Archiv český X*, č. 1110, s. 85; J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 197.

³⁰⁵ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 121.

³⁰⁶ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 197.

*Krištof z Gutšetjna na lesech našich Hrádeckých netoliko zvěř všelijakú bil a honil, ale i lesy mýtí a přeč vozí, spravedlnosti na to žádné nevokázav.*³⁰⁷ Podle slov Petra z Rožmberka obeslal Kryštofa, aby se dostavil ke křivoklátskému hejtmanovi a ospravedlnil se ze svých skutků. Pokud by se neprokázalo právo a spravedlnost na jeho straně, neměl nadále lovit a kácet v hrádeckých lesích. Na konci listu žádal krále, aby učinil spravedlnost mezi Gutštejnem a hejtmanem, čímž by se vyhnul dalším sporům a možným potyčkám: „*Protož znaje to, vobešli je předse oba dva a konec spravedlivý mezi nimi učíň, tak aby vo to dalších ruoznic a nesnází nebylo.*“³⁰⁸ Nejen v korespondenci týkající se Kryštofa z Gutšetjna se zpravidla na konci listu psalo o vyhnutí se „*ruoznic*“. Tento pojem označoval různé názory a činy, ve kterých se dvě strany nemohly shodnout. Mohly vyústit až ve spor mezi rody, kterému se království chtělo vyhnout.

V červenci roku 1509 povolával král Vladislav II. Petra z Rožmberka na pomoc proti deliktu „*moci*“, který byl spáchán Kryštofem z Gutšetjna tím, že svolával zemskou hotovost.³⁰⁹ Nejen Rožmberka, ale i ostatní stavy povolával do Plzně k 10. srpnu, aby odtud táhli k dopomožení práva Šlikům.³¹⁰ Jejich právo ohrožoval právě Gutštejn. Král jim připomínal jejich závazek pod ctí a vírou, že budou pomáhat k dosažení práva, které bylo porušeno. Sliboval, že mu dá včas vědět, kolik pěších bude třeba, aby vzal s sebou na vojenské tažení proti Gutštejnovi. Kdyby Rožmberk odmítl, čekala ho od panovníka udělená pokuta.³¹¹ Podle Martinovského nebyla Plzeň dobrým výchozím strategickým bodem, protože ji protivník mohl snadno napadnout z Horní Falce. Nejdůležitější pevnosti ležely především ve středních a severních Čechách.³¹²

³⁰⁷ Archiv český X, č. 1110, s. 85.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 85.

³⁰⁹ Archiv český IX, č. 1200, s. 141; J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 208; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 286; I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 319; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 320.

³¹⁰ F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 338-339.

³¹¹ Archiv český IX, č. 1200, s. 141.

³¹² I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 319.

Obrat nastal o několik dní později, mobilizace byla zastavena a Vladislav II. odesílal pozvání pro Petra z Rožmberka do Prahy. Hlavním důvodem byla žádost, aby přijel radit v rozhodnutí záležitosti Kryštofa z Gutštejna. Krále podle jeho slov žádali někteří páni a rytíři, aby se nad Gutštejnem smiloval: „*Věz, že žádání sme byli od některých pánuov a z rytieřstva, rad našich věrných milých, abychom se milostí naší k Kryštofovi z Gutštejna, v tom, čehož jest se dopustil, nakloniti ráčili.*“³¹³ Většinu svého panování trávil na Budíně, a proto neznal detailně české poměry. Kryštof předložil panovníkovi několik žádostí. Jednou z nich byl požadavek, aby na Pražský hrad přijel právě Petr z Rožmberka. Vladislav vyjadřoval ochotu zachovat se milostivě, pokud se Kryštof přestane vzpírat právu a začne se chovat v souladu se zemským zřízením.³¹⁴

Panovník milost Kryštofovi skutečně udělil za určitých podmínek na jeho propuštění. Musel se vzdát všech svých hradů. Z nich si mohl odvézt šperky, klenoty, ošacení. Zároveň mu král dovolil se usadit kdekoli v Čechách v případě, že mu zachová věrnost a bude se chovat v souladu s právem. Zahraniční léna, která před 35 lety doživotně daroval rodu Gutštejnů, král Kryštofovi odebral a věnoval je Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu. Kryštofovi zůstala v držení pouze část hradu Gutštejn. Historikové se domnívali, že v jagellonské době neměl takovýto mocenský a majetkový pád obdoby, protože gutštejnské dominium velikostně přesahovalo dokonce i rožmberské. Tímto okamžikem se stáhl z politické a mocenské scény v popředí království. O jeho smrti odhadované kolem roku 1516 se zmiňoval dopis určený pro Zdeňka Lva z Rožmitálu.³¹⁵

VI.2 Jindřich z Gutštejna

Druhorozený byl Jindřich z Gutštejna, u kterého se nejvíce objevovaly silné vazby na říšsko-německá knížata a odpor vůči české zemi. Nebyl loajální vůči králi, české

³¹³ Archiv český IX, č. 1200, s. 142.

³¹⁴ Tamtéž, s. 142.

³¹⁵ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 208-209, I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 319; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 339.

šlechtě a inicioval konflikty se svými bratry. Historici o Jindřichovi psali jako o konfliktním muži s komplikovanou, agresivní povahou.³¹⁶

Ve svém městě Tachově přechovával německého „opovědníka“ Wildenfelse, kterému projevoval vřelé sympatie. Pravděpodobně mu poskytoval vše potřebné pro jeho pravidelné záškodnické jízdy do Bavorska. Někdy se sám účastnil těchto jízd, což dokazuje stížnost knížete Albrechta, kterému bez vypovězení nepřátelství odehnal dobytek, zajmul rukojmí a ukradl jakýsi majetek. Díky této aktivitě se dostal do konfliktu s kurfiřtem Filipem Falckým, který mohl přerůst v pohraniční válku.³¹⁷

Proti Filipovi Falckému žádal roku 1502 o vojenskou pomoc Švamberka. O jeho skutcích proti bavorským knížatům informoval Jindřich ze Švamberka.³¹⁸ Dopis byl určen Petrovi z Rožmberka. Gutštejn se snažil získat podporu pánů ze Švamberka. Ta měla spočívat ve vojenské pomoci proti falckraběti Filipovi. Pomoc chtěl získat pomocí lsti, ve které přesvědčoval švamberské, že mu falckrabě poslal výstrahu a chce vtrhnout do království: „(...) *kerak pan Henrich Gutštajn poslal k němu Hajnca Grieze, služebníka svého, žádaje toho na strejci mém, aby mu s lidmi našemi pomocen byl, že jest mu výstraha přišla, že falckrabě a kněz Jiří sem do země naš vtrhnúzi chtí.*“³¹⁹ V době, kdy se vše odehrávalo, mohla být chápána výzva jako „fedrování“ proti bavorskému falckraběti. V případě, že by Švamberk přijal, nebylo vyloučeno, že by se pomoc zvrhla v záškodnickou jízdu, během které by pálii, kradli a škodili. Vzhledem k předchozí činnosti Jindřicha z Gutštejna se tato možnost dokonce sama nabízela. Švamberk Jindřicha nepřímou odmítl. Z důvodu strachu z označení za zemského škůdce ohlásil skutečnosti, které se v jednání odehráli, Petrovi z Rožmberka: „*I protož vám tu věc oznamuji, co v tom vám se zdá.*“³²⁰ Mezi ním a Rožmberkem došlo podle obsahu listu k dohodě. V té si slíbili, že došlo-li by k podobné situaci, nebudou postupovat bez vědomí toho druhého. Sloužila jako pojistka v navazujících krocích na zemské škůdce a jako zdroj

³¹⁶ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 210 -214; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 339.

³¹⁷ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 212-213.

³¹⁸ Archiv český X, č. 1147, s. 105-106.

³¹⁹ Tamtéž, s. 105.

³²⁰ Tamtéž, s. 106.

spolehlivých informací. Švamberk žádal hejtmanův názor, jak by se měl zachovat. Pro bezpečnost svých poddaných, kdyby se opravdu konal útok ze strany falckraběte, nechal své lidi v pohotovosti. Takto se mohli bránit proti možným budoucím škodám: „(...) a oni budú chtieti do země vtrhnúti, aby lidem našim kázal všem pohotově býti, jestliže by nám chtěli jaké škody činiti, aby sebe hájili a bránili.“³²¹ V rodu Švamberků se prozatím projevovala loajalita a vstřícné vztahy, a proto chtěli napomoci Gutštejnovi, který se k nim choval vždy přátelsky, pokud by se ocitl v nebezpečí: „Než úmysl muoj jesti, jestliže by ta potřeba na pana Henricha přišla a pan Henrich se přátelsky k nám jmieti chtěl, jakož slyším, že k strejci mému velmi přátelsky mluví, abychom ho neopúšťeli.“³²² V závěru psal o úctě, kterou k falckraběti jeho strýc choval. Odmítnutím postupu proti falckraběti byl Jindřich nucen uzavřít s Filipem mír.³²³

V letech 1503-1505 probíhala válka o landshutské dědictví, kde proti sobě bojovali Ruprecht Falcký a bavorský vévoda Albrecht.³²⁴ Jednalo se o území, které patřilo knížeti Jiřímu Landshutskému, který zemřel roku 1503. Ten chtěl vše zanechat své dceři Alžbětě, a tím i jejímu manželovi Ruprechtu Falckému. Zájem o toto území však intenzivně projevoval také Albrecht.³²⁵ Král díky vlivu svých rádců stranil Albrechtovi, a proto vydal zákaz jakkoli napomáhat Ruprechtovi (najímat české žoldnéře). Toho neuposlechli Jindřich, Jetřich a Jan z Gutštejna, kteří sháněli posily z Čech pro Ruprechta Falckého.³²⁶ Proti Ruprechtovi stála přesila podporovaná například knížetem Wirtenberským a Brunšvickým. Falckrabě měl ovšem výhodu v držení landshutského dědictví a bojovníků, kteří pocházeli především z Čech.³²⁷ Bratři Gutštejnové se války osobně zúčastnili.³²⁸ Tím se opět

³²¹ Archiv český X, č. 1147, s. 106.

³²² Tamtéž, s. 106.

³²³ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 214.

³²⁴ F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 290-292.

³²⁵ Tamtéž, s. 289-290.

³²⁶ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 217; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 290.

³²⁷ F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 290.

³²⁸ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 221.

v zásadním bodě provinili proti králi. Neuposlechli a nechali se najmout do cizích služeb. Přestože neohrožovali království vojensky, ohrožovali jeho zahraniční politiku. Opět se jejich přestupek práva shodoval s charakteristikou zemského škůdcovství v najímání do cizích služeb. Po poražení falckraběte v rozhodující bitvě u Schönbergu čeští žoldnéři dezertovali nebo začli zemi škodit v podobě pálení a krádeží. Po této bitvě skončila válka o landshutské dědictví prohrou falckraběte. Mocenský vliv Jindřicha z Gutštejna díky pomoci Falci výrazně zesílil.³²⁹

Zajetí rukojmích bylo častým průvodním jevem zemského škůdcovství. Doprovázelo delikty „moci“, krádeže, odehnání dobytka i paličtví. V květnu roku 1506 zajal Jindřich z Gutštejna se svým pomocníkem rytířem z Praunšteinu pány Bohuslava a Jana ze Švamberka. Stručnou informaci o zajetí se z listu dozvídal Kryštof ze Švamberka: „(...) *co se toho rytieře z Praunšteinu dotýče a kterýž jest jímá s panem Henrichem (...)*“.³³⁰ V oblasti se pohyboval jakýsi Jan Leitolt, který zprávu o zajetí pánů doručil. Ten území severního Plzeňska dobře znal. Proto se na něj spoléhali, že pána z Gutštejnu dopadne. Počítalo se s propadnutím majetku a ztráty hrdla pana Jindřicha.³³¹ Ještě roku 1502, jak bylo výše zmiňováno, se choval Gutštejn k pánům ze Švamberka laskavě a přátelsky.³³² Během tří let se vztahy natolik vyostřily, že považoval za nutné Švamberky zajmout jako rukojmí.³³³ Oba bratry uvěznil navzdory šlechtickým poměrům do věže na svém sídle ve Schwarzenbergu a požadoval vysoké výkupné ve výši 20 000 kop míšeňských grošů. Obecně mezi šlechtou začala panovat nepřátelská nálada vůči Falci, kde v tu dobu Jindřich přebýval.³³⁴

V červnu téhož roku psal mimo jiné o zajatých Švambercích také Petr z Rožmberka.³³⁵ Podle Rožmberkových zdrojů se ptal falckrabě Filip

³²⁹ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 223-325; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 391.

³³⁰ Archiv český XV, č. 155, s. 76; *Ottův slovník naučný X*, s. 640.

³³¹ Archiv český XV, č. 155, s. 76.

³³² I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 316.

³³³ F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 309.

³³⁴ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 230; I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 317.

³³⁵ Archiv český X, č. 1166, s. 117-118.

Jindřicha z Gutštejna, proč zajal strýce Kryštofa ze Švamberka: „*Druhé mi oznámeno od znamenitého člověka, že starý pfalckrabě znamenité rady své k panu Hendrichovi jest vyslati ráčil ve třidceti koniech, a ti jsa na něm otázku učiniti jměli, proč jest vašeho strýce zjímá.*“³³⁶ V tuto dobu, měl již Jindřich pověst nebezpečného škůdce, a proto za ním vyslal falckrabě na třicet jízdních, aby chránili svou bezpečnost. Odpověděl jim, že Švamberky považuje za své nepřátele: „*Dal jim odpověď, že Švamberky zjímá jako nepřátele své.*“³³⁷ Snad ho opravdu popudili odmítnutím pomoci zaútočit proti falckraběti. V korespondenci se vypovězení nepřátelství nedochovalo. To ovšem neznamená, že nebylo odesláno. Dále mu falckrabě po své radě vzkázal, že pokud by způsobil komukoli škodu, sáhnul by na jeho statky i hrdlo.³³⁸ Stavovská obec se mezitím snažila přivést k usmíření gutštejnský a švamberský rod. Chtěla se vyvarovat vojenského střetu a možné vyhrocené situace.³³⁹ Až roku 1507 byla vyjednána cena výkupného na 16 000 zlatých rýnských a vše bylo zapláceno z královské pokladny.³⁴⁰ Propuštění Švamberků bylo podmíněno osvobozením Gutštejnů od předchozích protiprávních činů.³⁴¹

Na straně Gutštejnů i Švamberků docházelo ke zbrojení a schylovalo se k válečnému konfliktu.³⁴² V psaní borského purkrabího z roku 1506 zaslaném Kryštofovi ze Švamberka podával svědectví o paličství, které podporoval Jindřich z Gutštejna.³⁴³ Z této činnosti byl usvědčen jakýmsi „*Němcem*“ z Brodu, jehož jméno se nedochovalo. Ten se vyznal, že Ondrášek z Brodu s jeho služebníky dostávali peníze od pána z Gutštejna, aby pálili na švamberské panství: „*(...) zločinec Němec z Brodu vyznal jest bez mučenie, že ten Ondrášek z Brodu*

³³⁶ Archiv český X, č. 1166, s. 118.

³³⁷ Tamtéž, s. 118.

³³⁸ Tamtéž, s. 118.

³³⁹ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 234.

³⁴⁰ I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 318.

³⁴¹ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 238; I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 318.

³⁴² J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 230.

³⁴³ Archiv český XV, č. 157, s. 77-78.

*pověděl, že jim pan Henrich Gutštejn ty peníze dává, aby pálili.*³⁴⁴ Plánovali požár na předměstí a přímo v městě Domažlicích. Ondrášek měl stát nedaleko na blízké hoře, kde plánovali předání věcí potřebných ke žhářství. Jindřich z Gutštejna chtěl jednoznačně poškodit svého nepřítele a oslabit ho. Poté, co lapení najatí paliči vypověděli vše u výslechu ve vězení, tak zemřeli.³⁴⁵ Otázkou zůstává, jakými prostředky bylo informací při výslechu domoženo, přestože v zápise bylo psáno, že vše vypověděli bez mučení. Jindřich Gutštejn získal pro své účely služebníky, kteří vykonávali špinavou práci za něho. Na jeden z případů se přišlo a dva muži byli potrestáni. Je však více než pravděpodobné, že měl pod sebou více mužů, kteří pro něj pracovali. O kolika škůdcích, kteří jsou prameny zmiňovány, nevíme, že byli ve službách Gutštejna a vše zůstalo utajeno?

Téhož roku dopadl domažlický purkrabí několik zločinců, kteří měli za úkol vypalovat česká města, městečka a vsi: „(...) *aby v zemi České města, městečka i vsi pálili.*“³⁴⁶ Tito muži pocházeli z „*Němec*“. Vše se mělo odehrát opět na popud Jindřicha z Gutštejna. Paliče se podařilo chytit při přechodu hranic, protože s sebou měli podezřelé věci jako například nařezanou slámu. Lze vidět, že měli jasně promyšlený plán a financované prostředky pro uskutečnění žhářství. Všichni, kteří nezemřeli ve vězení, byli upáleni.³⁴⁷

Roku 1507 psal Petr z Rožmberka pánu ze Švamberka o vyznání paličů.³⁴⁸ Jistý Pacovský, kterého uvěznil na Zvíkov, před svědky tvrdil, že má být v brzké době vypálena Soběslav.³⁴⁹ Páni z Gutštejna si prý připravovali děla a najali si za dva zlaté rýnské na týden stopadesát pacholků. Podle slov vyslýchaného čeští páni vypověděli pana Gutštejna ze země. Nezmiňuje však křestní jméno, a proto se lze pouze domnívat, o jakého z bratrů se jednalo. Vzhledem k předešlému osnování žhářství Jindřichem z Gutštejna, se dalo předpokládat, že se jednalo o něj. Jestliže by

³⁴⁴ Archiv český XV, č. 157, s. 78.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 78.

³⁴⁶ Archiv český XV, č. 156, s. 76-77.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 77. „... *dnes dali jednoho zločince upáliti.*“

³⁴⁸ Archiv český XI, č. 1179, s. 128-129.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 129. „... *že má Soběslav ten týden minulý vypálena býti ...*“

se chtěl vrátit zpátky do země, musel si svou čest získat zpět. V závěru listu žádal, jak by se měl Rožmberk proti takovému lotru v nutnosti zachovat.³⁵⁰

Pravděpodobně i česká strana podnikala škůdcovské jízdy na území Jindřicha z Gutštejna.³⁵¹ Od roku 1503 až do roku 1507 o těchto odvetných akcích šlechtická korespondence mlčela. Dne 29. července roku 1507 vyhlásil Vladislav II. válku Horní Falci³⁵², odkud Jindřich především působil: „*Falckrabí mnohé neřády a škody znamenitě dopouštěl na obyvatele českého království (...)*.“³⁵³ V česko-falcké válce se angažoval z bratrů především Jindřich. Během sporu působil jako zemský škůdce na straně „*Němec*“, kdy například zajmul norimberského patricije a opět požadoval výkupné. V průběhu roku 1508 se na Jindřichovu stranu připojili bratři Kafuňkové z Chlumu, kteří byli v království vyhlášenými zemskými škůdci a „*opovědníci*“ saských knížat. Především přepadali na silnicích a pálili.³⁵⁴ Z tohoto škůdcovského spolku vyjízděli tito muži škodit v podobě zajímání rukojmí, žhářství a loupení. Neustále se k nim připojovali další škůdci. Až došla říšským městům trpělivost a vykonaly velkou výpravu na Schwarzenburg, kde Jindřich žil. Nakonec spolu uzavřeli mír v Řezně za podmínek propuštění zajatců bez výkupného a nahrazení všech škod, které na území říše zavinil. Téhož roku 1509 byl po dlouhých jednáních v Praze uzavřen mír a skončila česko-falcká válka.³⁵⁵

Navzdory podepsanému míru v Řezně a ukončení pohraničních sporů Jindřich z Gutštejna spáchal výtržnost svému bratru Volfovi.³⁵⁶ Nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu to oznamoval ve svém listě z roku 1510 Petrovi z Rožmberka.³⁵⁷

³⁵⁰ Archiv český XI, č. 1179, s. 129.

³⁵¹ I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 318.

³⁵² F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 310.

³⁵³ Archiv český VI, č. 69, s. 348; J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 240; J. JÁNSKÝ, *Plzeňský kronikář*, s. 81; I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 318.

³⁵⁴ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 244-246; I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 318.

³⁵⁵ J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 244-256; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 305.

³⁵⁶ I. MARTINOVSKÝ, *Die Rolle*, s. 319, J. FÁK, *Gutštejnové*, s. 7; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 339.

³⁵⁷ Archiv český VII, č. 8, s. 13-14; *Ottův slovník naučný X*, s. 640.

Přestože purkrabí označoval spáchaný čin jako výtržnost, podle *Zemského zřízení* se jednalo spíše o delikt „*moci*“. Za purkrabím se zastavili Jetřich a Jan Gutštejn. Přitom ho stačili informovat o útoku Jindřicha na hrad Kynžvart, při kterém zajmul svého bratra Volfa: „(...) *že jest pan Hendrych, bratr jich, Kunžvart ztekl a pana Wolfa, bratra svého, tu na Kunžvartě jal.*“³⁵⁸ Král se obával o osud zbylých tří bratrů z Gutštejna. Večer přijel na Pražský hrad Volf.³⁵⁹ Pán z Rožmitálu si nedokázal vysvětlit, jak se mu podařilo uprchnout. Panovník ho schoval do hospody U Pehmova domu v Praze, aniž by věděl, co se bude dít dál. Očekávali obsazení Tachova také od Jindřicha z Gutštejna. Rožmitál vyzýval, aby ihned Rožmberk obeslal many, kláštery, města a všechny své sousedy na pomoc proti nezkrrotnému Jindřichovi: „(...) *než za J[eho]M[ilos]t ráčil hned obeslati many, kláštery a města tu přisedící i také některé okolní sousedy odtud nedaleko J[eho]M[ilos]ti poddané, aby páně Hendrychovu svú vuoli s boží pomocí skrotiti mohli a toho, več jest všel v tomto královstvie v drženie, dobýti.*“³⁶⁰ Doufal, že se vše rychle vyřeší a nebude se dále rozmáhat zlo.³⁶¹ Tachov a Kynžvart se později podařilo dobýt a žádný člen z rodu Gutštejnů se na ně již nikdy nevrátil.³⁶²

Následně Jindřich zmizel z království na území říše. Do Čech se vrátil až roku 1522. Poslední záznam o jeho působení byl veden roku 1530, když se zúčastnil augsburského říšského sněmu. Informace o dataci jeho smrti či způsobu úmrtí nejsou známy.³⁶³

VI.3 Jiřík Všerubský z Gutštejna

Jiřík Všerubský z Gutštejna pocházel z další větve rodu Gutštejnů se sídlem ve Znojmě.³⁶⁴ „*Opověděl*“ saským knížatům, kterým loupil na silnicích, kradl a bral

³⁵⁸ Archiv český VII, č. 8, s. 13.

³⁵⁹ J. FÁK, *Gutštejnové*, s. 7; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 339.

³⁶⁰ Archiv český VII, č. 8, s. 13.

³⁶¹ Tamtéž, s. 13.

³⁶² J. JÁNSKÝ, *Hroznatovci*, s. 258.

³⁶³ Tamtéž, s. 264-275.

³⁶⁴ *Ottův slovník naučný X*, s. 663.

rukojmí.³⁶⁵ Schovával se na hradech svých příbuzných na severním Plzeňsku.³⁶⁶ Nepřímo se v listu domažlického purkrabího adresovaného Jindřichovi z Gutštejna psalo, že roku 1505 Jiřík Všerubský z Gutštejna opověděl nepřátelství králi a zemi: „*Za to mám, že V[aší]M[ilos]ti tajno nenie, že pan Všerubský J[eho]M[ilos]t odpovėděl jest králi pánu našemu J[eho]M[ilos]ti i všem poddaným, (...)*“.³⁶⁷ Není znám list, ve kterém Jiřík nepřátelství králi vypověděl. Domažlický purkrabí vyslovil v dopise výstrahu. Nařizoval, aby lidé pánů z Gutštejna jezdili po svobodných silnicích. Podle svých slov viděl osm jízdních, kteří jezdili okolo vsí a byli na stráž. V opačném případě mohl sáhnout k příslušným prostředkům k jejich zastavení. Především chtěl uchránit krále, zemi a poddané od škod, které v brzké době očekával: „*Jsem tiem pánu svému J[eho]M[ilos]ti i J[eho]M[ilos]ti chudým lidem povinnen, aby k škodám nepřišli a jich se uvarovati mohli*“.³⁶⁸ Jiří Všerubský z Gutštejna se stal oficiálním zemským škůdcem poté, co vypověděl nepřátelství králi a všem lidem království.

Do roku 1505 se „*opovědnictví*“ natolik rozmohlo, že bylo třeba se tímto problémem zblízka zabývat na zemském sněmu. Nutno si uvědomit, že v tuto dobu zatím nepůsobil po království Jiřík Kopidlanský. Po té, co se Jiří dostal do povědomí, rozmohlo se škůdcovství ještě ve větší míře a vzhledem k vyhoceným vztahům šlechty a měst, se mu od šlechty dostávalo větší podpory. Sněm se věnoval otázce vztahů mezi stavy a Šliky, Jiříkem Všerubským z Gutštejna a kompletně zemským škůdcovstvím.³⁶⁹

Řešilo se vyrovnání mezi Jiříkem Všerubským z Gutštejna a knížaty z Míšně.³⁷⁰ Zde došlo k opačnému případu. Míšeňští poškodili Gutštejna a bylo třeba vyjednat odškodnění. Požadovali vyslání rádců z Míšně, aby se veškeré potřebné věci projednali spravedlivě: „*(...) a všeckna země má woň psáti knížatům Míšenským*

³⁶⁵ J. JÁNSKÝ, *Hroznotovci*, s. 277; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 295.

³⁶⁶ J. JÁNSKÝ, *Hroznotovci*, s. 228.

³⁶⁷ Archiv český XV, č. 154, s. 75-76; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 295.

³⁶⁸ Archiv český XV, č. 154, s. 76.

³⁶⁹ Archiv český VI, č. 54, s. 322-5, F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 299.

³⁷⁰ Archiv český VI, č. 54, s. 322.

a toho žádati, aby se jemu spravedlivé stalo a škody jeho aby napraweny byly od knížat, a knížata Míšenská aby počet rad swých do Prahy na den jmenovaný wyslali, (...).³⁷¹ Jednání bylo domluveno na 11. listopadu. Za hlavního jednatele s knížaty pověřili kancléře. Ten měl dohlédnout na průběh vyrovnání, aby se neprodloužilo a bylo uzavřeno nejdéle do 30. listopadu téhož roku.³⁷²

Všechny stavy království vyzývaly Jiříka Všerubského z Gutštejna, aby propustil vězně, které zajal. Zároveň, jak bylo výše zmiňováno, vyzývaly knížata z Míšně o vyslání rady, která by s českými stavy vyřešila spravedlivou náhradu za škody, které Gutštejnovi způsobily.³⁷³ Jestliže by způsobené ztráty odmítly uhradit, povolovaly Jiříkovi domoci se svého práva z Království českého: „A jestliže by toho knížata učiniti nechtěli a jemu panu Jiříkovi žeby se od nich sprawedliwě nestalo, tehdy aby na nich pan Jiřík na knížatech swého dobýval z králowství Českého (...).“³⁷⁴ V této situaci by sněm udělil Gutštejnovi „glejt“. Jednání určily Ladislavovi ze Šternberka a Jetřichovi z Gutštejna. Po vyřešení měl být opět nastolen v zemi pokoj a mír a nikdo z výše zmíněných se neměl pokoušet obnovovat spory.

Nebezpečím známým po celé zemi bylo však nepřátelství Jiříka vůči království a králi. Dávno již nebylo tajné, že „opověděl“ nepřátelství zemi: „(...) jižby to známo bylo, že swéwolně chce krále J[eho]M[ilos]ti a Českým nepřitelem býti (...).“³⁷⁵ Všechny tři stavy se snažily o upokojení vztahů mezi míšeňskými a Jiřím. Jistě jeho spory zasahovaly do řádu země. Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda opravdu chtěly Gutštejnovi pomoci spor vyřešit. Možným řešením by bylo oficiálně nabídnout Jiříkovi řešení, o kterém by tušily, že nepřijme a bude si chtít spor vyřešit sám. Tuto skutečnost stavové musely vědět, pokud se po celé zemi proslýchalo nepřátelství Gutštejna vůči Čechám. Touto nabídkou se očistily před králem.

Že s vyjednáváním nepočítaly, naznačuje následující odstavec zápisu. V něm se stavy zavázaly k vzájemné pomoci a postupu proti Gutštejnovi, pokud by

³⁷¹ Archiv český VI, č. 54, s. 322.

³⁷² Tamtéž, s. 322.

³⁷³ Tamtéž, s. 322.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 323.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 323.

nezanechal své soukromé války. Slíbily si společný postup také proti jeho pomocníkům, zakázaly „*fedrování*“ a jakékoli napomáhání pod všemi pokutami *Zemského zřízení*, které postihovalo zemské škůdce. Postihem byla ztráta cti, majetku a smrt.³⁷⁶

Jestliže by Jiří Všerubský z Gutštejna žádal na některém z poddaných po celé zemi nocleh, byl lid povinen co nejdříve s touto skutečností seznámit pána, rychtáře nebo úředníka, aby proti němu mohlo být rychle zakročeno. Pokud by se nepodařilo nepřítele zajmout, mělo být ihned zvoněno k „*šturmu*“. Každého povinností bylo napomoci k dopadení nepřítele a „*zemského zhoubce*“. Kdokoli by „*fedroval*“ nebo nepomáhal k chycení škůdce, propadl státu jeho majetek a čekal ho trest smrti.³⁷⁷ Král měl podepsat svolení k najmutí mužů, kteří by Jiřího honili po celé zemi: „*A také hned má král J[eho]M[ilos]t i země na to způsobiti lidi a to zříditi, aby pana Jiříka a jeho pomocníkův zvláště hleděli, a to sepsání má a swolení po wší zemi ohlášeno býti listem krále J[eho]M[ilos]ti. A jestližeby kto pana Jiříka Gutštejna neb kterého jeho spolupomocníka na své zámky, twrze a obydlé přijímal, jej přechowal aneb jak fedrowal, k tomu hleděno býti má jako k zhůbci zemskému.*“³⁷⁸ Postih pro jakoukoli nápomoc Gutštejnovi byl stejně tvrdý a postupoval podle *Zemského zřízení*. Podle detailně připraveného postupu proti němu lze jen těžko věřit, že se snažili o domluvu mezi ním, stavy a míšeňskými.

Zbytek zápisu se věnoval zemskému škůdcovství v obecné rovině. Z převážné části se jednalo o citování pasáží *Zemského zřízení*, které se věnovalo tomuto tématu.³⁷⁹ Šlo o neustálé opakování a připomínání deliktů, kterým se vyznačovali zemští škůdci. Při zamyšlení nad velmi častým vypisováním zločinů lze říci, že se zemské škůdcovství v království rozmáhalo a bylo nutné proti němu v určité míře zasáhnout. Do jaké míry na to reagovala většina šlechty, se projevilo při sporu Jiříka Kopidlanského s městy. Vinným se stával každý, kdo „*opověděl*“ králi nebo

³⁷⁶ Archiv český VI, č. 54, s. 323-5.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 324.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 324.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 324.

království, nechoval se podle práva, páčil, kradl nebo bral rukojmí.³⁸⁰ Veškeré statky zemských „*zhoubců*“ propadly králi, čímž byla napravena škoda způsobená původním majitelem. Škůdce byl nadále zbaven své cti, nesměl již nikdy vstoupit do české země. Zopakován byl nadále zákaz přechovávání a „*fedrování*“ škůdců včetně vydávání „*glejtu*“, který mohl udělit pouze král. Kdokoli tak učinil, stával se sám zemským škůdcem a rázem se na něj vztahovaly všechny postihy. Zakázána byla také cizí služba proti království.³⁸¹

VI.4 Drobní zemští škůdci

Na území království působili i drobní zemští škůdci, kterým chyběly prostředky a moc pánů z Gutštejna. S jejich prohřešky bylo možné se setkat nárazově v korespondenci šlechty.³⁸² Ovšem do povědomí obyvatel země, ve kterém se zakořenil Jiřík Kopidlanský nebo Jindřich z Gutštejna, se nikdy nedostali. Za příklady byli vybráni škůdci působící na rožmberském panství. Během několika let se jich tam působilo relativně vysoké množství, přestože se o nich nedochovaly detailnější informace. Jistě se šlechta ve své osobní korespondenci zabývala především těmi výraznějšími postavami a mnohé zůstaly zapomenuty. Pokud pouze na rožmberském panství v těchto letech působilo tolik škůdců, lze předpokládat, že stejný počet se mohl nacházet i na dalších dominiích.

Úředníci rožmberského panství poslali roku 1478 výstrahu Hynkovi ze Švamberka.³⁸³ Ta se týkala škůdce Václava Vlčka z Helfenburka, který se chystal způsobit škody na území Rožmberků. Doslechli se o plánu Vlčka, škodit ihned, jakmile se vrátí z Prahy: „(...) *že mieni hned na panství škoditi, a netajně to mluví (...)*“.³⁸⁴ Dále si stěžovali na nedodržení slibu od krále, který měl poslat několik pěších vojáků.³⁸⁵

³⁸⁰ Archiv český VI, č. 54, s. 325.

³⁸¹ Tamtéž, s. 325.

³⁸² Archiv český IX, č. 49, s. 165.

³⁸³ Tamtéž, s. 165.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 165.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 165.

O rok později žádali stejní úředníci, aby Vok z Rožmberka nepropouštěl z vězení škůdce Bartůňka: „(...) a že *Barthuonka škuodci vašeho chce dodržeti a nepropuštěti*.“³⁸⁶ Téhož roku 1479 ve stejné věci žádali Voka i lidé z Třeboně.³⁸⁷ Způsobil podle nich na chudých lidech velké škody a zapříčinil spory s „*Rakousy*“: „(...) *chudých lidí veliký zhůbce a škuodce, ježto jest nám i vašim chudým lidem škody veliké činil*.“³⁸⁸

Purkrabí Českého Krumlova informoval Voka z Rožmberka o škůdci Vackovi roku 1479.³⁸⁹ Stěžoval si, že ho Oldřich ze Dvorce propustil výměnou za jiného rukojmí, přestože byl podle jeho slov „*lotr zlý a škuodce veliký*“.³⁹⁰ Ihned po propuštění přešel hranice do „*Němec*“, kde páčil vsi a kradl. Lidé z poškozené vsi žádali náhradu za způsobené škody. Kde se Vacek schovával, nebylo známo, ale purkrabí se domníval, že se sdružoval spolu s dalšími nepřáteli pana Voka: „(...) *i bývá u jiných nepřátel vašich proti vám*.“³⁹¹ K dopisu přiložil ještě listy obsahující informace o „*zhoubcích*“ Matějovských, kteří také obtěžovali rožmberské panství.³⁹²

V dalším dopise z roku 1479 psal purkrabí Vokovi o škůdci Očkovi, aby ho za žádných okolností nepropouštěl.³⁹³ Provinil se především krádežemi koní a přepady rožmberských lidí: „(...) *vyznal, že spolu vaše lidi lúpili*.“³⁹⁴ Varoval před nepřátelstvím hlubockého purkrabího.³⁹⁵

³⁸⁶ Archiv český X, č. 966., s. 15.

³⁸⁷ Archiv český X, č. 967, s. 15.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 15.

³⁸⁹ Archiv český X, č. 970, s. 17.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 17.

³⁹¹ Tamtéž, s. 17.

³⁹² Tamtéž, s. 17.

³⁹³ Archiv český X, č. 979, s. 22.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 22.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 22.

VI.5 Reakce Vladislava II. Jagellonského na zemské škůdcovství

V říjnu roku 1505 vydal Vladislav II. nařízení Chrudimskému kraji o zákazu přechovávání a napomáhání svévolným lidem. Tím měl na mysli především zemské škůdce.³⁹⁶ Rozmáhající se škůdcovství upoutalo pozornost krále, který musel reagovat až z dalekého Budína. Lze si povšimnout, že bylo nutno vydat nařízení ve východních Čechách, kde o rok později působil Jiří Kopidlanský. Je tedy možné, že měl možnost navazovat na již zakořeněné škůdcovství na tomto území. Nařízení nebylo přímo adresováno proti pánům z Gutštejna, ale jistě i jejich škůdcovství přispělo k upoutání pozornosti krále.

Jak panovník v úvodu listu zmiňoval, k nařízení ho vedly násilné činy spáchané obyvateli chrudimského kraje. Tito lidé vyjížděli krást poddaným žijícím na Moravě a Slezsku. Škůdci se neostýchali vypálit městečko Feynwald patřící biskupu ve Vratislavi: „(...) *swéwolní zlí lidé sebrawše se silně na poddané w Morawě a w Slezí nepřátelsky sáhli, biskupu a kostelu wratislavskému městečko jménem Feynwald vypálili, dobytky i jiné věci pobrali, (...)*“.³⁹⁷ Na svých jízdách vždy pobrali dobytek a další věci, které později prodali. Vyjadřoval znepokojení nad pevným poutem mezi škůdci, kteří působili na území království stále intenzivněji. Zdůraznil neustále se opakující výzvu, aby nikdo „*zhoubcům*“ žádným způsobem nepomáhal a nepřechovával. Toto nařízení o zákazu „*fedrování*“ se v listu ještě několikrát opakovalo, aby se vyzdvihla její důležitost. Pouze s pomocí obyvatel mohlo být docíleno polapení zemských škůdců. Jestliže „*zhoubci*“ měli podporu nejen u prostých obyvatel, dostávala se jim pomoc i nocleh a stávali se těžko polapitelnými. Trestem byla bez možnosti milosti ztráta majetku a hrdla, jak určovalo *Zemské zřízení*.³⁹⁸

Roku 1508 ustanovil za hejtmany Prácheňského kraje panovník Petra z Rožmberka a Zdeňka Malovce z Pacova.³⁹⁹ Na závěr listu připsal dodatek, který adresoval pouze Petrovi z Rožmberka. V úvodu listu si stěžoval na rozšiřující

³⁹⁶ Archiv český VI, č. 55, s. 326.

³⁹⁷ Tamtéž, s. 326.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 326.

³⁹⁹ Archiv český VI, č. 88, s. 376-377.

zemské škůdcovství v království. Za hlavní činy „*zhoubců*“ vyzdvihoval „*opovědnictví*“, odehnání dobytka, loupení. V této době se nejen po vzoru Gutštejnů a Kopidlanského rozšířilo vyhlašování nepřátelství. S tím souvisely otevřené války, které mezi sebou jednotliví šlechtici hlavně v rámci království vedli. Žádal Rožmberka, aby proti nim tvrdě postupoval v souladu se *Zemským zřízením*.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Archiv český VI, č. 88, s. 377.

VII. Zemský škůdce Jiří Kopidlanský

Nejznámějším zemským škůdcem 16. století byl Jiří z Kopidlna. Příběh odbojného zemana, který bojoval za čest a práva svého bratra, je oblíbeným českým tématem nejen současných historiků. Muž bojující za očištění cti svého bratra a rodu vyniká jako nezkrotná postava, která se nebála postavit proti Pražanům a prala se za svá starobylá práva. Z pohledu jeho současníků na něj bývá nahlíženo jako na násilníka. V jeho osudu se promítá podtext sporu měst a šlechty, která se díky tomu přidala na stranu Jiřího a podporovala jej.

Jiří z Kopidlna pocházel z rodu Kopidlanských. Za zakladatele rodu je považován Zdeněk ze Střevce žijící v první polovině 14. století. Jeho syn Zdeněk z Nadslavě v průběhu svého života koupil Kopidlna s přilehlými statky v severovýchodních Čechách na Jičínsku, které během svého života spravoval.⁴⁰¹ Tento vladyka měl čtyři syny, ovšem pouze tři z nich přežili a rozšířili rod o tři samostatné a na sobě nezávislé linie – Loučenské, Stráníky a Kopidlanské.⁴⁰² Po svém otci získal Kopidlna Zdeněk v sedmdesátých letech 14. století a stal se skutečným zakladatelem rodu a od této chvíle je zmiňován jako Zdeněk z Kopidlna.⁴⁰³ Vnuk Zdeněk III. z Kopidlna měl se svojí manželkou Eliškou tři syny Jana, Zikmunda a Jiřího.⁴⁰⁴ Po smrti svého otce spravovali bratři statky a veškerý majetek společně. Lze to prokázat na základě potvrzovací listiny z 8. února 1501, ve které král Vladislav II. uznával jejich právo na držení vsi Drahoraze.⁴⁰⁵ V této listině král oslovoval všechny tři bratry jako její vlastníky. Moník se ve své studii domnívá, že společné vlastnictví majetku bylo způsobeno především finanční situací, kdy ani jeden ze sourozenců nemohl vyplatit ostatní a tím se stát jediným vlastníkem tvrze.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ *Ottův slovník naučný XIV*, s. 771.

⁴⁰² *Ottův slovník naučný XIV*, s. 771; M. Moník, *Opovědník* s. 8.

⁴⁰³ M. Moník, *Opovědník*, s. 8.

⁴⁰⁴ *Ottův slovník naučný XIV*, s. 771; J. Štáinc, *Příběh*, s. 35.

⁴⁰⁵ *Archiv Český XVIII*, č. 416, s. 250; M. Moník, *Opovědník*, s. 11.

⁴⁰⁶ M. Moník, *Opovědník*, s. 11.

VII.1 Konflikt ve Starém Městě pražském

Roku 1506 se na Starém městě konal výroční Svatováclavský jarmark.⁴⁰⁷ Dne 3. října došlo k osudovému střetnutí dvou mladých šlechticů.⁴⁰⁸ Ke konfliktu došlo až po signálu prostřednictvím zvonu. Ten oznamoval všem účastníkům trhu, že má utichnout veškeré násilí a měla být pro všechny zaručena svoboda. Tehdy nedocházelo k zatýkání provinilých.⁴⁰⁹ Nezodpovězenou otázkou historie zůstává, proč cestoval čtyřiatvacetiletý Jan Kopidlanský na výroční trh.⁴¹⁰ Jel snad vyřídit záležitosti týkající se rodiny, pořídit potřebné věci na své statky nebo snad pouze pro pobavení? Vzhledem k vysokým nákladům, které byly nevyhnutelné nejen z hlediska ošacení, stravy, ale i ubytování, můžeme usuzovat, že jeho cesta nebyla pouhým vrtochem pro uspokojení mladistvých potřeb zábavy. Ve stejné chvíli se zde pohyboval mladý zeman Jan Cukr z Tamfeldu. Proč došlo k rozbroji mezi ním a Janem Kopidlanským není známo. Štáinc ve své studii uvažuje, že Jan Cukr mohl hrubě urazit čest Jana i jeho bratra Jiřího.⁴¹¹ V případě, že někdo zlehčoval postavení šlechtických pravomocí nebo zesměšňoval jeho autoritu, jednalo se o urážku na cti. Důsledky šlechta vyvozovala i v případě, že urážka nebyla pronesena na veřejnosti.⁴¹² Ovšem v případě Jana Kopidlanského lze předpokládat, že urážka byla vyřčena na veřejnosti vzhledem k tomu, že ke střetu mezi dvěma nižšími šlechtici došlo během jarmarku. Nebylo zvykem nechat si urážky líbit, a proto se strhla bitka, během které byl Jan Cukr z Tamfeldu zabit.⁴¹³

⁴⁰⁷ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 327; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 231; J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 311.

⁴⁰⁸ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344; V. V. Tomek, *Dějepis X*, s. 231.

⁴⁰⁹ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 527.

⁴¹⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 231.

⁴¹¹ J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 36.

⁴¹² V. BŮŽEK a kolektiv, *Společnost*, s. 500-501.

⁴¹³ J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 36; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 327; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 231; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12; F. PALACKÝ V, *Dějiny*, s. 311.

Jan Kopidlanský byl okamžitě zatčen a postaven před soud. Tato skutečnost se stala zásadní. Podle rytířského a panského stavu města neměla pravomoc Jana soudit městským právem a její povinností bylo vyčkat, aby byl delikt řešen na zemském soudu.⁴¹⁴ Jak zmiňují Staré letopisy české „(...) jeho otsaudil bez vuole a bez vědom jiných pánuov.“⁴¹⁵ Město se bránilo, protože došlo k porušení městského zákona nikoli zemského.⁴¹⁶ Ihned po zjetí se konal soud, kde zasedl pouze staroměstský purkrabí Daniel Rauš spolu s třemi konšely (Janem Hrabaněm z Vlkanova, Janem Štolcem, jméno třetího se nedochovalo),⁴¹⁷ kteří Jana odsoudili ke stětí bez vědomí ostatních konšelů. Přestože Jan žádal o duchovního, aby mohl učinit poslední zpověď, nebylo mu vyhověno a ještě téhož večera byl usmrčen.⁴¹⁸

VII.2 Vyhlášení opovědnictví

Spěšnou popravu svého bratra, kterému nebyla umožněna poslední zpověď, nesl těžce jeho bratr Jiří z Kopidlna. Chuť pomstít se konšelům převážila. Jiřík poslal 18. července roku 1507 králi Vladislavovi list, ve kterém se „opovídal“ zemi a stal se zemským „opovědníkem“.⁴¹⁹ Vyhlášení „opovědnictví“ sloužilo šlechtě k obraně vlastních práv a svobod, na které podle jejich mínění bylo vztaženo. V tomto případě zásadně zasahovali do práv Jiřího Kopidlanského. Ten o správném postupu vypovězení nepřátelství Pražanům vůbec nepochyboval.⁴²⁰

V úvodu listu prokazoval králi úctu oslovením a potvrzoval svoji službu: „Nejjasnější králi pane, pane mně milostiwě přieznivý! Já Jiřík z Kopidlna službu

⁴¹⁴ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12; J. PROKOP, *Opovědník*, s. 85.

⁴¹⁵ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 327.

⁴¹⁶ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344.

⁴¹⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 231; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 36.

⁴¹⁸ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 327; J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 231; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 36; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 527.

⁴¹⁹ Archiv Český VI, č. 68, s. 347; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 38; F. PALACKÝ, *Dějepis V*, s. 316.

⁴²⁰ J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 38.

*swú wzkazuji (...)*⁴²¹. Oznamoval, že Pražané nechali popraviti jeho bratra Jana navzdory zemskému právu: „(...) *kerak Pražané Staroměstí bratra mého kázali sú stieti proti práwu a řádu beze všeho prowinění, řád a práwo opowrhše, kdež práwa a swolenie zemská ukazují, aby nižádný z panského ani rytieřského stawu nižádného utratiti nemohl bez rozsudku zemského.*“⁴²² Tím myslel, že nebyl souzen na zemském soudu podle zemského práva, jak nižší i vyšší šlechtě příslušelo. Odsouzen byl na základě městského práva v nepřítomnosti většiny konšelů. Šlechtic mohl být popraven pouze po prokázání viny na zemském soudu. Žaloval také na Pražany, kteří mu skrytě odpověděli, a tak se musel zřici země: „*Pak nadto wiece sú mi ukryté odpowěděli: ježto já skrze takowý účinek a jich ukrytú odpowěd se musil sem zhostiti z země té.*“⁴²³ Vypovězení nepřátelství ze strany Pražanů se nedochovalo. Existuje možnost, že vůbec neexistovalo a Jiřík se chtěl dostat do pozice ukřivděného, který nemá jinou možnost než se bránit.⁴²⁴ Prokop ve své studii tvrdí, že o ukryté „*opowědi*“ ze strany Pražanů bezostyšně lhal.⁴²⁵ Následně se zřekl své země a vzal odpuštění od krále. „*Ohrazoval*“ svoji čest i svých služebníků proti Pražanům včetně jejich pomocníků a dalším, kteří se s nimi spojili a napomáhali: „*A již já od W[ası]K[rálovské]M[ilos]ti odpuštění беру a se od W[ası]K[rálovské]M[ilos]ti i od země té zhošťuji, a před W[ası]K[rálovskou]M[ilos]tí swú čest, awých towaryšuow čest, swvých pomocníkuow čest i těch všech pomocníkuow s jich pomocníky čest ohrazuji proti Pražanuóm Staroměstským i proti jich pomocníkóm s pomocníky jich, i proti všem poddaným W[ası]K[královské]M[ilos]ti w České zemi, kteřížby jim toho chtěli pomáhati.*“⁴²⁶ Na závěr listu vyjádřil poděkování, že mohl mít tak milostivého a laskavého krále. Po oficiálním vypovězení nepřátelství se začal mstít všem Pražanům.

⁴²¹ Archiv Český VI, č. 68, s. 347.

⁴²² Tamtéž, s. 347.

⁴²³ Tamtéž, s. 347.

⁴²⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 235-236.

⁴²⁵ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 87.

⁴²⁶ Archiv Český VI, č. 68, s. 347

VII.3 Činy zemského škůdce

VII.3.1 Paličství

Jedním ze znaků zemských škůdců bylo vypalování a pustošení, jak bylo již dříve řečeno. Jednalo se o účinný prostředek k co největšímu finančnímu postižení nepřítele.⁴²⁷ V oblasti „*opovědi*“ a soukromé zášti se jednalo o závažný delikt.⁴²⁸ Pokud někdo hrozil nepříteli vypálením domu nebo vesnice, soud neváhal použít tortury nebo vsadit obžalovaného do vězení.⁴²⁹

Jiří Kopidlanský v útocích proti Pražanům používal také tohoto osvědčeného prostředku. V nebezpečí se ocitaly i poddanské vesnice Pražanů, které často vzplanuly plamenem.⁴³⁰ Dne 15. srpna roku 1508 vypálil Novému Městu poddanské vsi Jesenici, Úval a Vesec.⁴³¹ Na dvaceti koních napadl Michli, kterou vypálil také. Z jeho strany došlo k omylu, protože tato vesnice nepatřila Pražanům, ale studentům Rejčkovy koleje. Dále prchal přes Kunratický les, kde vypálil vsi jako Běchovice včetně kláštera svaté Kateřiny. V průběhu Jiříkova řádění se zranilo při zajišťování požáru mnoho lidí, méně jich bylo zmrzačeno a zabito. V Strašnicích a Kyjích se mu postavili na odpor stateční sedláci, zahnali ho a odbojník se musel stáhnout. Vypálení se nevyhnuli ani Počernice, kde požár nepoškodil pouze hlavní stavení. Patřili jednomu ze staroměstských konšelů Václavu Rambouskovi.⁴³²

Podzim roku 1508 nebyl příznivý ani pro obyvatele Nymburka. Právě z této oblasti postupoval Václav z Dědibab z popudu Pražanů na Kopidlnu, které vypálil. Lze se domnívat, že z tohoto důvodu si jej Jiří vybral za svůj cíl. V pondělí 25. září se Kopidlanský převlékl za Hořického pána. Neodhaleného ho nevědomky provedli

⁴²⁷ J. MAMULA, *Jiřík*, s. 73.

⁴²⁸ K. MALÝ, *Trestní právo*, s. 129.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 130.

⁴³⁰ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 316.

⁴³¹ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 339.

⁴³² V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 253.

skrz bránu, kde následně zabil stráže, zapálil ves a utekl pryč.⁴³³ V únoru roku 1509 zapálil v Žatci šestnáct domů a přilehlé vsi.⁴³⁴ Prameny o dalším žhářství Jiřího z Kopidlna mlčí. O prvním roce jeho škůdcovství není zachováno mnoho informací. Pravděpodobně proto, že ještě nebyl příliš známý v očích obyvatel království i stavů.

VII.3.2 Osekávání končetin

Ve svém záškodnictví se stal Jiří specifickým oproti jiným škůdcům usekáváním končetin. Ohroženi byli především pražští kupci, kteří cestovali za obchodem mimo město. V bezpečí nebyli ani na hlavních cestách. Doprovodným jevem přepadení obchodníků bylo mrzačení. Čornej se domnívá, že mrzačil kupce především proto, aby si Pražané při pohledu na postižené uvědomili, že udělali chybu popravou Jiříkova bratra.⁴³⁵ Usekával ruce, nohy a nos.⁴³⁶ Brzy se stal obávaným nepřítelem a probouzel v lidech strach.

Podle Prokopa se prvním zmrzačeným stal v říjnu roku 1506 pacholek Zikmund Zálešák.⁴³⁷ Dne 14. června roku 1508 přepadl kupce vracující se z Boleslavi do Prahy, kde obchodovali na výročním trhu. Dvou měšťanům usekl ruce, nohy a rozřezal chřípí. Dříve, než stihl zmrzačit ostatní obchodníky, přiběhli z blízkého okolí sedláci, kteří Kopidlanského se služebníky zahnali na útěk.⁴³⁸ Vít Perníkář, jeden ze dvou měšťanů, kterému byly zutínány končetiny, tvrdil, že ho Jiří nutil, aby šel na staroměstskou radnici se svou uťatou rukou. Měl cosi vyřídit staroměstským konšelům, kteří odsoudili jeho bratra. Nezastihl-li by je zde, useklou ruku měl odnést na zemský sněm.⁴³⁹

⁴³³ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 332; J. PROKOP, *Opovědník*, s. 90.

⁴³⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 263.

⁴³⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 528.

⁴³⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 316.

⁴³⁷ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 87.

⁴³⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 247.

⁴³⁹ Tamtéž, s. 248.

V srpnu roku 1508 požadoval vydání tří konšelů včetně staroměstského purkrabího Daniela Rauše, muže, kteří unáhleně odsoudili bratra Jana. Konšelé zůstali v bezpečí městských hradeb, a proto násilné šílenství nepřestalo: „(...) a zlaupil je, některé pak zbodal a osekal, jakož jména Lukše pasíře z domu u fortny v nynější ulici Perlové (č. 369) a tovaryše jeho; také saused jeden zámožný Malostranský Václav zámečník jest přitom zabit, a jednomu měšťanu Táborskému Kopidlanský dal obřezati pysky a uši.“⁴⁴⁰ Zuřivost Jiřího se stupňovala a neváhal useknout i rty, jak cituje Tomek. S pražskými měšťany neměl slitování: „(...) osekal Kopidlanský otce s dvaadvacetiletým synem. Benešovi, pokřtěnému Židovi, který měl za manželku křesťanku, uřízl nos, pysky a uši a uťal jednu ruku a jednomu pacholkovi ze Strašnic osekal ruce.“⁴⁴¹

Terčem se stali také čtyři muži z Nymburka 13. listopadu roku 1508, kteří byli přepadeni po cestě k rybníku, kam jeli chytat ryby.⁴⁴² Jiří muže osekal. Pražané si ztěžovali na jednání hejtmanů, kteří skutky přehlíželi. Rozhořčený kronikář si ztěžuje, že měšťany odbyli pouze pár slovy: „Co jest vo chlapa, dva neb tři?“⁴⁴³

VII.3.3 Přepady a krádeže

Neopomenutelným znakem zemského škůdcovství bylo přepadání cestujících na silnicích včetně hlavních obchodních cest. Odbojnící se pomstili nepříteli, v jehož panství postižení lidé žili. Zároveň se obohatili o peníze a potřebné věci, které si sami nemohli pořídít, protože mohli být dopadeni. Jiří se svojí rozrůstající skupinou pomocníků přepadal a okrádal. Oběťmi byli především pražští kupci a obchodníci.

Kopidlanský se se svými služebníky zdržoval především na trase mezi Plzní a Prahou. Hlavním stanovištěm a skrýší se stal hluboký les Studenec a krčma vsi Cerhovice.⁴⁴⁴ Působil tedy na poměrně rozsáhlém území, nejen při hlavních cestách v okolí Prahy. Letopisy tvrdí, že dokonce cestoval s katem: „(...) i bral i mordoval,

⁴⁴⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 253.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 306.

⁴⁴² F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 333.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 333.

⁴⁴⁴ J. JÁNSKÝ, *Plzeňský kronikář*, s. 80.

*ruce sekal mnohým lidem a stínal, kdež koho nalezl, s katem jezdě, i vsi páčil.*⁴⁴⁵ V říjnu roku 1506, kdy ještě nevypověděl Starému Městu pražskému nepřátelství, přepadl své první oběti. Jednalo se o pražského formana Haška a Blažka, kterým ukradl koně i vozy.⁴⁴⁶ V únoru roku 1509 nepřestával Kopidlanský ve svém řádění. Přepadl tábořské posly, kteří se vraceli ze sjezdu přijímání pod obojí v Praze. Dva z nich zabil a zbytek uvěznil blízko Boleslavi.⁴⁴⁷ Ve výše zmiňovaných podkapitolách vidíme, kolik přepadení Kopidlanský uskutečnil.

VII.4 Reakce panovníka

Král potvrdil 1. srpna roku 1507 zápis, na kterém se české stavy usnesly proti neřádům a zlodějství v království.⁴⁴⁸ O vážnosti rozmáhajících se škůdců, kteří v království řádili, informoval v počátečních slovech listu: *„Jakož od drahně let rajtarstwo a rozličná zlodějstva, lúpežowé a mordové, jímání, pálení, odpowiedání, powstali sú v králowstwie našem Českém, ano řád a práwo jde, proti řádu a práwu (...).*⁴⁴⁹ Zmiňoval se, že již několikrát české stavy vyzýval, aby urovnaly právo a řád v zemi. Měly se zapříčinit o pořádek a vymýcení soudobých škůdců: *„(...) ale častokrát sami osobně i psaniem našim sme napomínali všecky stavy králowstvie Českého, aby se skutečně přičinili, a takové zlé podlé řádu, práwa a zapsanie desk z země vyplnili, zředili a přetrhli (...).*⁴⁵⁰ Oceňoval snahu pánů, rytířů, Pražanů a dalších českých měst, které chtěli ukončit nepořádek v zemi, učiněnou zápisem o vzájemné pomoci proti škůdcům, *„rejtariim“* a zlodějům. Král vyjadřoval sympatie k vytvořenému zápisu a podpořil ho svým souhlasem: *„(...) ten zápis sme přijali, oblíbili a schwálili, a mocí králowskou jakožto král Český a raddú wěrných našich milých potwrdili, a listem tiemto našim potwruzujem we všem jeho znění*

⁴⁴⁵ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 330.

⁴⁴⁶ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 87; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 528.

⁴⁴⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 263.

⁴⁴⁸ Archiv český VI., č. 70, s. 349-350.

⁴⁴⁹ Tamtéž, s. 349.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 349.

a položení, jakoby tuto slovo od slova wepsán byl.“⁴⁵¹ Prikazoval všem obyvatelům království, aby se podle zápisu a nařízení stavů přísně řídili v boji proti nepřítelům, pod hrozbou trestu smrti, ztráty majetku a dalších trestů, které byly zapsány v *Zemském zřízení*. Jednalo-li se o duchovního, který pomáhal zemským škůdcům, okamžitě ztratil svůj kněžský řád.⁴⁵²

Vladislav II. zůstával ohledně sporu dlouhou dobu neutrální. Jiříkovi činy upoutaly jeho pozornost později, což lze dokázat na základě dopisu z 6. února roku 1508, ve kterém král píše městské radě v Českých Budějovicích.⁴⁵³ Vyjadřuje lítost nad postiženými lidmi, především obyvateli tří pražských měst, kterým zemský „*zhoubce*“ nejvíce škodil. K Jiřímu se přidávali další a další zemští škůdci, proti kterým se snažili zakročit pověřenými služebníky: „*Znamenajíc my veliké škody a záhuby, kteréž se poctivým a opatrným obyvatelom všech tří měst našich Pražských od Kopidlanského a jiných škudcí a zhúbcí zemských dějí, nechtiece tomu již déle se dívati, majíce také lítost nad nimi, proti takovým zhúbcím jistým a znamenitým počtem lidí jsme je opatřiti ráčili.*“⁴⁵⁴ Nařizoval, aby z Českých Budějovic vypravili určitý počet lidí, kteří by pomáhali Starému Městu pražskému proti odbojníkům: „*(...) nějaký počet lidí z města vašeho jim na pomoc do Starého mšsta Pražského poslali a vypravili znajíce, že vuoli naši naplníte a zvláštnie libost nám v tom ukážete, jakož jste jim pak podle zápisu spoločnieho, kterýž s povoleniem naším učiněn jest a pečeti naší utvrzen, povinni pomáhati.*“⁴⁵⁵ Panovník vyzýval k boji proti „*opovědníkům*“.⁴⁵⁶

VII.5 Reakce šlechty

Šlechta byla proti způsobu smrti a odsouzení Jana Kopidlanského. Nesouhlasili s kroky města na ochranu svého městského práva. Páni a rytíři se scházeli

⁴⁵¹ Archiv český VI., č. 70, s. 349.

⁴⁵² Tamtéž, s. 349-350.

⁴⁵³ Archiv český XXI, č. 216, s. 256-7; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 39.

⁴⁵⁴ Archiv český XXI, č. 216, s. 256-7.

⁴⁵⁵ Tamtéž, č. 216, s. 257.

⁴⁵⁶ J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 42.

dlouhodobě na Pražském hradě. Jednali o smrti mladého vladyky a okázale vyjadřovali svůj nesouhlas.⁴⁵⁷ Spěšný trest smrti pro šlechtice vyvolával řadu otázek a přispíval k bouřlivé atmosféře mezi městy, hrady i tvrzemi.⁴⁵⁸ K urovnání vztahů mezi stavy nepřispěl ani případ Jana Bavůrka se sídlem v Horšovském Týně, který škodil Plzni a Žatci loupením a zhárstvím. Plzeňští za ním vyslali své pěší oddíly, obklíčili jeho tvrz Křínov a zapálili ji. Bavůrek se se svými pomocníky musel vzdát. Následovalo jejich stětí pod rozhodnutím města Plzně.⁴⁵⁹ Další poprava nižšího šlechtice byla vnímána jako provokace ze strany měst.

V řadách šlechty byly osoby, které s násilnostmi Jiříka nesouhlasily a nepodporovaly ho. Nejvyšší hejtman Petr z Rožmberka odeslal 17. srpna roku 1507 Pražanům výstrahu o plánovaném přepadu od Jiřího s jeho pomocníky.⁴⁶⁰ K útoku na obchodníky mělo dojít mezi Prahou a Plzní. Kupci cestovali na svatobartolomějský jarmark v Plzni. Zmiňuje se o vysokém počtu odbojné skupiny, která jim chtěla napáchat škody: „*Wězte že mi jest znáti dáno, že Kopidlanský dvě stě koní a to pěších pohotově má, a že jest w úmysle, wám škodu učiniti, když o S. Bartoloměji do Plzně na jarmark pojedete.*“⁴⁶¹ Otázkou zůstává, zda čísla, které Petr z Rožmberka v listu uvádí, popisovala reálný početní stav škůdců nebo byla čísla nadhodnocená. Vyzýval k opatřením, aby kupci projeli bez problémů. Na závěr listu napsal, že svým přátelům by nepřál žádnou škodu.⁴⁶²

Násilné skutky Kopidlanského jsou zaznamenány v listu z 18. září 1508, ve kterém píše nejvyšší sudí Petr Holický ze Šternberka Petrovi z Rožmberka.⁴⁶³ Díky němu lze sledovat cestu Jiříka z Votic pouze s třinácti koňmi, přes Bystřici a Konopiště. Rozpor v množství mužů Jiřího družiny je markantní. Přes Kostelecké

⁴⁵⁷ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 232.

⁴⁵⁸ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 344.

⁴⁵⁹ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 232; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 13; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 37.; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 527; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 311.

⁴⁶⁰ Archiv český VI, č. 71, s. 350; F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 317.

⁴⁶¹ Archiv český VI, č. 71, s. 350.

⁴⁶² Tamtéž, s. 350.

⁴⁶³ Archiv český XI, č. 1190, s. 134.

hory přijel k Svinské bráně, kde se střetnul se třemi muži, kterým usekl obě ruce až po lokty. Zde se různí pramen se Starými letopisy, které uvádí: „*V ten čtvrtek před svatú Lidmilú přijel Kopidlanský v samý večier k Svinské bráně, sám trinádctý i osekál šest mužuo v i podruhuo v, ješto šli z vinic.*“⁴⁶⁴ Petr Holický projevovat nejistotu, co se bude dále odehrávat: „*Co dále z toho bude, již já nevím, než nedobře se děje.*“⁴⁶⁵ Vyjádřil nesouhlas s Jiříkovými skutky. Byl příkladem jedním z mála šlechticů s vysokou funkcí v království, kteří nepodporovali záškodnictví Kopidlanského.

K Jiřímu Kopidlanskému se připojili někteří příslušníci nižší šlechty, kteří ztráceli svůj majetek a finanční prostředky. V případech bohatých kupců viděli snadnou vidinu zisku.⁴⁶⁶ Letopisy vinily Albrechta Rendla, který svými myšlenkami pány povzbudil: „*A protož po jeho práviech a nálezcích páni postúpili, rytieřstvo větši strana, a zbudili Jiříka Kopidlanského s jeho pomocníky, aby městuom pánil a ruce jim osekával, a sami se tomu dívali, jej fidrovali, tajné pomoci jemu činili (...).*“⁴⁶⁷ Odbojný zeman z Jičínska našel podporu a ochranu u nejvyšších zemských úředníků. Někteří tak činili tajně, jiní veřejně, když ho schovávali na svých hradech a tvrzích.⁴⁶⁸ V čele této skupiny šlechticů stál nejvyšší purkrabí sudí Zdeněk Lev z Rožmitálu.⁴⁶⁹

V lednu 1508 vydali páni a rytíři *Manifest proti Pražanům*.⁴⁷⁰ Hlavním autorem a iniciátorem manifestu byl královský prokurátor a autor *Vladislavského zřízení zemského* Albrecht Rendl z Oušavy, který bojoval za práva šlechty.⁴⁷¹ K sepsání je inspirovalo odsouzení Jana Kopidlanského a Jana Bavúrka. Upozorňovali na uložení desk zemských na Pražském hradě. Podle nich se měli řídit

⁴⁶⁴ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 332.

⁴⁶⁵ Archiv český XI. č. 1190, s. 134.

⁴⁶⁶ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 322; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12.

⁴⁶⁷ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 332.

⁴⁶⁸ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 528.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 530.

⁴⁷⁰ Archiv český VI., č. 77, s. 357-359.

⁴⁷¹ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 14.

v oblasti práva a soudů pro pány i rytíře a rozhodnout ve sporu bez přítomnosti měst. Pražané měli postavit obžalovaného před zemský soud. V listu informovali Pražany, aby si hleděli svých záležitostí a nezasahovali do panských a rytířských pravomocí v oblasti trestů pro tyto dva stavy: „*A přihodiloliby se pak v městech vašich mezi některými osobami z stavuov našich, že se v takové věci podle práv našich zachováte k každému tak, aby každý člověk panského i rytířského stavu jinde sauzen a tresktán nebyl, než při právu našem zemském jsa prvé rozsúzen, jakož na to naše všecka práva ukazují, a od starodávna vždycky jest tak bývalo.*“⁴⁷² Varují, že kdyby se kdokoli včetně měst nechoval k panskému a rytířskému stavu podle jejich práva a uplatil by na ně jiné právo, domluvili se mezi sebou na spolupráci a neváhali by se pomstít. Vše v duchu ochrany svých práv a svobod. Neopomínají zmínit případ Kopidlanského: „*(...) když Kopidlanský byl s'at, že jeden z vašich mluvil ku panu Zdeňku Malovcovi a k jiným, kteříž tu s ním z rytířstva byli: „(...) dobře tak na vás zvyjebaní zemánkové, aby vám hlavy skákaly.*“⁴⁷³ Přestože si rytíři a páni stěžovali Pražanům na toto chování, nechali ho bez odezvi. Protestovali i proti seskupení měst. Ty se zavázaly pod ctí a vírou, pomáhat si k dodržování městských výsad, zvyklostí a tradic. Dále zde poznamenávali nespravedlnost, kdy měšťané hanili a věznily bez vinny výše zmiňované dva stavy. Vnímají chování měst jako porušování svých stavovských práv, které měli odpradávná. Žádali o vydání „*glejtu*“, který by šlechtě umožňoval svobodné navštěvování měst, aniž by se báli. V opačném případě byli ochotni poradit se s králem, aby mohli bez úhony vstoupit do měst.⁴⁷⁴ Manifest byl vydán téměř rok a půl po popravě Jana Kopidlanského. Nejednalo se o unáhlené a impulsivní rozhodnutí, ale promyšlené a dlouho diskutované stanovisko vůči Pražanům, kteří překračovali rámec svých pravomocí v oblasti práva.

V podzimním období roku 1508 se Kopidlanský dostal na vrchol svých činů a měl dosavadně největší moc. V reakci na jeho rozmach a obavy z násilností vydali 14. října roku 1508 správci Českého království nařízení hejtmanům chrudimského

⁴⁷² Archiv český VI., č. 77, s. 357.

⁴⁷³ Archiv Český VI, č. 77, s. 358; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 37; J. PROKOP, *Opovědník*, s. 85.

⁴⁷⁴ Archiv český VI., č. 77, s. 357-359.

kraje Vilémovi z Pernštejna a Janovi Janovskému ze Soutic, jak postupovat proti zemským škůdcům, především proti „opovědníku“ Jiřímu Kopidlanskému.⁴⁷⁵ Vyzývali k semknutí a společnému boji proti všem „neřádům“ v zemi, kterých přibývalo: „(...) a zase na druhú stranu jaký neřád nastal jest nám a nepokoj a čím dál vždy víc nastává, kdybychom se všickni k tomu skutkem nepřičinili a toho nepřetrhli, aby naši nepřitelee zniku neměli.“⁴⁷⁶ Popisovali služebníky Jiřího Kopidlanského. Ti brali lidem statky, loupili a zavazovali je slibem: „A jich pomocníci a pod jménem jich loupežníci a zhúbce a zrádce jaké nešlechtnosti činie lidem statky berúc, ještě je slibem zavazují, nemajiec s nimi nic činiti, Kopidlanskému k ruce.“⁴⁷⁷ V listu zdůrazňovali dříve vydané pokyny, které nalezneme také ve *Vladislavském zřízení zemském*. Nabádali, aby pod trestem smrti s doživotním označením zrádce, nikdo nepomáhal, neposkytoval ubytování a nenesl stravu či jiné potřebné věci do lesů loupeživým bandám a škůdcům, které je zapotřebí dopadnout. Chtěli učinit nezákonnému chování přítrž a nikoli jim napomáhat. Popisovali v *Zemském zřízení* uloženou povinnost napomoci k dopadení škůdců po zazvonění k šturmu. Páni i rytíři měli za povinnost oznámit tyto informace svým poddaným s upozorněním. Pokud by některý neuposlechl nařízení, čekal ho trest smrti s trvalým statusem zrádce. Kdyby se zemští nepřátelé schovávali na některém zámku, tvrzi nebo městě, neměly stavy váhat s obležením: „A jestliže by byli na zámciach, na tvrzech, na městech přezvězeni nepřitelee naši anebolito zhúbce a zločinci, abyště se skutečně měli k tomu, nechtěl-li by jich kdo vydati, abyste obehnali, a tak se skutečně k tomu měli a to zriedili, jak svolenie zemská ukazují, kteréž jest vám prve posláno.“⁴⁷⁸ Upozorňovali na rostoucí počet „opovědníků“, kteří tak činili po vzoru Kopidlanského a většinou se stávali jeho služebníky. Žádali prosté obyvatele, aby se k Jiřímu nepřidávali, protože by přišli o statky, hrdlo i čest, aniž to mnozí z nich věděli. Několika téměř stejnými větami psali, aby vrchnost poddaným vše vysvětlila: „Pak tento druhý nález lidem předložte

⁴⁷⁵ Archiv český XVII, č. 877, s. 98-101.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 98.

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 98.

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 98-100.

*a čísti dajte, kdo by tu nešlechtnost v zemi zdvihl, že by rád a právo přetrženo bylo, jakou by nešlechtnou zradu učinil, že by radše na světě živ nebýti.*⁴⁷⁹ Jiří zavazoval slibem, aby mu lidé sloužili, pomáhali či odevzdávali peníze. Nařízení zprošťuje tohoto slibu, protože se jednalo o nešlechtného člověka bez cti, jenž neměl právo vázat slibem. Podle potřeby v kraji mohla být zřízena hotovost pro zásahy proti škůdcům a především k obraně. Povolena byla i zbroj na ochranu gruntů, aby se Kopidlanský neměl kde schovávat. V okamžiku zjištěné škody dali zvonit k poplachu a honili s poddanými prchající škůdce. Nově vzniklou vojenskou hotovost museli krajští hejtmané ihned oznámit spolu s dalšími opatřeními zřízenými proti zemským nepřátelům. Dvě stě jízdních mělo projíždět po království. Každý stav měl poskytnout 50 jízdních včetně krále. Jejich úkolem bylo jezdit po království a pronásledovat zemské nepřátele, škůdce a zhoubce. Vážnost situace a rostoucí anarchie, která v zemi vládla, podtrhovaly opakující se fráze na začátku většiny odstavců: *„Tento nález pilně lidem přečtete a předložte, a do domuov do svých ať je sobě dadí přepisovati, a muož-li býti, i všecky, to ještě lépe, aby je sobě čítali a předkládali, aby o své cti nevěděc, nepřicházeli, a řádu a právu a pokoji aby radše pomáhali.*⁴⁸⁰

VII.6 Zápas měst a šlechty

Rozbroje mezi šlechtou a městy začaly dříve, než přišel na scénu Jiří Kopidlanský. Rostlo mezi nimi napětí z důvodů politických i hospodářských. Moc šlechty rostla.⁴⁸¹ Dávala najevo svou svrchovanost. Podle ní především starobylé rody tvořily českou státnost, zatímco panovníci a jejich dynastie se měnili.⁴⁸² Páni se scházeli s rytíři od února 1499 na krajských sjezdech bez přítomnosti zástupců měst a pracovali na *Zemském zřízení*. Roku 1500 vytvořili *Vladislavské zřízení zemské*. To k nelibosti městského stavu upřednostňovalo práva šlechty.⁴⁸³ Předním tvůrcem dokumentu byl

⁴⁷⁹ Archiv český XVII, č. 877, s. 99.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 100.

⁴⁸¹ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 88.

⁴⁸² P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 525.

⁴⁸³ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 336.

Albrecht Rendl z Oušavy. Jak bylo již výše zmiňováno, byl nepřátelsky naladěn vůči městům.⁴⁸⁴ Nespokojená města se sdružila do politicko-vojenské jednoty. Na svou stranu získala nejvyššího kancléře Albrechta Libštejnského z Kolovrat.⁴⁸⁵ Tento svazek bojoval proti každému, kdo postupoval proti městům nebo je utlačoval.⁴⁸⁶ K dohodě mezi stavy ovšem nedošlo. Panský a rytířský stav pouze potvrdil hlas, který směly města použít na zemském sněmu.⁴⁸⁷ Množily se stížnosti s následnými odpověďmi. Únavná jednání se vlekly v letech 1501 až 1503.⁴⁸⁸ Situace se navenek zklidnila, ale vzájemná nedůvěra a nepřátelství pod povrchem stále doutnaly. Po většinu času nepřítomný panovník byl pod vlivem nejbohatších a největších pánů. Král výrazně stranil pánům i rytířům ve většině konfliktů.⁴⁸⁹ Spory mezi městy a šlechtou se znovu rozmohly při boji s „*opovědníky*“.

Oповážlivost Starého Města pražského popravil člena rytířského stavu vyvolala v šlechtě napětí, ke kterému se po delší dobu schylovalo.⁴⁹⁰ Vyhlášením „*opovědnictví*“ se Jiřím Kopidlanským zřekl poslušnosti panovníkovi a vzdal se zemských práv. Jeho moc se rozrůstala díky podpoře šlechty, která v sobě dusila nenávist vůči městskému stavu. Tímto způsobem mohli šlechtici uvolnit své nepřátelství v podobě skryté nebo veřejné pomoci tomuto škůdci, který se nebál bojovat otevřeně proti třem Pražským městům. Jiří se snažil poštvat ostatní města proti Pražanům, ale ty se ještě více semkly, a proto se později neomezoval jen na mstu na pražských měšťanech.⁴⁹¹ Na zemském sněmu v Praze v březnu 1508 potvrdil panský a rytířský stav třetí hlas měst. To však nezměnilo vzájemnou podezřívavost pramenící z obou protichůdných stran.⁴⁹²

⁴⁸⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 337.

⁴⁸⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 528.

⁴⁸⁶ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 339.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 341.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 343.

⁴⁸⁹ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 88.

⁴⁹⁰ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 12.

⁴⁹¹ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 88.

⁴⁹² P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 530.

VII.7 Cesta k usmíření

Kopidlanský se snažil o mírová jednání a urovnání sporů. Přijel 15. března roku 1508 při příležitosti konání zemského sněmu na Hradčany. Nabídl Staroměstským mír, za podmínky, kterou Pražané odmítli splnit. Požadoval založení zádušní nadace v kostele svatého Prokopa na Proseku v Praze, aby duše bratra Jana mohla dojít ke spáse v místě, kde byl pochován. Staroměští však tento požadavek a projev snahy o smíření odmítli vyslyšet.⁴⁹³ Pražané se také snažili vyjednat ukončení rozporů. Zdálo se, že násilné situace, nepřetržité přepady a oběti násilí, byly již pro město neúnosné. Měšťané se snažili o samostatné dopadení zemského škůdce pomocí špehů, žoldnéřů a pomocníků vyslaných z jiných měst, ale vždy neúspěšně. Jiří se provokativně pohyboval kolem měst a pak rychle zmizel neznámo kam.⁴⁹⁴ Dne 1. října roku 1508 byly vytištěny patenty, které odbojníka spolu s kumpány označovaly jako „*zlé a nešlechtné a nevyvedené zrádce*“.⁴⁹⁵

Do svých služeb si v polovině roku 1508 Pražané povolali zemana Václava Kavana z Dědibab, který se svými lidmi napadl a vypálil Kopidlno i blízkou ves Ostrovce.⁴⁹⁶ Možnost usmíření po násilném činu mezi Pražany a Kopidlanským nepřicházela v úvahu.⁴⁹⁷ Jiří ještě předtím stihl přepsat svůj majetek na matku Elišku z Nemyčevsi a bratra Zikmunda Kopidlanského. Tímto skutkem si uvolnil ruce pro další škůdcovství, aniž by utrpěl škody na majetku.⁴⁹⁸ Následky vypálení rodné vsi na sebe nenechaly dlouho čekat. Jiřího rozeznila zlomyslnost měšťanů tím více, že právně neměl s Kopidlnem nic společného a škody způsobili především jeho rodině. Eliška Kopidlanská se Zikmundem neváhala, předložila záležitost zemskému soudu a požadovala náhrady za vzniklou újmu ve výši 20 000 kop českých grošů. V říjnu téhož roku se Václavovi Kavanovi dostává „vděku“ od měst v podobě prohlášení

⁴⁹³ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 89-90; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 39.

⁴⁹⁴ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 528.

⁴⁹⁵ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 89-90.

⁴⁹⁶ F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 339; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 256.

⁴⁹⁷ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 89-90; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 244.

⁴⁹⁸ J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 39; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 246.

za zemského škůdce.⁴⁹⁹ Násilí spáchané na rodném sídle Kopidlanských, navedlo na stranu Jiřího další přívržence z vyšší i nižší šlechty. Zvedla se nová vlna podpory jeho záškodnických činů.

Dne 22. března roku 1509 zasedal zemský soud v čele s králem Vladislavem, který měl mimo jiné řešit otázku Václava Kavana z Dědibab a vyrovnání jím způsobené škody Elišce Kopidlanské. Král navrhl udělení „glejtu“ Jiřímu Kopidlanskému, aby se mohl dostavit do Prahy a pokusit se s Pražany urovnat dlouholeté spory.⁵⁰⁰ Na přelomu května a června jednání pokračovalo. Měšťané na žádost Elišky nevydali Václava Kavana a hájili se tím, že postupoval proti odpornému a násilnému odbojníkovi.⁵⁰¹ Král snížil výši náhrady za nepostavení viníka před soud na 5500 kop českých grošů. Peněžitou částku museli Pražané vyplácet ve třech splátkách, kdy poslední z nich byla 16. října roku 1510.⁵⁰²

Vladislav urovnal vleklý spor mezi Pražany a Jiřím Kopidlanským v průběhu jara roku 1509. Veškeré činy byly zapomenuty a odpuštěny k velké nespokojenosti měst. Dokonce protiprávní akty, které Jiří spáchal, smetl panovník slovy: „*těmi odpovědmi nic proti své cti a dobré pověsti neučinil*“.⁵⁰³ Přestože jeho skutky byly v rozporu se zemským právem. Jeho pomocníci v čele s vyšší šlechtou měli být podle práva prohlášeni za zrádce. Král všechny omilostnil a násilné činy byly prominuty. Od králova rozhodnutí se do čtrnácti dnů propustili všichni vězni, kteří byli drženi v zajetí. Deset nejbližších pomocníků Jiřího král také osvobodil od veškeré vinny, kterou nesli.⁵⁰⁴ Shrneme-li královo rozhodnutí tohoto sporu, dojdeme k závěru, že navzdory zemskému právu nebyl Jiřík odsouzen k trestu smrti. Obě strany se musely zavázat, že mezi sebou nepovedou nadále žádné spory a propustí zajaté vězně.

⁴⁹⁹ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 16; J. PROKOP, *Opovědník*, s. 90; V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 256.

⁵⁰⁰ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 269-270.

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 283.

⁵⁰² V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 284; J. PROKOP, *Opovědník*, s. 92.

⁵⁰³ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 284.

⁵⁰⁴ V. V. TOMEK, *Dějepis X*, s. 284-5; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 17; F. ŠIMEK – M. KAŇÁK (edd.), *Staré letopisy*, s. 340.

Pro města bylo největší zradou královo prohlášení, že Jiří nespáchal nic špatného městům ani zemi.⁵⁰⁵ Pražané Vladislavovo rozhodnutí nechápali.⁵⁰⁶ Viděli, že se stále nacházel pod vlivem šlechty a městům projevoval menší náklonost. Měšťané nadále viděli šlechtické opovědníky jako lupiče a vrahy, kteří pouze škodili jim i celé zemi.⁵⁰⁷

VII.8 Jiří z Kopidlno po roce 1509

Poslední list, který poukazoval na pobyt Jiřího Kopidlanského v Kopidlně, je datován 8. ledna roku 1510. V dopisu se Jiří přimlouvá za svého spolubojovníka a služebníka Zlatohlávka. V dopise upozorňuje na skutečnost, že král nařídil prominutí hříchů nejen jemu, ale i jeho pomocníkům.⁵⁰⁸ Život Jiřího, který následoval po bouřlivých čtyřech letech řádění a domáhání se spravedlnosti zůstává utajen. Naposledy se jeho jméno objevuje 25. října roku 1549 coby svědka při soudním sporu Jana Zlivského z Labouně v Dolním Újezdě a Jiříkem Vlkem z Kvítkova na Domaslavicích o hranice gruntů.⁵⁰⁹ Vzhledem k tomu, že se soudní jednání odehrávalo o čtyřicet let déle, nelze s určitostí říci, zda se jedná o stejnou osobu, se kterou se střetáváme na počátku šestnáctého století.

Před smrtí Jana Kopidlanského ani po roce 1510 není známo o životě této rodiny mnoho informací. Lze spekulovat, že se Jiří vrátil zpátky na rodný statek a jako před vypuknutím sporu s Pražany, spravoval své venkovské statky. Roku 1527 prodal Zikmund Kopidlanský Kopidlnu.⁵¹⁰ Vyplatil Zikmund svého staršího bratra, aby mohl rodinný majetek prodat nebo byl Jiří mrtvý? Nutno si položit otázku, jestli by se Jiřík dokázal vrátit k usedlému životu na relativně malém prostoru rodinných usedlostí. Po bouřlivém a dobrodružném životě plném násilí by bylo jistě těžké

⁵⁰⁵ M. MONÍK, *Opovědník*, s. 17, F. PALACKÝ, *Dějiny V*, s. 336.

⁵⁰⁶ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 92.

⁵⁰⁷ J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 346.

⁵⁰⁸ Archiv český XVIII, č. 188, s. 496-497; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 43; M. MONÍK, *Opovědník*, s. 17.

⁵⁰⁹ Archiv český XXX, č. 50, s. 154; J. ŠTAINC, *Příběh*, s. 44.

⁵¹⁰ *Ottův slovník naučný XIV*, s. 771.

na vše zapomenout. Petr Čornej uvádí, že se Jiřík nechal najmout do služeb nižšího šlechtice Dobrohosta z Ronšperka. Ten ho jmenoval purkrabím hradu Herštejn v Českém lese v západních Čechách, který byl roku 1510 dobyt a spekuluje se o popravě Kopidlanského.⁵¹¹ Nutno si uvědomit, že tento známý škůdce byl podporován většinou šlechty a pravděpodobně nechtěl zůstat v zapomnění Kopidlna. Zvykl si na pozornost, kterou k sobě několik let upoutával a na svůj vliv. Moník se ve své studii domnívá, že Jiří nedokázal změnit nově nabytý styl svého života a stal se žoldněřem najímaným do zbraně za peníze.⁵¹² Jaroslav Prokop na základě benátského emailového poháru, který je od druhé světové války neznámý a nelze ho podrobit podrobnému zkoumání, spekuluje o možném pobytu Jiřího Kopidlanského roku 1511 jako žoldáka pod Benátskou republikou. Odchodem ze země vysvětluje i absenci pramenů, které by se vyjadřovaly k jeho dalšímu osudu.⁵¹³

⁵¹¹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 532.

⁵¹² M. MONÍK, *Opovědník*, s. 19.

⁵¹³ J. PROKOP, *Opovědník*, s. 93-94.

VIII. Závěr

Zemští škůdci na území království v období konce 15. a 16. století působili po celém království. Pokud byli v pramenech označeni jako zemští škůdci nebo „*zhoubci*“, jednalo se o stejné označení člověka, který postupoval proti právu. Ten, jenž odeslal opovědní list svému protivníkovi, se po doručení listu stal také zemským škůdcem. Zemským nepřítelem se stal zpravidla ten, který postupoval v nepřátelském vojsku v cizích službách proti království.

Právní prameny na sebe zpravidla navazovaly. *Výjimku tvoří Knihy dewatery o práwiech a súdiech i o dskách země české* sepsané Viktoriem Korneliem ze Všehrd. Ten zaujal k sepsání práva osobitý postoj, ve kterém upřednostňoval především způsob chování obyvatel vůči překročení roviny práva, a jak by se lidé měli bránit. Zemskému škůdcovství se věnoval minimálně a okrajově. Zbylé právní prameny na sebe navazovaly a často se navzájem citovaly. Následující *Zemská zřízení* v 16. století pouze doplňovala stěžejní právní pramen, kterým bylo *Vladislavské zřízení zemské*.

Mezi nejčastější delikty zmiňované v šlechtické korespondenci patřilo jednoznačně odehnání dobytka. Jednalo se o ekonomické poškození nepřítele s vidinou vlastního zisku v podobě výkupného nebo prodeje dobytka. Docházelo ke krádežím od několika kusů až po velká stáda. Druhým typickým překročením roviny práva bylo paličství. Lze říci, že bylo mezi škůdci oblíbené. Vypalovali především poddanské vesnice, které patřily jejich nepříteli. V jednom ojedinělém případě se dochoval záznam o vypálení sena, což postihlo opět především prosté obyvatele, kteří ztratili krmivo pro svůj dobytek. V dopisech se o žhářství psalo pouze okrajově, a proto lze předpokládat, že bylo obvyklé. Například u Jiřího Kopidlanského se žhářství projevovalo v pravidelných intervalech. Pomocí ohně projevoval nepřátelství pražským měšťům a jejich poddanským vesnicím. Naopak se dochovalo málo opovědních listů, a proto nelze podrobněji rozebrat ustálené zvyklosti vypovídání nepřátelství. Záměrem bakalářské práce bylo mimo jiné vytvořit ustálený vzorec vyhlásování nepřátelství. Například jakým způsobem se oslovovali a co bylo pro tyto listy specifické. Kvůli malému počtu těchto dokumentů za podpory literatury, došlo k vymezení „*ohrazování*“ cti. Za nejzávažnější

považovali delikt „*moci*“, během kterého škůdce obsadil cizí sídlo, které, pokud se nepodvolil královské vůli, mohlo být obléháno vojenskou hotovostí, aby bylo dobyt zpět jeho původnímu majiteli. Tohoto přečinu se dopouštěli šlechtici, kteří měli dostatek financí a mocenský vliv. Není doložen pro toto období žádný drobný zemský škůdce, který by obsadil cizí majetek. To bylo způsobeno nedostatkem peněz, díky kterým by si to mohl dovolit, dále neměli takový mocenský vliv, aby získali podporu okolní šlechty.

Na základě písemných pramenů a literatury se v práci podařilo rekonstruovat, jak probíhalo zemské škůdcovství. Předpokládá se, že vše začalo odesláním opovědního listu. Po vypršení lhůty tří dnů, přišlo na řadu záškodnictví v podobě výše zmíněné typologie. V případě, že byl škůdce chycen, ustala jeho činnost v daném regionu. Na řadu přišlo potrestání a hodnocení ze strany šlechty a krále. Na největších škůdcích sledovaného období jako byl Jiří Kopidlanský, a Jindřich a Kryštof z Gutštejna, lze vidět, že navzdory tvrdě mířeným slovům zemských řízení, byl král ve svých rozhodnutích mírný a milostivý.

Konkrétní případy zemských škůdců potvrdili ve všech bodech načrtnutou typologii a průběh zemského škůdcovství. Jindřich z Gutštejna se vyznačoval především svojí dvojakostí. Udržoval styky s Královstvím českým i s říšskými knížaty, s oběma stranami vedl také spory a škodil jim. Bohatství a jeho mocenský vliv mu zajistili podporu, díky které způsoboval se svými služebníky škody na obou stranách. Dokonce se dopustil se deliktu „*moci*“ na svém vlastním bratru Volfovi. Přes veškeré přečiny proti právu, nebyli bratři Jindřich a Kryštof Gutštejnové, nijak zásadně panovníkem potrestáni. *Zemské zřízení* a královská nařízení vyzdvihovala tresty jako ztrátu cti, majetku a hrdla. Formou, jakou byla napsána, lze vyrozumět, že nebylo možné dojít v trestu k jakémukoli ústupku. Přestože Kryštof z Gutštejna ztratil většinu svého majetku, čest a život si uchoval. Král mu poskytl možnost usadit se kdekoli na území království. Jiří Kopidlanský se odlišoval významnou podporou a sympatiemi šlechty, jaké již žádný jiný odbojník práva nezískal. Tato pomoc ze strany šlechty byla vyvolána především nesouhlasem tohoto stavu k popravě Jana Kopidlanského. Většina šlechticů podporovala tohoto zemského škůdce skrytě, ale někteří se nebáli vystoupit a poskytli mu otevřenou náklonost. Lze se domnívat, že

bez této pomoci, například v podobě poskytnutí koní, jídla nebo přístřeší, by se nikdy Jiřík nedokázal stát natolik obávaným a nepolapitelným zemským škůdcem. Jeho hlavní aktivitou bylo škodit pražským městům. Vypaloval jejich poddanské vsi a přepadal pražské kupce, kteří cestovali za obchodem. Typické pro něj bylo mimo jiné osekávání končetin, čímž na sebe upozornil a vyvolával hrůzu v očích pražských měšťanů.

Lze říci, že působení zemských škůdců v sledovaném období bylo intenzivní. Dokladem byla korespondence, královská nařízení a také *Zemská zřízení*, která škůdcovství relativně detailně zachycovala a definovala. Výraznými postavami se stali bratři z rodu Gutštejnů, kteří pro svoji činnost měli mocenskou základnu a také finanční zajištění. Dalším byl Jiří Kopidlanský, který pocházel z nižší šlechty, a přesto se díky podpoře vyšší šlechty dokázal dostat do povědomí celého království a domoci se své pomsty. Přes tyto dominantní muže nebyla pozornost natolik upřena na drobné zemské škůdce, kteří působili v rámci menšího regionu. Chyběl jim dostatek prostředků, a proto se jednalo především o odehnání dobytka, pálení a soukromé msty. V bakalářské práci bylo znázorněno, kolik drobných škůdců působilo pouze v rámci rožmberského panství. Toto území nebylo nikterak problémové jako například severní Plzeňsko nebo východní Čechy, a proto lze pouze vyvozovat, jaké množství muselo působit v okolních panstvích a krajích.

Zemské škůdcovství poskytuje možnost dalšího bádání. Ve Staré manipulaci (spisy české komory, kanceláře a místodržitelství v letech 1526-1650) byla nalezena relativně rozsáhlá složka věnující se zemským škůdcům v 17. století. Lze předpokládat, že pro tyto odbojníky platilo stejné právo jako pro zemské škůdce v raném novověku, protože *Obnovené zřízení zemské* výrazně citovalo a vycházelo z dříve vydaných *Zemských zřízení*. Přesto po nahlédnutí do složky a povrchového prozkoumání by bylo nutné oddělit převažující kriminální delikty od škůdcovství.

IX. Seznam použitých pramenů a literatury

IX.1 Prameny vydané

ČÁDA, František (ed.), *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*, Praha 1930.

DVORSKÝ, František (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské VII, Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508-1532*, Praha 1887, s. 1-200.

DVORSKÝ, František (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské XI. Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508-1535*, Praha 1892, s. 1-121.

DVORSKÝ, František (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVII. Listinář pana Viléma z Pernštejna z let 1304-1521*, Praha 1899, s. 1-283.

KAMENÍČEK, František (ed.), *Archiv český čili staré památky české i moravské X. Jednání sněmovní a veřejná v Markrabství moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, Brno 1889, s. 241-352.

KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*, Hradec Králové 2007.

JENŠOVSKÝ, Bedřich (ed.), *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, Praha 1877.

JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild (edd.), *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*, Praha 1882.

JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného království Českého 1627*, Praha 1888.

PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské VI. Akta veřejná i sněmovní w Čechách od roku 1500 do 1509*, Praha 1872, s. 217-394.

PALACKÝ, František (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské VI. Psaní rozličných osob z r. 1471-1490*, Praha 1872, s. 127-216.

REZEK, Antonín (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské IX. Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského od roku 1507 do roku 1519*, Praha 1892, s. 121- 240.

REZEK, Antonín (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské X. Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do roku 1526*, Praha 1890, s. 1-121.

REZEK, Antonín (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XI. Dopisy rodu Hradeckého a Rosenberského z let 1450-1526*, Praha 1892, s. 121-240.

REZEK, Antonín – MAREŠ, František – KALOUSEK, Josef (edd.), *Archiv český čili staré písemné památky české a moravské XV. Dopisy rodu Švamberského z let 1449-1526*, Praha 1895, s. 1-170.

SCHULZ, Václav (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVIII. Listy do Kouřimě zaslané z let 1422-1525*, Praha 1900, s. 496-497.

SCHULZ, Václav (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XXI. Listy do Budějovic zaslané z let 1405-1526*, Praha 1901, s. 186-274.

SCHULZ, Václav (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XXX. Registra vejповědnní mezní úřadu nejvyššího purkrabství pražského z let 1508-1577*, Praha 1913, s. 150-155.

ŠIMEK, František – KAŇÁK, Miloslav (edd.), *Staré letopisy české*, Praha 1959.

TEIGE, Josef (ed.), *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVIII. Registra krále Vladislava II. z let 1498-1502*, Vídeň 1900, s. 1-298.

Viktorín Kornelius ze Všehrd, *Knihy dewatery O práwíech a súdíech i o doskách země české*, Praha 1841.

IX.2 Použitá literatura

BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel – HRDLIČKA, Josef - VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.

- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české V (1402-1437)*, Praha 2000.
- ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české VI (1437-1526)*, Praha 2007.
- FÁK, Jiří, *Gutštejnové na severním Plzeňsku*, Vlastivědný sborník: čtvrtletník pro dějiny severního Plzeňska 4, 1994, s. 5-7.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny: doba předbělohorská 1526-1547*, Praha 1984.
- JÁNSKÝ, Jiří, *Hroznatovci a páni z Gutštejna*, Domažlice 2009.
- JÁNSKÝ, Jiří, *Plzeňský kronikář Šimon Plachý o Jiříkovi Kopidlanském*, *Minulostí Západočeského kraje* 27, 1991, s. 79-86.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích I (1471-1526). Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích II (1471-1526). Šlechta*, Praha 1994.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích III (1471-1526). Města*, Praha 1998.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích IV (1471-1526). Venkovský lid*, Praha 1999.
- MALÝ, Karel, *Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století*, Praha 1979.
- Ottův slovník naučný X*, Praha 1896.
- Ottův slovník naučný XIV*, Praha 1899.
- MAMULA, Jakub, *Jiřík Stoš z Albrechtic – opovědník nebo zemský škůdce?* *Acta historica Universitatis Opaviensis* 1, 2008, s. 71-85.
- MARTINOVSKÝ, Ivan, *Die Rolle der Herren von Guttenstein in den böhmisch-pfälzischen Grenzbeziehungen am Beginn des 16. Jahrhunderts*. *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg* 131, 1991, s. 313-319.
- MONÍK, Milan, *Opovědník Jiří a epilog rodu Kopidlanských z Kopidlna*, *Východočeské listy historické* 26, 2009, s. 5-25.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě V.*, Praha 1906.
- PURŠ, Jaroslav – KROPILÁK, *Přehled dějin Československa I/I*, Praha 1980.

PROKOP, Jaroslav, *Opovědník, král a měšťané*, Listy Starohradské kroniky 16, 1993, s. 85-94.

SLEZÁKOVÁ, Veronika, *Opověď nebo odpověď?* in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd), *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 559 – 562.

STERNECK, Tomáš, *Historica Třeboň 1526-1547: listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie I. Písemnosti z let 1526-1635*, Praha 2010.

ŠTAINC, Jiří, *Příběh odbojného zemana Jiřího z Kopidlna*, in: Aleš Zářický (ed.), *Studia iuvenilia MMIV-MMV. Sborník prací mladých historiků*, Ostrava 2006, s. 35-45.

TOMEK, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy X.*, Praha 1984.

URFUS, Valentin, *O opovědnících a škůdcích zemských*, *Dějiny a současnost* 4, 1961, s. 34-36.

VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české VII (1526-1618)*, Praha 2005.

VYBÍRAL, ZDENĚK, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.

WINTER, Zikmund, *Zlatý vek měst českých*, Praha 1991.

IX.3 Internetové zdroje

Poslanecká sněmovna České republiky – Digitální knihovna české sněmy.

Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/snemy/ac/vol05/1466_00/t0051_00.htm#g